TÜRK EĞİTİM FELSEFESİNİN

PSİKOLOJİK VE MİTOLOJİK KAYNAKLARI

Dr. Mustafa Çağrı ENGİN

yaz
yayınları

TÜRK EĞİTİM FELSEFESİNİN PSİKOLOJİK VE MİTOLOJİK KAYNAKLARI

Dr. Mustafa Çağrı ENGİN

yaz
yayınları
2026

yaz
yayınları

Türk Eğitim Felsefesinin Psikolojik ve Mitolojik Kaynakları

Yazar: Dr. Mustafa Çağrı ENGİN

ORCID: 0000-0002-4825-2675

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5450-80-7

Ekim 2026 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

ÖNSÖZ

Bu kitap "Türk Eğitim Felsefesi" alanıyla ilgili olarak çok önemli birkaç ayrıntıya vurgu yapmak ve psikolojik ve mitolojik bağlam ve temellerin eğitim gibi Türk Eğitim Felsefesi açısından da belirleyici değişkenler olup olamayacağını hem psikolojik bakış açısıyla ve hem de mitolojik simge ve görselleriyle değerlendirme amacıyla yazılmıştır. Eğitim, felsefe, mitolojik simge ve psikolojinin (insan psikolojisi) merkezinde insan olması nedeniyle bu alanların birbirleriyle yapısal ve döngüsel bir etkileşim içerisinde olması kaçınılmazdır.

Literatüre bakıldığı zaman, bu konuda fazla bir çalışma yapılmadığı gibi, sanki eğitimin veya eğitim programının felsefi, psikolojik, tarihi, sosyolojik, kültürel, ekonomik ve politik temelleri denildiği ve bu bağlamda çalışıldığı zaman belirtmeye çalıştığım detayların da farkına varıldığı algısı oluşmuştur. Ancak bunun böyle olmadığı ve bu konuda bir yerlerde önemli yanlış ve hataların yapıldığı da gözlenen bir gerçeklik olarak kaşımızda durmaktadır.

Bütün parça ilişkisi kapsamında eğitim ve öğretim süreçleri incelendiği zaman, görülecektir ki, bütün kendini meydana getiren parçaların toplamında farklıdır ve ya daha fazladır, yada çok daha azıdır. Bütünü eksiksiz kavrayabilmek için, bütün parça ilişkisiyle beraber, parça – parça ilişkisi üzerinde de çalışmak gerekir. Demek istediğim; berrak zihinsel faaliyetlerle

değil de, daha bulanık zihinsel faaliyetlerle karmaşık süreçlerin yönetilmesi, bütün ve parça ilişkilerinin daha detaylandırılabileceği anlaşılmaktadır.

Bu kitapta çok uzun uzadıya olmamakla beraber, işte bu detaylar üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Türk destanları ve mitolojileri üzerinde çalışılması gereği, yeni kuşakların bu konuda yeterli düzeyde bilgi ve anlayışa sahip olmadığı kanaatinden doğmuştur. Umarım bu konuda çok daha ayrıntılı ve bağlamsal düzeylerde çalışmalar yapılır ve unutulan kör noktalar anlaşılabilecek düzeyde açığa çıkarılır.

Dr. Mustafa Çağrı ENGİN

ÖZET

Eğitim programlarının ve eğitimin ana temellerine bakıldığı zaman; felsefi temel, sosyal temel, psikolojik temel, hukuki temel, ekonomik temel ve kültürel temeller karşımıza çıkmaktadır. Elbette ki bu temeller, eğitim ve öğretim süreçlerinin etkileyen ve etkileneninin insan canlısının olduğu gerçekliği, insanla ilgili hiçbir değişkenin bu süreçlerin dışında bırakılamayacağı anlaşılmalıdır. Eğer her türlü tedbirin alınıp, iyileştirme çalışmalarının yoğun bir şekilde devam etmesine rağmen, eğer halâ sorunların üstesinden gelinemiyorsa, o zaman bir yerlerde bir şeylerin atlandığı varsayılmalıdır. Bana göre ve hedefler, felsefe ve eğitim felsefesi açısından destanları da içerisine alan mitolojik ve psikolojik temellerin çıkış noktalarını oluşturacağı varsayılmalı ve mutlaka bu konularda nitel ve nicel çalışmalara daha fazla ağırlık verilmelidir.

Eğer bu yapılabilirse işte o atlanan ve fark edilemeyen ayrıntıların farkına varılması mümkün olacaktır. Gerçekten sahibine ait olan ve hatta genellenemeyen ve hatta herkesi bağlamayan değerlerin oluşum süreçlerine bakıldığı zaman, somut olan ve olmayan kültürel değerlerin insan tutum ve davranışlarını, bilinçaltı süreçlerle de olsa etkilediği anlaşılacaktır.

Dr. Mustafa Çağrı ENGİN

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM: TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Eğitim Nedir? 1

1.2. Psikoloji Nedir ve eğitimin felsefi temellerini etkiler mi? 4

1.3. Eğitim Psikolojisi Nedir? 6

1.4. Felsefe Nedir? 7

1.5. Eğitim Felsefesi Nedir? 8

1.6. Eğitim Politikası Nedir? 13

1.7. Eğitimin Amaçları Nedir? 18

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRK EĞİTİM FELSEFESİNİN KAYNAKLARI

2.1. Türk Mitolojisi 29

2.2. Eski ve Yeni Türk Dini (Şamanizm ve İslâm) 80

2.3. Türk Destanları 88

2.4. Türk Tarihi 122

2.5. Türk Töresi 142

2.6. Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi 146

2.7. Bazı Çağdaş Türk Düşünürleri 152

2.7.1. Ziya Gökalp 152

2.7.2. Atatürk.....157

2.7.3. İsmail Hakkı Baltacıoğlu.....162

2.7.4. Mümtaz Turhan.....163

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR 168

ÖZGEÇMİŞ 171

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

1. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

1.1. EĞİTİM NEDİR?

Eğitimle ilgili olarak yapılmış çeşitli tanımlar olmakla beraber, çoğunluğun üzerinde ittifak ile ortak bir anlayış geliştirdiği genel tanım; "bireyin kendi yaşantısı, tecrübesi ve deneyimleri sonucunda onun davranışında istendik doğrultuda ve kasıtlı olarak bir davranış değişikliği oluşturma sürecidir" şeklindedir. Eğitimi bireyin doğumundan ölümüne kadar geçen süreçte en küçüğünden ve en sıradanından en büyüğüne ve karmaşık olanına kadar gerçekleşen öğrenmeleri zaman ve mekân bağımsız olarak kapsayan canlı ve dinamik bir süreçtir. Kısacası pragmatik felsefenin de öngördüğü gibi yaşamın kendisidir. Daha demode anlayışlarda ortaya konulduğu gibi artık eğitimin yaşama hazırlık anlamında görülmediği söylenebilir. Eğitim kavramı oldukça kapsayıcı ve formal ve informal uygulamaların tamamını içerisine almaktadır. Yapılan tanımdaki birey olgusu ve yapısı üzerinde durmak gerekir. Ne hikmetse çok uzun bir süredir eğitim programlarıyla çocukların birey olmalarına çalışılmış,

ancak bu bir türlü hedeflendiği gibi başarılamamıştır. Birey denilen kişilik yapısı batı liberal anlayışının öngördüğü ve o dönemde Kilise'nin insanı baskı, cebir ve şiddet altına alma mücadelesi sonucunda bir başkaldırı olarak ortaya çıkmış ve kendi değer ve normlarını kendisinin yapılandırması ve özgürleşmesi gereğine inanmıştır. Kendi yaşamını da bu bakış açısıyla yeniden inşa etmek gibi sınırları çokta belli olmayan bir anlayış geliştirmiştir. Bu kişilik yapısının ülkemizdeki bireysel ve toplumsal yapı ve onun değerlerine tam uyamadığı için bu konuda sıkıntılı bir döneme girildiği açıktır. İşte bu noktaya dikkat çeken ünlü sosyolog İbni Haldun batı referanslı birey yapısının doğu toplumlarına uymayacağını, çünkü İslâm toplumlarında "her koyun kendi bacağından asılır" hesabı her bir kişinin özgür olduğunu ve temelli bir başkaldırı ve sayan edip meydan okumaya gerek yoktur. O halde birey değil olunacaksa şahsiyet olunmalıdır.

"Kendi yaşantısı ve deneyimi sonucunda" ifadesinden de kişinin, şahsiyetin öğrenmesi için bizzat bu sürecin aktif katılımcısı olmak anlamına geliyor. Kasıtlılık plânlı olmayı ve istendik olması ise toplumsal boyutlu olduğu anlamına gelmektedir. "Davranış değişikliği" ibaresinden ise yarım kalan istendik bir davranışın tamamlanması, yanlış edinilen bir davranışın

değiştirilmesi ve yeniden bir davranışın kazandırılması şeklinde anlaşılmalıdır. Belki felsefi açıdan eğitim; düşüncenin geliştirilmesi olarak tanımlanabilir. Felsefi açıdan eğitimi tam olarak tanımlamak için, daimicilik, esasicilik, ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık eğim felsefesi akımlarının önerdiği eğitim yaklaşımlarına bakılması gerekir. Daha demode anlayışlar olan daimicilik ve esasiciliğe göre insanlar değişenleri değil değişmeyenleri ve evrensel olup herkese gerekli ve faydalı olanları öğrenmeli ve bunun öğretimi yapılmalıdır. Bunlar da erdemli olma değerleri olan; ahlâk, din ve kültürden oluşur. Çünkü bunlar değişmeyen ve evrensel ihtiyaçlardır. İlerlemecilik eğitim felsefesi akımı; pragmatist anlayışın eğitime uyarlanmış şeklidir. Bu anlayışta esas olarak varlığın özünün değişim olduğu savunuluyor. Müspet bilimler adına dünün, bu günün ve yarının mutlak ve değişmez doğrusunun olmadığı, değişmeyen tek gerçeğin değişimin kendisi olduğu savunulmaktadır. Bir diğeri ise, yeniden kurmacılık eğitim felsefesi akımıdır. Yeniden kurmacılık eğitim felsefesi akımı özellikle ikinci dünya savaşı döneminde bozulan toplumsal yapıların yeniden inşasını temele alan bir eğitim felsefesi akımıdır.

1.2. PSİKOLOJİ NEDİR VE EĞİTİMİN FELSEFİ TEMELLERİNİ ETKİLER Mİ?

Psikoloji bilimi çok uzun olmayan bir geçmişe sahiptir ve çalışılması gereken konu alanları oldukça fazladır. Psikoloji bir davranış bilimidir. Bağımsız bir disiplin alanı olarak kendisine ait araştırma yöntem ve teknikleri vardır. Gözlem, deney ve istatistik temelli analiz yöntemlerini kullanır. İnsanların ve hayvanların davranışlarını incelerken, aynı zamanda her bir davranışın arka plânındaki öğrenmeyi de inceler. Psikolojinin alt boyutlarından olan öğrenme psikolojisi de öğrenme ve psikoloji arasındaki ilişkiyi inceler. Çünkü insan psikolojisinin öğrenmeyi doğrudan etkilediği gibi, öğrenilenlerin de davranış boyutuyla insan psikolojisini etkilediği bilimsel çalışmalarla ortaya konulmuştur. O zaman psikoloji davranışları incelerken, aynı zamanda her davranışın sebebi olan öğrenmenin incelenmesi kaçınılmazdır. Eğitim sisteminin ve eğitim programlarının en önemli ve diğer aşamalara ve boyutlara yön veren eğitim felsefesidir. Çünkü eğitimin felsefi temelleri yada felsefesi; toplumun beklenti ve taleplerinin, yetiştirilmesi gereken insan modelinin nasıl olacağının, insanın psikolojik bir varlık olduğu düşünüldüğünde; eğitim felsefesinin de beslenmesi gereken psikolojik kaynak ve

temellerinin olacağı unutulmamalıdır. Bir eğitim programının tasarlanması ve plânlanması süreçlerinde yani program geliştirme süreçlerinde en öncelikli olarak programın hedefleri belirlenir. Hedeflerin belirlenmesi süreçleri bilimsel süreçlerdir ve uygun araştırma yöntem ve teknikleri kullanılır. Hedefler belirlenirken öncelikli olarak o toplumun neden o eğitim programına ihtiyaç duyduğu bilimsel ihtiyaç belirleme yöntemleri kullanılarak belirlenir. Toplumsal ve bireysel açıdan bakıldığı zaman insanın biyolojik, sosyal ve kültürel ve psikolojik bir varlık olduğu anlaşılıyor. Eğitim sistemlerinin de en başta felsefe boyutuyla insanların biyolojik, sosyal, psikolojik ve kültürel ihtiyaçlarını karşılama potansiyeline sahip olması gerekir. Bunun için eğitim programının aday hedefleri belirlendikten sonra saymaya çalıştığım biyolojik, sosyal, psikolojik ve kültürel süzgeçlerden geçirilmesi ve ondan sonra programın hedefleri ortaya çıkarılmalıdır.

Psikoloji bir davranış bilimidir ve eğitimde de edinilen öğrenmelerin davranışa dönüştürülmesi esası vardır. Psikoloji bilimi, duygu, düşünce, algı, bilinç, bilinçaltını id, ego ve süper ego gibi kavramlarla inceler. Bu yolla bireylerin içsel süreçlerini ve çevreyle olan etkileşimlerini anlamaya çalışır. İnsanların ortaya koydukları davranışların zihinsel ve sosyal bağlantılarını

anlamaya çalışır. İnsan canlısının öğrenme alanlarından birisi olan duyuşsal alan öğrenmeleri tamamen soyut ve psikoloji ile ilgilidir. Dolayısıyla eğitimin felsefi temellerinin psikolojik temel ve gerekçelerinin de çok sağlam olması gerekir.

1.3. EĞİTİM PSİKOLOJİSİ NEDİR?

Eğitim psikolojisi, bireylerdeki öğrenme ve öğretme süreçlerini inceler. Esas olarak uygulamalı bilimler kategorisindedir. İnsanların bilgiye nasıl eriştiklerini, hangi gelişim süreci ve dönemlerinde hangi davranışların kazanıldığı deneysel olarak inceleyen bir bilin alanıdır. Psikoloji kuram ve teorilerini kullanarak, öğrenme yaşantı, tecrübe ve deneyimlerini, öğretimin yapılandırılmasını daha verimli ve etkili kılmaya çalışır. Ayrıca her insanın öğrenmesinin kendi parmak izi kadar kendisine özel olduğu gerçekliğini dikkate alarak öğrenmeye bu pencereden bakar. Bireylerin hangi yaşlarda hangi yetenekleri ve davranışları geliştirdiğini, bu yetenek ve davranışların nasıl geliştirilebileceğini değerlendirir. Anlaşılacağı üzere eğitim psikolojisinin amacı, insanları kendi yetenekleri doğrultusunda yetiştirmek ve sahip olunan potansiyellerden en üst düzeyde yararlanılmasını

sağlamaktır. Eğitim programlarının geliştirilmesindeki temel gerekçelerden birisi de insan psikolojisi alanında gerçekleştirilen bilimsel araştırma ve çalışmalar sonucunda ulaşılan yeni geçekliklerdir. Eğitimin felsefi temellerinin psikoloji ve eğitim psikolojisi bağlamında sağlam olması zorunludur. Ancak o zaman eğitim programının hedefleri gerçekleştirilebilir ve hedeflenen ideal çıktılarla elde edilen gerçek çıktılar birebir örtüşür. Aksi halde arada farklılıklar oluşur ve bu farklılıklar da aslında eğitimin sorunlarına işaret eder.

1.4. FELSEFE NEDİR?

Felsefe temelde düşünme sanatıdır. Varlığı, değerleri ve bilgiyi kendi sistematikleri ve yapıları içerisinde düşünsel süreçlerde temellendirme çabasının adıdır. Felsefe çalışma temposu olarak ucu açık soruları tercih eder ve sorularını sorup kişiyi düşündürür. Ancak verilen cevaplara odaklaşmaz ve onları önemsemez. Çünkü verilecek her cevap veya karşılık verene özgü ve o ölçüde de öznel olacaktır. Bu açıdan bakıldığı zaman, yer yüzünde ne kadar insan olmuş ve olmaya devam ediyorsa o kadar felsefe ve dolayısıyla farklı bakış açısı ve düşünce var demektir. Hatta felsefeyi insani bir özellik olarak da

tanımlamak olasıdır. Varlığı özünden önce gelen insanın daha sonra özüne ulaşma çabasının ürünüdür. İnsan canlısı var olduktan sonra varlığı, değerleri ve bilgiyi sorgulayarak aldığı mesafe ölçüsünde kendini gerçekleştirir, insanı kâmil olur ve daha erdemli bir hal alır. İşte o insan olma özüne ulaşabilmek için yapılan tüm düşünsel süreçler felsefedir. İnsanoğlunun tüm yaşam serüveni içerisinde bu üç temel sorgulama alanıyla ilgili olmayan türde bir bilgiye de henüz rastlamamış olduğu genel bir gerçekliktir. Felsefe bütünü ve parçayı birlikte algılamaya çalışır. Bilimsel yöntem, deney, gözlem ve parçadan bütüne ulaşma şeklindedir.

1.5. EĞİTİM FELSEFESİ NEDİR?

Eğitim felsefesi ; her zaman dirik ve canlı bir süreç olan ve yaşama hazırlıktan öte bizatihi yaşamın kendisi olan eğitime yön veren temel düşünsel bir tasarım olmaktadır. Bir eğitim programının veya programın önceden hazırlanıp uygulanan ve daha sonra program değerlendirme boyutunda ortaya çıkan sorunlar çerçevesinde yeniden incelenen ve masaya yatırılan hedeflerin geliştirilmesi için eğitim felsefesi olmazsa olmaz temel değişkenlerdir. Bu manada felsefe düşünme ve

düşünsel üretim olarak değerlendirilebilir. Klasik ve demode anlamda daha önceki dönemlerde uygulanmış olan çeşitli eğitim programlarına bakıldığı zaman, felsefe ve hedefler açısından uygulama değeri olmayan, sürdürülebilirliği tartışmalı ve çağdaş anlayışları yansıtmayan fikir ve düşünce yapıları ne bir anlam taşıyabilir ve nede uygulanabilir. Bu gerçeklikten hareket edildiği zaman, hangi alanda olursa olsun eğitim ve öğretim programları; hedefler, hedef davranışlar, müfredat, uygulamalar, öğrenme öğretme yaşantıları boyutlarıyla dinamik bir süreç olarak değerlendirilmelidirler. Bu çerçevede elde edilecek verilere dayalı bir şekilde düşünsel süreçler harekete geçirilerek daha yeni, daha gerçekleştirilebilir, daha sürdürülebilir, daha iyi sonuçlara ulaşma çabalarının arka plânını oluşturan program tasarımları geliştirilir. Eğitim ve öğretim programları çerçevesinde yürütülen eğitim ve öğretim faaliyetleri eleştirel bir yaklaşımla akredite edilmelidir. Çünkü ortaya çıkarılacak objektif verilere dayalı olarak karar mekanizmaları çalıştırılacaktır. Eğitim ve öğretim uygulamalarının dayandığı teorik temeller de program bütünlüğü kapsamında değerlendirip incelemek hedeflenen nihai noktalara varabilmek için oldukça önemlidir.

Sürece teori boyutuyla bakıldığı zaman, özellikle eğitimde uygulama şansı ve değeri olmayan bir felsefe veya düşünce yapısı anlamlı olamaz. Eğitim felsefesi eğitim yaşantı tecrübe ve deneyimlerine daha yargılayıcı ve eleştirel bir vizyonla analiz etmek, düzenlenen pratiklerin teorik yapılarını incelemek durumundadır. Dolayısıyla sosyal yapının, bu yapının ürünü olan ve insanların dünyaya gelirken kalıtsal miras olarak getirmedikleri, onların öğrenme ürünü olarak elinden, emeğinden, alın terinden, göz nurundan, çabasından ve gayretinden ortaya çıkmış olan kültürel yapının eşleşebileceği teori ve yaklaşımların teorik olarak da vurgulanması gerekir. Bu disiplin alanı en anlamlı bir biçimde eğitim felsefesi olarak ifade edilebilir. İşte bu çerçevede eğitim ve bilim arasındaki ilişkiye de bakılabilir. Felsefesiz bilim olamayacağı gibi bilimsiz felsefenin varlığından da söz edilemez. Kısacası felsefe her durumda bilimden (epistemolojiden) yararlanır. Çünkü bilginin doğası, bilgi sisteminin kaynağı, yapısı ve geçerliliği felsefenin problem alanlarındandır. Eğitim ve öğretim programlarının ulaşmak istediği hedeflerin esasında toplumun felsefesiyle de alâkalıdır. BU hedeflerin gerçekleştirilebilir olması için belirlenen sınırların değer boyutlu normların ikame edilmiş olması beklenir. İşte bu bağlamda her toplumun olmazsa olmazları olan toplumsal

kurumların niteliklerinin ifadesi olarak düşünce yapıları ortaya çıkar. Eğitim felsefesi tüm bu süreçler çerçevesinde bütünü olduğu kavramaya ve kavratmaya çalışır (Akyüz H., 210).

Genel eğitim akımlarından etkilenerek ortaya çıkan eğitim felsefeleri; daimicilik, esasicilik, ilerlemecilik ve yeniden kurmacılıktır. Eğitim programlarının felsefi temelleri de bu akımlar temelinde yapılanmaktadır. Daimicilik ve esasicilik skolastik felsefelerden etkilenmiş ve daha çok ezberi teşvik etmektedir. Kısacası bir ölçüde demode olmuşlardır. Ancak halâ eğitim sistemlerinde bu akımların etkisi gözlenmektedir. Çünkü bu akımlarda bireysel gelişim, değişim ve dönüşümden ziyade birtakım metin ve bilgilerin ezberletilmesi – kavratılması söz konusudur. Ancak ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık eğitim felsefesi akımları, çağdaş ve modern anlayışı temsil ediyor ve pragmatist felsefenin eğitime uyarlanmış halidir. Günümüz eğitim programlarında da bu akımların ön plânda olduğunu görüyoruz.

Türk Eğitim Felsefesi Karakteristikleri (Temel Özellikleri)

Türk eğitim felsefesi adına eğitim sistemi birçok felsefi tasarım ve düşüncesinden etkilenmiştir. Özellikle bu

akımlar içerisinde idealizm, realizm ve natüralizm, pargmatizm, materyalizm gibi genel felsefi akımlardan etkilenmiştir ve eğitim sisteminde de halâ o etkiler çeşitli boyutlarda devam edebilmektedir. Türk eğitim sisteminin bu etiler altında kendi esas Türk Eğitim Felsefesini günümüze de ışık tutabilecek şekilde yakın geçmişimize kadar yapılandırılamadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemlerde Türk Eğitim Sisteminin bu etkilere maruz kalmasından dolayı hep tabiri caiz ise, milli ve yerli bir Türk Eğitim Felsefesi geliştirilememiştir. Dolayısıyla siyasi, ekonomik, askeri ve teknolojik olarak hep dışarıdan beklenti içerisine girilmiş ve sorunlara çözüm aranmıştır. Demokrasi kültürüyle beraber, yasama ve yürütmeyi elinde tutan siyasi otoriteler eğitim sistemini yap-boz tahtası gibi toptan değiştirmiş ve çeşitli adeta çocuğu daha dünyaya gelmeden öldürebilmiştir. Halbuki bir eğitim yaşı yaklaşık 20-25 yıldır ve bu sürece bir eğitim yaşı denilmektedir. Aslında bu bir eğitim yaşı geçmeden neyin ne olduğu kanaati ve bilgisine sahip ulaşılamayacağından, eğitimde program geliştirme çalışmalarının makul ve maksadı hasıl edebilecek düzeyde yapılanmış olması önemlidir. Bu durumda siyaset ve ideolojilerin bünyesinde uygulamaya konulan eğitim program ve uygulamaları da her açıdan etkilenmiştir. Eğitim Felsefesi, eğitim yoluyla "nasıl bir

insan" yetiştirilmek istendiği sorusuna da makul ve mantıklı cevaplar arar.

1.6. EĞİTİM POLİTİKASI NEDİR?

Türkçe de Politika kelimesi yerine siyaset kelimesi de kullanılmaktadır. Siyaset kelimesi köken olarak Arapçadan dilimize geçmiştir. Politika sözcüğü dilimize İtalyancadan geçmiştir. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümü araştırma görevlileri; Nejla TURAL ve Kasım KARAKÜTÜK tarafından yapılan çalışmada politikayı;

"Antik Yunan'da "politika", Polis'e yani Şehir - Devlet'e, Site'ye ait işler demekti. Politikos, devlet adamı, politcia ise devlet ya da cumhuriyet kavramlarını karşılıyordu. (Daver, B., 1976, s:5).

Halk dilinde "siyaset", bir amaca ulaşmak için karşısındakilere duygularını okşamak, zayıf noktalarından ya da aralarındaki uyuşmazlıklardan yararlanmak gibi yollarla iş yürütme; işbilirlik, manevra yeteneği anlamına gelmektedir (Daver, B., 1976 &TDK Türkçe Sözlük, 1974).

Politikanın, İkinci Dünya Savaşından sonra, bilimsel bir inceleme konusu olmaya başladığı görülür. Bu gelişme sonucunda politika bilimi, kendine özgü amaç, konu ve yönteme

sahip bir toplumsal bilim olarak ortaya çıkmıştır. Çağdaş politika bilimi, siyasal olguları, bireylerin ve grupların davranış kalıplarını inceleyerek bunlar arasındaki ilişkileri ve nedensellik bağlarını ortaya koymak amacını güden bir bilim niteliğini kazanmıştır (Münci Kapani, 1988, s:25-29).

Politika kavramı değişik açılardan incelenerek, toplumsal, örgütsel ve bireysel düzeylerde çeşitli çözümlemeler yapılabilir. Politika kavram olarak düşünce ve çıkar ayrılıklarını dolayısıyla çatışmayı içerir. Bu ayrılıklar olduğu sürece çatışma, dolayısıyla politika olacaktır. En genel anlamda politika toplumdaki insanlar arasında bir çatışma, bir mücadele ve kavgadır. Düşünce, çıkar ve psikolojik farklardan doğan çatışma politikanın temelidîr. Çatışmanın konusu, toplumdaki değerlerin paylaşılması, hedefi iktidarın ele geçirilmesidir. Bu anlamda politika kimin, neyi, ne zaman ve nasıl elde edeceğini belirleyen bir etkinliktir (Kapani, Ön. Ver., s: 17-20 & Maurice Duverger, 1986, s:58).

***Örgütsel düzeyde politika (siyasa)** bir örgütün amaçlarının planlanan düzeyde gerçekleştirilmesini yöneten ilkeler ve kurallardır. Politikayı oluşturan ilkeler ve kurallar işgörenlerin görevlerini en iyi biçimde yapmalarını sağlamak için düzenlenmektir. **İlkeler** örgütün üreteceği ürüne ilişkin temel düşünceleri, **kurallar** ise yapılacak eylem yollarını göstermektedir (İbrahim Ethem Başaran, 1982, s: 28). Bir örgütün düşünce, çıkar ve psikolojik ayrılıklara sahip bireylerden*

oluştuğu düşünülürse, politika yapma sürecinde çıkacak çatışma ortamı dikkate alınmalıdır. Bireyin bazı amaçlara ulaşmak için kararlı ve sürekli gerçekleştirdiği ilkeler ve eylemler ***kişinin politikasını*** *belirler. Ancak politika kavramı genelde örgütsel etkinlikler için kullanılmaktadır. Bu çalışmada ilgi odağı, örgütsel düzeyde politikalar dolayısıyla eğitim sisteminin politikası olacaktır.*

Politika, *örgütte alınacak kararlara ve yapılacak eylemlere yön vermek amacıyla konulmuş ilkelerdir. Bu ilkelerin örgütteki sorunları çözüm yollarını kapsaması gerekir. Politikanın örgüt amaçları, görevleri ve değerlerine ilişkin açıklamalar kadar, bunların gerçekleşmesi için gerekli rehberliği de yapması gerekir (Bursalıoğlu Z., 1987, s: 100).*

Politikanın amacı, *örgütün işlemesinde kararlılık, tutarlık, bütünlük ve süreklilik sağlamaktır. Özellikle çatışma ve sürtüşmelerden kaçınmak yoluyla, gelecekteki eylemleri başarmak, politikanın gerçek amacı olmalıdır (a.g.e., 100).*

Örgütsel amaçları gerçekleştirmede ***planlama*** *işlevi, gerekli politikanın (siyasanın), prosedürlerin ve yöntemlerin seçimi ve tanımı işine dönüşmektedir (Kazmier, l. J., 1979, s: 81). Böylece bazı amaçlara ulaşmak için bir süreç olan planlama içeriğinde politika saptama etkinliğini de kapsamaktadır (Adem, M., 1981, s: 7-8).*

*Politika kavramı ile ilişkili ancak ondan farklı olan kavramlar **amaç, kural** ve prosedürlerdir. Amaçlar ile politikalar arasındaki fark, birincisinin plan hedeflerini yerine getirmesine karşılık, İkincisinin kararları bu hedeflere yöneltmesinden doğar. Diğer bir deyişle, politika "kararları sınırlamak yoluyla rasyonelliği artıran araçlardan biridir." Kurallar belli durumlarda belli eylemlerin yapılmasrnı zorunlu kılarlar ve takdir hakkına yer vermezler. Prosedürler gelecekteki eylemlerin nasıl ele alınacağını ve gerçekleştirileceğini ayrıntılarıyla belirtirler (Bursalıoğlu, 1987. S: 100-101). Prosedür bir amacın gerçekleştirilmesinde sırasıyla geçirilecek aşamaları vermesi bakımından, bir politika açıklamasından daha somuttur. Prosedürleri oluşturan aşamalardan birinin nasıl yürütüleceğini gösteren betimlemeye yöntem denir (Kazmier, a.g.e., 1979. S: 88).*

***Oluşturulma biçimine göre politika türleri** üçe ayrılabilir. **Örgüt yönetiminin saptadığı politika,** örgüt amaçlarına en yakın olan örgüt yöneticilerince kendilerine ve astlarına yön vermek amacıyla konulmuştur. **Başvuru üzerine saptanan politika,** özel durumlarda ilgili yöneticinin gereğinin yapılması için bir üst yöneticiye başvurması durumunda ortaya çıkmaktadır. **Dış baskı ile oluşturulan politika,** hükümet meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları gibi kuruluşların baskısı sonucu oluşur (Kazmier, a.g.e., s: 84-85).*

Politika türleri, *kapsama ve kararın etkilediği yöneticilerin örgütsel, düzeyine göre farklılaşmaktadır. Bunlardan biri, kapsamı çok geniş olan ve örgütü bütünüyle etkileyen* ***temel politikadır.*** *İkincisi, çoğu kez bir örgütün tümünü değil de, amaç doğrultusunda belli bir alt sistemlerini ilgilendiren* ***genel politikadır. Uygulama politikası*** *ise örgütün bir birimini ilgilendiren, birim düzeyinde yürütülen günlük eylemlere yön veren politikadır. Öte yandan Crane, politikanın iki kısımdan oluştuğuna dikkati çekmiştir. Bunlardan birincisi ilke veya ilkeler kümesi, diğeri ise eylem kurallarıdır. Örgütsel amaçları gerçekleştirme, bu iki bölümün desteğiyle olmaktadır. (Crane, D. P., 1979. S: 45).*

Politikanın hem oluşturulma süreci hem de sonucu (içeriği) bakımından hangi özelliklere sahip olacağı aşağıdaki biçimde özetlenebilir.

1. *Politika yasalara uygun olmalıdır.*
2. *Politika anlaşılabilir ve yeterince açık olmalıdır.*
3. *Politika durağan olmalıdır. Ancak durağanlık durukluk değil, gelişmeye açık bir dirikliği içinde taşımalıdır.*
4. *Politika esnek olmalı, toplumsal ve ekonomik gelişmeler karşısında örgütün yenileşmesi için ortam yarata*bilmelidir.*
5. *Politika kapsamlı olmalıdır.*

6. *Politika tutarlı olmalıdır.*
7. *Politika iş görenlerin katılımıyla gerçekleştirilmelidir (Başaran, 1982. S:45).*
8. *Politika, kendini uygulayacak bir bölüm veya biçimle ilişkilendirilmelidir (Donna Kerr H., 1976. S: 10).*
9. *Her politika planlama eylemiyle bütünleştirilmelidir.*
10. *Politika oluşturma sürecinde, bu politikayı gerçekleştirecek araçların bir- biriyle bağımlılık ilişkisi ve araçların uygulanacağı toplumsal bağlam dikkate alınmalıdır (Hesapçıoğlu, M., 1984. S: 223)".*

1.7. EĞİTİMİN AMAÇLARI NEDİR?

Eğitimin amaçları konusuna bir şeyler söyleneceği zaman, öncelikle hedefler konusuna vurgu yapmak gerekir. Ancak çok genel olarak eğitimin amacının toplumsal miras olan kültürün yeni kuşaklara sağlıklı olarak aktarılması yani yeni kuşakların kültürlenmesi ve aynı çerçevede yine yeni nesillerin sosyalleşmelerinin sağlanmasıdır. Şöylede açıklanabilir; eğitimde amaç varlığı özünden önce gelen insanın özüne ulaşma çabasını tesadüflere bırakmayarak onun özüne ulaşma çabasında destek olmak ve bu sürecin sonuçları itibariyle daha

istendik ve daha beklendik olmasını sağlamaktır. Eğitimin esas amaçlarından birisi de, diğer toplumsal kurumların ihtiyacı olan temel girdiler olarak ifade edilebilecek kaliteli ve donanımlı insan kaynaklarını yetiştirmektir. Çünkü bu manada eğitim kurumunun ürettiği mamul maddeler diğer toplumsal kurum ve sistemlerin en temel girdileri olmaktadır.

Eğitime hedefler boyutuyla bakıldığı zaman; uzak, genel ve özel hedeflerden bahsedilebilir. Uzak hedefler netice itibariyle varılacak en nihai noktadır. Toplumun felsefesini yansıtır ve temel kriteri de toplumsal gerçektir. Uzak hedefler daha soyut ifadelerdir ve bugünden yarına gerçekleştirilebilir değillerdir. Ancak eğer gerçekleştirilebilir ise yerine başkalarının konulması gerekir. Çünkü eğitim programının diğer unsurlarının dönük olduğu alanı oluşturur. Hedefler toplumun eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak için belirlenir. Hedefler Benjamin Bloom' un taksonomik yaklaşımıyla; bilişsel, duyuşsal ve motor beceriler hedefleri olmak üzere üç ana başlık altında incelenebilir. Her bir öğrenme boyutunun hedefleri o öğrenme alanının alt basamakları için de gruplandırılmalıdır. Örneğin, bilişsel alan öğrenme hedefleri bu alanın alt basamakları olan; bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme basamakları

için de ayrı ayrı ifade edilmelidir. Diğer öğrenme alanları için de aynı şekilde alt basamaklar için hedef gruplamaları yapılmalıdır.

Duyuşsal alan öğrenme boyutunun alt basaklarını da şöyle sıralayabiliriz. 1-Alma, 2-tepkide bulunma, 3-değer verme, örgütleme, 4-kişilik haline getirme. Bilindiği gibi bu öğrenme boyutundan değerler sistemimizle ilgili kazanımlar vardır. Burası soyut ve psikolojik tabanlıdır. Hak, adalet, iyi, kötü, güzel, çirkin gibi soyut kavramların içi doldurulur. Psikomotor beceriler öğrenme boyutunun da; 1-algılama, 2-kurulma, 3-klavuz denetiminde yapma-kılavuz haline getirme, 4-mekanikleşme, 5-beceri haline getirme, 6-yaratma. Bir eğitim programının hedefleri hazırlanırken şüphesiz bu öğrenme boyutları ve bu boyutların alt öğrenme basamakları gözetilerek her bir basamakla ilgili hedef ve davranışlarının yazılması gerekir.

2. BÖLÜM

TÜRK EĞİTİM FELSEFESİNİN KAYNAKLARI

Geçmişten günümüze kadar eğitim her zaman gerek siyasal ve gerekse toplumsal yapıyı çok yakından ilgilendiren bir konu başlığı olagelmiştir. Esasında Gündemi sürekli işgal eden ve meşgul eden hemen hemen birçok sorunun kaynağını da eğitim kurumu oluşturmuştur. Durumun böyle olması oldukça doğaldır çünkü eğitim kurumu diğer toplumsal kurumların temel girdisi olan kaliteli, donanımlı ve uzman insan kaynaklarını yetiştirir yani mamul madde olarak çıkarır. Eğitim her toplumda diğer toplumsal kurumlarda yaşanan tüm sorunların çözümünde neredeyse sihirli bir baston olarak değer görmektedir. Gerçekten de bir toplumun kalkınmışlık düzeyini anlamak için o toplumun eğitimle ilgili sorunlarını çözmüş olma düzeyine bakılması gerekir. Türk Eğitim Felsefesi açısından bir durum değerlendirmesi yapıldığında oldukça önemli bir sorundan bahsedebiliriz. Çünkü daha yakın geçmişe kadar belirgin bir eğitim felsefesinden bahsetmek zordur. Bu konuda yaşanmış çok

önemli örneklerden bahsedebiliriz. Meselâ, o dönemlerde ailelerin özellikle kız çocuklarını okula gönderme konusunda direnç göstermelerinin altında bu gerçeklik yamaktadır. O ailelerin çocuklarını okula göndermeme tepkilerinin altında yatan gerekçelerden birisi de; "çocuğumu okula göndertip gâvur babası olamam" anlayışı idi. Burada konuşulması gereken, olmayan veya olup ta o toplumun değerler sistemiyle çatışan bir felsefeden bahsedilebilir. Bir eğitim sisteminde çok belirgin bir eğitim felsefesinin henüz geliştirilip etkin hale getirilememiş olmasından dolayı, o toplumdaki özellikle siyaset kurumu eğitim sistemine ve kurumuna çok kolay müdahale edecek ve eğitim kurumunun dirik bir süreç olarak gelişmesini engelleyecektir. Gerçekten de her müdahalede yepyeni ideolojiler ve felsefeler söz konusu olmuştur. Bütün bunlara bağlı olarak Türk Eğitim Sistemi açısından kendi mecrası içerisinde geliştirilerek ulusal bir eğitim felsefesi oluşturulması çabaları yeterli olamamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, bir toplumun eğitim programlarında temele konulmak istenen eğitim felsefesi boyutuyla hedeflerinin o toplumun değerler sistemine, felsefesine, inançlarına ve kültürüne rağmen olmak yerine en azından bu değerleri benimseyen, özümseyen ve eğer geliştirilmesi gerekiyorsa, buna fırsat sağlayacak bir yapı

bütünlüğüne sahip olmalıdır. Tüm bu gerekçelerden yola çıkıldığı zaman, ülkemiz için süreç içerisinde canlı ve dirik bir süreç olarak günümüze kadar devam etmiş bir program geliştirme çalışmasından bahsedemeyiz. Ancak 1960'lı yıllardan sonra bu manada yapılan önemli çalışmalardan söz edilebilir. Belki de eğitim sisteminin temelinde yaşanan sorunların kaynağını bu durum oluşturmuştur (Gümüş, A., 2017).

Geçmişten bu güne katar toplumsal olarak yığılan ve gittikçe daha da karmaşık hale gelen eğitim sorunlarımızın çözümü için mutlaka içerisinde yaşanılan toplumun tarihi ve kültürel kodlarını oluşturan değerler sistemine yer verilmesi gerekir. Bizim ülkemize has bir eğitim felsefesinin oluşması için, tarihsel tecrübe, kültürel birikim ve kader olan coğrafyanın daha yüksek bir farkındalık düzeyiyle ele alınması gerekir. BU hedefe ulaşmak için, kendi kadim değerlerimizden de beslenen bir ilim/bilim ve felsefe/düşünce kültürüyle geliştirilecek yeni model ve yaklaşımlarla mümkün olacaktır. Bu çerçevede İslâm anlayışının (felsefe-kelam ve tasavvuf) doğrudan veya dolaylı olarak eğitimle ilgili yaklaşım ve değerlerinin başvurulacak kaynaklar olduğu unutulmamalıdır. Özellikle bu manada Sahabe Evlerinin çok ama çok önemli kaynaklar olacağını vurgulamak gerekir. Gerçekten de her

bir Sahabe evinin bir okul ve ekol olduğu anlaşılacaktır (Akşeyda, Y., 2017).

Doç. Dr. Mustafa Gündüz 2017 yılında "Türk Eğitim Sistemi Felsefesizliği Felsefe Edinmiştir" başlıklı verdikleri bir mülakatta; *"Türk eğitim sisteminin felsefî temellerine bakıldığında, özgün bir temel arayışının devam ettiği söylenebilir. Bu konuda bir düzlüğe çıkılmış değildir. Meselenin kökeninde Tanzimat'la birlikte başlayan kavramsallaştırma ve yeni dünyayı anlama meselesi yatmaktadır. Bu dönemde "muasır medeniyet ve çağdaşlık" büyük ölçüde "modernleşme ve Batılılaşma" kavramlarıyla eşdeğer tutulmuş, Avrupa değer ve teknoloji dünyasının bütünüyle aktarımı devlet ve toplumun içinde bulunduğu durumdan kurtulmanın çaresi olarak düşünülmüştür. Bu bakımdan eğitim sistemimizin sağlıklı bir felsefî temele dayandığını söylemek güçtür. Türk eğitim sisteminin Tanzimat'tan bu yana bir arayış içinde olmasından, kendine özgü bir güzergâh tayin edememesinden, belirsizliğin ve felsefe arayışlarının hâlâ devam etmesinden bahsedildikten sonra "Peki nasıl bir felsefî arka plan?" sorusu sorulabilir. Fakat derin tarihi kökleri olan, son derece zengin bir sosyo-kültürel yapıya sahip, stratejik bir coğrafyada hayatını devem ettiren Türkiye için bir çırpıda eğitime felsefî arka plan tasarlamak zordur. Ancak imkânsız değildir. Bunun için her şeyden önce eğitim sistemimizin tarihi ve sosyolojik sorunlarının neler olduğu,*

bagajda birikenlerin günümüzü ve geleceği nasıl ipotek ettiği ya da nasıl vizyon sağladığı açıkça izah edilmelidir.

Peki, bu nasıl mümkün olabilir? Kanaatimce, söz konusu politikanın üretimi ve bireylerin yeti kazanması sırf bu amaçlarla kurulmuş üniversite bölümlerinden, enstitülerden, daha da önemlisi bağımsız düşünce merkezlerinden alınacak ciddi eğitimle gerçekleşebilir. Oysa bugün ülkemizde böylesi bir eğitimi verebilecek mekanizmalar, bölümler, enstitüler ve bağımsız düşünce kuruluşları yok hükmündedir. Üniversiteler ve eğitim fakülteleri bu sorunlara çare olabilecek, bilgi ve politika üretebilecek potansiyelden hayli uzaktır. Zira üretim kapasite ve cihazları yoktur, alet kutusu yetersizdir. Eskilerin "kem aletle kemâlât olmaz" vecizesiyle ifade ettikleri hakikat budur. Eksik, yetersiz aletlerle, eğitimsiz, bilgisiz personelle hâkim, olgun, ileri düzeyde bir sistemin inşası mümkün değildir. Eğitim felsefesi başka felsefeleri taklit etmekle oluşturulabilecek ve sürdürülebilecek bir mesele değildir. Her toplum kendi eğitim felsefesini bizatihi kendisi, kendi imkânları, birikimi, gayreti ve ihtiyaçları doğrultusunda oluşturmak zorundadır. Bunun dışındaki hiçbir yol ve arayış bizi düzlüğe çıkaramayacak, daima ara sokaklarda dolaştıracaktır.

Ana arterler taklit edilemez, sadece inşa edilir. Eğitimin felsefî temellerinin inşası konusunda takip edilecek yöntemin temel riski, Türkiye'de eğitimin aşırı merkeziyetçi ve bürokratist

bir yönetim anlayışına sahip olmasıdır. Aşırı merkeziyetçi yönetim anlayışı büyük ölçüde yenilikleri takip edememekte ve siyasî otoritenin kontrolünden de çıkamamaktadır. Bu iki meselede ciddi bir serbestiyet gereklidir. Devletin temel haklar, evrensel değerler ve ülkenin tarihi ve sosyolojik hassasiyetleri dışında eğitimin içeriğine müdahaleden elini çekmesi pek çok sorunun çözülmesine imkân tanıyabilecektir. Ancak bu çekilme sırasında oluşacak boşluğu kötü niyetli fırsatçılardan korumak için gerekli tedbirler de sıkıca alınmalıdır. Aksi halde mevut durumdan çok daha kötü bir manzaranın çıkması kaçınılmazdır."

Diğer yandan İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. İrfan Başkurt da (2017) "Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Açıdan Dağınık Olması Zihinleri de Dağınık Hale Getirmiş" isimli söyleşide: *"Türkiye'de eğitim sistemi için altyapı oluşturulurken İslam felsefesi ve İslam düşüncesinden olabildiğince uzak duruldu. Modern Batı düşüncesi, İslam düşüncesine ilerleme ve çağdaşlaşma uğruna tercih edildi. İslam düşüncesinin temel kavramlarına bir darbe vuruldu. Eğitim sistemi oluştururken biz bu kavramlardan uzaklaştık. Kurduğumuz eğitim sisteminde böyle bir altyapı oluşturamadığımız için eğitimin bize ait, yerli, özgün, millî bir felsefî altyapısı olmadı.*

Millî Eğitim Temel Kanunu çerçevesinde yetiştirilmesi hedeflenen neslin biyolojik, psikolojik, sosyolojik, yerel ve evrensel

bütün özelliklerinin nasıl olması gerektiği açıklanmaktadır. Milli Eğitim Temel Kanunu içerik olarak analiz edildiğinde, bireysel kabiliyetler geliştirmeyi hedefleyen, ancak bu haliyle sınırlandıran bir özellik taşıdığı görülmektedir. Diğer yandan bu kanun, devlet olarak hedeflenen insan modelinin siyasi ve ideolojik kodlarını da bünyesinde barındıran unsurlar içermektedir.

Türk eğitim sistemi millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerleri benimseyen, bunları koruyup geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven, onları yücelteme azminde, demokrat, laik, devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen birey yetiştirmeyi ilke edinmiştir. Bu nesil, zihin, ahlak ve ruhsal açıdan dengeli, müteşebbis, yapıcı, yaratıcı, hür, bilimsel ve sorumluluklarının bilincinde olmalıdır. Kanunda yetiştirilmesi hedeflenen neslin millî, diğer tarafıyla yerli, diğer taraftan çağdaş ve evrensel dünya görüşüne de sahip olması gerekiyor. Bu hedef gerçekleştiğinde Türk vatandaşların ve Türk toplumunun millî birlik içerisinde iktisadî ve sosyo-kültürel refah ve mutluluğunu ilke edinen, son tahlilde milletini çağdaş uygarlığın yapıcı yaratıcı ve seçkin ortağı yapma azminde bir nesil yetişmiş olacak. Kanunda yer alan "rejimin korunması ve yüceltilmesi, vatan ve milletine bağlı nesillerin yetiştirilmesi gerektiği" ifadesi Alman eğitim sistemi ile karşılaştırıldığında hem Alman anayasasında hem de eyalet yasalarında şöyle geçiyor: "Eğitimin en önemli

hedefi, insanlarda Tanrı korkusu, insan haysiyetine saygı ve sosyal eylemlere hazırlık konularında bilinçlendirme". Allah ve insanlara karşı sorumluluklarını bilen insan yetiştirme. Bizim çerçevemiz çok geniş ama ortaya çıkacak bir insan modeli yok. Kemalist, ideolojik, ırkçı ve hala rejim korkusu çeken. Bütün felsefeleri taklit temelli almış, rejimi korumaya dönük, ideolojik anlamda realist ancak hedefleri açısından realist değildir.

Bizim en büyük sorunumuz ilahiyat ve eğitim fakültelerinde bir teori üretememizdir. Daraltıcı bakış açısı bizi sıkıyor. Biz din eğitimcileri de Batı'yı çok iyi bilmiyoruz. Din eğitimi deyince ilmihal bilgisi ile sınırlı tutulmamalı, insanların güncel, günlük sorunlarına bakış açısı üretecek bir din eğitimi yapılmalı. Düşünce biçimlerinden faydalanalım. Sadece Batı düşüncesinden değil, aynı zamanda İslam düşüncesinden de faydalanmalıyız. Gönle hitap etmeyen hiçbir şey kalıcı olmuyor. Formellikten yapı kurtarılmalı. Bütün eğitim sistemleri bu anlamda gözden geçirilmeli. İnsanı önceleyen, insanların ruh dünyalarını zenginleştiren, onun soru ve sorunlarına, ihtiyaçları-na cevap üretebilen bir eğitim sistemi oluşturulmalı. İnsanları motive etmek için bir pragmatist yönü olmalı. İdeolojik yapıdan kurtulmalı. Evrensel değerleri de içermeli. Türk eğitim sisteminin üzerine kurulduğu ana akım felsefe, var olan felsefi akımlardan yararlanarak İslam düşüncesi ve kültürü ile harmanlanmış bir felsefe olmalı". Demişlerdir.

2.1. TÜRK MİTOLOJİSİ

Aysun Bayhan tarafından kaleme alınan ve Türk Mitolojisi ile ilgili bir yazıyı bu konuya ışık tutacağı düşüncesiyle olduğu gibi kendi ağızlarından alıyorum (2017); ***"Tarihimize ait hikaye ve efsaneleri dinlemeyi severiz. İşte sizlere Türk mitolojisi ve içinde barındırdığı yaratıklar, kahramanlar, tanrılar, tanrıçalar ve konu oldukları efsanelerden kısa anlatımlar..."***

Mitoloji dediğimiz zaman hemen hepimizin aklına Yunan veya Antik Mısır'a ait tanrılar, tanrıçalar ve yaratıklar geliyor olabilir. Ama çoğumuzun bilmediği bir gerçek var; Türk mitolojisine ait ögeler. Genellikle dini inançla düşünüldüğü için yaratık gibi kavramlara pek inanmıyoruz.

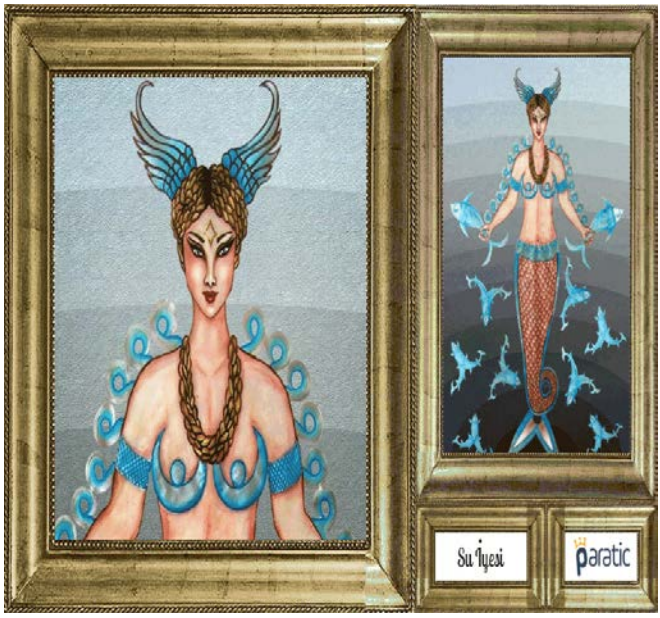
Ama kahramanlık ve doğaüstü varlıklara ait birçok hikayemiz olduğu da aşikar. Kısaca en az Yunan kadar dikkat çekici bir Türk mitolojisi olduğunu bilmemiz gerekiyor. Milletleşme süreçlerinde toplumların geliştirdikleri mitolojilerin büyük bir önemi vardır. Çünkü mitoloji özellikle antik çağlarda insanın evreni, özellikle metafizik doğa olaylarını ve o olayların varlık gerçekliklerini anlama ve anlamlandırma çabalarının eseridir. Bir anlamda felsefe tabanlıdır. Eğer derinlemesine incelenirse her toplumun eğitim sistemlerinin felsefi temellerinde mitolojik değerlendirme ve algılamalarına rastlamak mümkündür. Bugün küresel dünyamızda karşı karşıya kalınan toplumsal olayların, savaşların tarafları tarihsel bir bakış açısıyla incelendiği zaman, zorbaların zorbalıklarının arka plânında şekli değişse de mitolojilerinde çok önemli bir yerinin olduğu anlaşılacaktır. Katil terör devleti olan İsrail'in yapmış olduğu soykırım ve katliamların arka plânında dillendirildiği gibi arzı mevud mitinin olduğu dillendirilmektedir. Gerçekten de öyledir. Diğer yandan kurban durumunda olan toplumlarında bu girdaplardan kurtulma çabalarının arka plânında da aynı şekilde milli destan ve işte o mitlerinin olması da bir gerçekliktir.

Yunan mitolojisindeki Sentorlar, Satirler; Mısır mitolojisindeki Anubis, Ra, Bastet gibi ilgi çekici olan Türk

mitolojisi yaratıkları, tanrıları ve tanrıçaları hangileri bu yazımızda bahsetmek istedik. Eğer mitoloji konulu filmler izlemek istiyorsanız sizler için hazırladığımız listeye göz atınız. Mitolojik kahramanlarımıza ve onların hikayelerine değineceğimiz bu yazımızda, eski Türk toplumunun dünyaya ve olaylara bakış açılarını da anlayabileceksiniz. Üstelik birçok psikanalist; mitolojinin, halkın bilinçaltını ve yaşadığı travmaları yansıttığını söylemektedir.

İşte Türk mitolojisi hakkında bilgi veren tanrılar, tanrıçalar ve yaratıklar:

Suyun Koruyucusu Su İyesi

Suv İyesi, Eğesi, Ezi, Issı, İççisi gibi daha birçok isimle anıldığını görebilirsiniz. Türk, Tatar ve Altay

mitolojisinde suyun koruyucu ruhudur. Mitolojiye göre; her su kaynağının, bir iyesi bulunur. Açık renkte kıyafet giyerler ve suyun derinliklerinde, kayalıkların arasında bulunan saraylarda yaşarlar. Aynı zamanda saçsız, sakalsız ve kaşsız varlıklardır. Cisimsiz ve bazı inanışlarda denizkızı, su sunası olarak bilinen yarı balık yarı kadın varlıklardır.

Su iyelerinin hareketlerini anlamak imkansızdır. Çünkü bir anda suyu dalgalandırıp barajları yıkarlar ve insanların boğulmasına neden olurlarmış. Ayrıca kuş ve yılan kılığına girebilirlermiş.

İki Kartal Başlı İnsan Semrük Bürküt

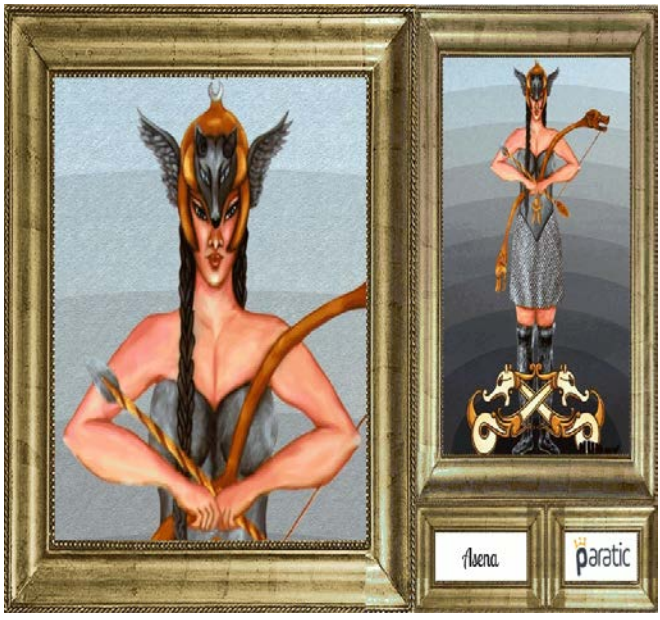

İki kartal başlı ve insan vücutlu mitolojik kareketlerdir. Türkçede bürküt, büyük kartallar için kullanılan

bir kelimedir. Semrük Bürküt; bakır tırnaklı, sağ kanadı ile güneşi, sol kanadı ile ayı kaplayan mitolojik varlıktır. Bu nedenle gök kuşu olarak da isimlendirilir. Yakutlar tarafından çift başlı kartal, öksökö kuşu olarak da tanımlanır. Genellikle gök direklerinin ve kayın ağaçlarının tepesinde tasvir edilir. Ayrıca gökten yıldırım indirdikleri bilinir.

Tanrı Ülgen'in sembolü olarak görülen Semrük Bürküt, Başkurt efsanesinde adı geçen karakterdir. Türk mitolojisinde, tanrıya açılan göğün kapısını bekledikleri bilinir. Aynı zamanda Çin'de görülen ying-yang sembolü, Türklerde karşılıklı iki kartal olarak tasvir edilir. Bu kartalların döndükleri merkez ise yer ile göğün ortası olarak kabul edilir.

Dişi Kurdun Sembolü Asena

Belki de en tanınmış mitolojik karakterdir. Türkiye'de dişi kurda verilen isimdir. Buna karşın Türk mitolojisi ile ilgili kaynaklarda çoğunlukla, dişi kurdun doğurduğu erkek çocuklardan birisidir. Asena efsanesinin birçok farklı şekli bulunur. Aşina, Zena, Asen, Şunnu gibi isimlerle anılan sülalenin, bu dişi kurttan türediğine inanılır. Ayrıca aslının Açina kelimesinden geldiği de bilinir.

Asena efsanesinin birbirinden farklı şekilleri bulunduğunu söylemiştim. Tarih kitapları da bu konuyu farklı şekillerde aktarmaktadır. Bu efsanenin en eski haline ise Antik Çin kaynaklarında Tü'küe halkının türeyişini anlatan efsanede rastlanır. Bu efsaneye göre;

Hiung-nu'ların bir uzantısı olan Tü'küe kavmi, hükümdar soyundandır ve ismi A-Se-Na'dır. Bu soy, kendine ayrı bir ordu kurar ve daha sonra komşu bir kavmin yenilgisine uğrar. Bu yenilgi sonucunda tüm kavim katledilir. Ama 10 yaşında bir çocuk, hayatta kalır. Kimse bu çocuğu öldürmeye cesaret edemez ve ayaklarını keserek bir bataklığa atarlar. Bu bataklığa ise bir dişi kurt gelir ve çocuğu etle beslemeye başlar.

Çocuk büyüdüğünde ise dişi kurtla çiftleşir ve kurt gebe kalır. Bu sırada düşmanların kralı, çocuğun yaşadığını öğrenir ve öldürmeleri için adamlarını gönderir. Çocuğu öldürmeye gelen adamlar, dişi kurdu görünce öldürmek istemezler. Dişi kurt,

Turfan'ın kuzeybatısında bulunan bir dağın zirvesindeki mağaraya kaçar. Mağaranın içinde ise uzun otlarla kaplı, etrafı dağlarla çevrili bir ova vardır. Dişi kurt burada 10 oğlan çocuk doğurur. Bu çocuklar büyüyünce dışarıdan kadınlar alırlar ve soylarını kurarlar. Çocukların her biri ayrı bir soy adı alır ve birisi de A-Se-Na olur.

İyilik Tanrısı Ülgen

Türk mitolojisinde yani tengricilik döneminde, iyilik tanrısıdır. Ülken, Ulgan gibi farklı isimlerle de anılır. Göğün 16. katında yaşar ve Kayra Han'ın oğludur. Aynı zamanda Kayra Han'dan sonra ikinci derece öneme sahiptir. Tek tanrı inancına göre; Gök Tanrı'nın oğludur ve gökyüzünün hükümdarıdır. Sibirya kavimlerinde ise yaratıcı tanrı olarak

isimlendirilir. Altın Dağ'da, altın bir sarayda yaşar. Ayrıca altın bir tahtta oturur.

Gök cisimleri yöneten Ülgen; hava durumu, verimlilik, doğurganlık gibi konularla ilgilidir. Yani göksel ve mitolojik olayların ilk kaynağı olarak bilinir. Aynı zamanda biri beyaz, biri siyah iki taşla gelip, insanlara ateş yapmayı öğrettiği de söylenir. Uzun saçlı ve büyük kalkanlı bir karakterdir. Yunan mitolojisindeki "Tanrıların babası Zeus" gibi yıldırımlar ve şimşeklerle tasvir edilir. Yıldırımla vurduğu yerin ise kutsandığı düşünülür.

Ülgen'in 7'şer oğlu ve kızı vardır. Eşinden ise Taz Hanım (Kel Hanım) olarak, birkaç kaynakta bahsedilir. Kendisi gibi çocuklarının da insan şeklinde göründüğü bilinir. Göğün hakimi olduğu için mavi renk ile simgelenir. Ayrıca dünyayı taşıması için 3 balık yaratır. Göğün 16. katı olarak belirtilen yaşadığı yer ise Ay, Güneş ve yıldızlardan çok uzaktadır. Sağında ve solunda iki ak Güneş bulunur. Bunlar ise kendisine ulaşmak isteyen şamanlar için bir engeldir. Şamanların en güçlüsünün bile Altın kazık yani Kutup Yıldızı'na kadar ulaşabildiği söylenir.

Yaratıcı Tanrı Kayra Han

Kayır Han, Kayrakan gibi isimleri de bulunur. Ama Kara Han ile karıştırılmamalıdır. Türk Altay mitolojisinde Yaratıcı Tanrı veya Baş Tanrıdır. Babasının, ilk tanrı olan Gök Tengri olduğu söylenirken, annesinin olmadığı bilinir. Göğün 17. katında oturur ve diğer bütün tanrıların yaratıcısıdır. Evrenin kaderini belirleyen ve iyilik yönü ağır basan bir tanrıdır. Yeryüzünü yaratıp, dokuz dallı bir ağaç dikmiştir. Bu ağacın yer ile göğü birbirine bağlayan "Uluğ Kayın" (yaşam ağacı) olduğu bilinir. İnsanların atası olan dokuz kişi de bu ağacın dallarında türeyerek, dokuz boy ortaya çıkar.

Altayların yaratılış efsanesinde de Kayra Han, dünyanın yaratıcısıdır. Tüm gök tengricilikte, Erlik Han'ı cezalandıran ve

ye altı tanrısı olma emrini veren tanrıdır. Yani Yunan mitolojisindeki Zeus ile aynıdır. Kayra Han'ın 4 oğlu vardır. Bunlar; Ülgen, Yer Tengri, Mergen ve Kızagan'dır. Tanrıların tanrısı olduğu için somut nitelemeler pek yapılmamıştır ve soyut yönü anlatılmıştır. Bu nedenle de insan biçimli olarak tasvir edilmemektedir. Kışları yeryüzünde, yazları ise gökyüzünde geçirdiği bilinir.

Yeraltının Kötü Tanrısı Erlik Han

Yunan mitolojisindeki Hades ile eşdeğer görülen tanrıdır. Kayra Han tarafından cezalandırılmış ve yeraltının tanrısı olarak görevlendirilmiştir. Erlik Han, kötülük yapan Tanrı ruhu olarak tanımlanır. Gök Tanrı'nın oğludur. Günümüzde ise kötü cin olarak tanımlanır. Altayların yaradılış hikayelerinden birine göre

Erlik Han; dünyanın yaradılışında Kayra Han'a kötülük yapmıştır ve cezalandırılmıştır. Bu nedenle de yeraltı aleminin en alt katında yeşil demirden bir sarayda gümüş bir tahtta oturmaktadır. Bu sarayda koyu kırmızı ve çok az ışık veren bir güneş yaratmıştır. Emrinde ise dokuz semerli boğa bulunmaktadır.

Efsaneye göre; hayat ağacının dallarında türeyen halkın biri için Erlik, "bu halk benim olsun" der. Kayra Han da "git kendi halkını bul" der. Daha sonra Erlik, ağacın doğuya bakan 5 dalından istifade etmesine izin verilen halkı, diğer yasaklı dört dala geçirmek için baştan çıkartır. Erkek Törüngey ile kadın Eje, Erlik'in "bu dört dal aslında size yasak değil, meyveleri de pek tatlı, dilediğiniz kadar yiyin," lafına kanar. Erlik, ağacı bekleyen yılan uyurken ağzına girerek ağaca çıkar. Eje'ye müsaade ettiğini söyleyerek meyve sunar, Törüngey'in de ağzına sürer.

Tanrı, bu durumu fark eder ve Erlik'i cezalandırır. Eje'ye "sen benim sözümü tutmadın, bundan sonra gebe kalasın ve doğum sancısı çekesin" der. Törüngey'e ise "sen benim sözümü tutmadın, 9 kızın 9 oğlun olacak ve hepsinden sen sorumlu olacaksın, insan neslini sen çoğaltacaksın," der. Yılana, "sen benim sözümü tutmadın, bundan böyle şeytan diye bilinesin, herkes seni ezmeye öldürmeye çalışsın," der. Sonra

da Eje, Yörüngey ve yılanı, hanesinden kovar ve dünyaya gönderir.

Kısaca bildiğimiz Adem ve Havva hikayesinin, Türk mitolojisindeki benzeridir. Erlik; atletik yapılı, sağlam gövdeli, yaşlı bir varlık olarak düşünülür. Gözleri ve kaşları kapkara tasvir edilir. Ayrıca çatal sakalının dizlerine kadar uzandığı bilinir. Kulaklarının üstü, uzun kıllarla kaplıdır. Çenesi, tokmağa; boynuzları ise ağaç köklerine benzer. Kamçısı karayılandır.

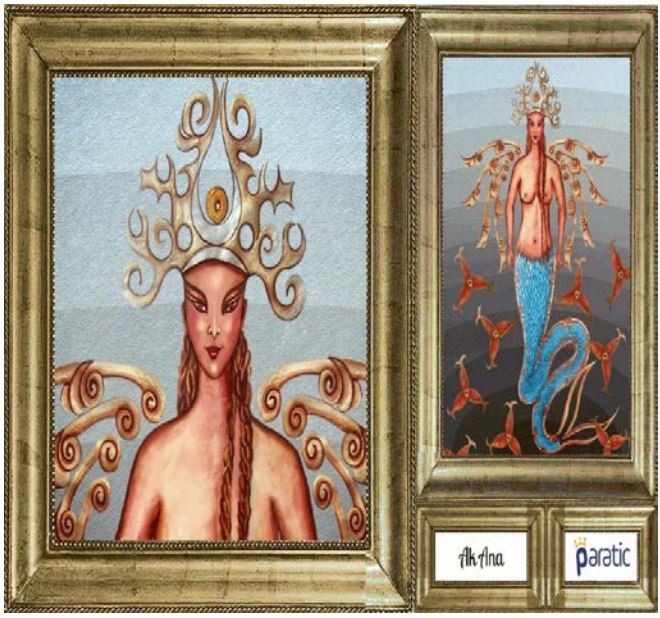
Güler Yüzlü Utkuuçi

Gökyüzünde yaşayan ve Ülgen'e en yakın olan ruhtur. İsmi güler yüzle karşılayan anlamına gelmektedir. Kurbanı, Ülgen'e ileten ruh olarak bilinir. Elindeki yayın iki

ucunda, kanatlı at bulunur. Kalkanında ise çift başlı kartal simgesi yer alır. Utkucu ismiyle de anılır.

Yaşam Döngüsünü Başlatan Ak Ana

Türk ve Altay başta olmak üzere birçok mitolojide, Deniz Tanrıça'dır. Türk dillerinde; Ağ Ana, Ürüng Ene, Şura Ene olarak anılırken, Moğollarda Sagan Ece olarak bilinir. Hiçbir şey yaratılmadan önce yalnızca sonsuz su varken çıkmıştır. Tanrı Ülgen'e yaratma ilhamını vermiştir ve yine suya dönmüştür. Işıktan bir bedeni bulunur ve başında gücünü simgeleyen taç benzeri boynuzları vardır. Denizkızı gibi uzun bir balık kuyruğu da bulunur ve bu kuyruk, maviye çalan bir renktir. Etrafında denizyıldızları dolaşırken tasvir edilir.

Hayatın başlangıcında, her şeye ruh veren ve yaşam döngüsünü başlayan tanrıça, Akdeniz'de yaşar. Geyik şekline girerek su yüzünden çıktığı, Göktürklerin Atası ile evlendiği söylenir.

Savaş Tanrısı Kızagan Han

Yunan mitolojisinin Ares'i; Türk mitolojisinde Kızagan Han'dır. Yani savaş tanrısıdır. Kayra Han'ın oğludur ve göğün 9. katında yaşar. Fazlasıyla kuvvetlidir. Ordu yönetme konusunda uzmandır. Kızıl yuları bulunan, kızıl bir deveye biner. Gökkuşağı ise asasıdır ve savaşçıları korur.

Türk Moğol İmparatorlukları birer fetih devleti olduğu için savaşçıların önemli olduğunu biliyorsunuz. Kızagan da bu savaşçıların tanrısıdır. Türk mitolojisi kahramanları arasında ilk

sırada yer alan karakterlerdendir. Masallara, efsanelere ve tarihi savaş filmlerine bu nedenle sıklıkla konu olmaktadır. Tarihte çok az askerle, kendinden kat kat üstün orduları yenmelerini sağlar.

Akıl Tanrısı Mergen Han

Pergen Han olarak da bilinir ve Türk – Altay mitolojisinde Akıl Tanrısıdır. Her şeyi bilen Mergen, aklı ve zekayı temsil eder. Kayra Han'ın oğullarından birisidir. Göğün 7. katında oturur ve bilgisi nedeniyle her şeye gücü yettiği kabul edilir. Bilgeliği sayesinde attığı okun, hedefinden şaşmadığı söylenir. İnsanlara bilgelik veren, bilimi ve felsefeyi öğreten karakterdir. Yayının iki ucunda kurt kapası vardır. Ayrıca kollukları da kurt kafası şeklindedir.

Alaca bir ata binen Mergen, Yunan mitolojisindeki Hermes'tir. Tanrı ve insanlar arasındaki iletişimi sağlayan bir habercidir.

Yaşam Ağacının Sahibi Umay Ana

Türk mitolojisinde Umay Ana, doğum ve bereketin sembolüdür. Humay, Omay ve Imay isimleriyle de anılmaktadır. Dişi olarak tasvir edinir ve iyiliği temsil eder. Doğacak olan çocukları belirler ve onları korur. Gümüş renkli uzun saçları vardır ve orta yaşlı görünür. Üç boynuzu vardır ve beyaz bir elbise giyer. Yaşam ağacının sahibi olarak tanımlanır ve yeryüzüne bereket saçar. Gökyüzünde yaşar ve yeryüzüne zaman zaman iner. Yanında kuğu veya zarif bir atla tasvir edilir.

Çocuğu olmayan kişiler, kendisine kurban adar. Hamileleri korur ve umacı gibi düşsel varlıkları gönderir. Ama bu korkutucu bir anlama gelmektedir. Eğer Umay Ana, bir evdeki çocukları korumuyorsa o çocuklar ölür. Bu nedenle de Kara Umay ismiyle de anılabilir.

Duman Tanrısı Karlık Han

Ülgen'e kurbanların ruhlarını ileten karakterdir. Türk ve Altay mitolojisinde Duman Tanrısı olarak bilinir. Karluk Han ismiyle de anılır ve sembolü dumandır. İnsanların yaşamlarını denetleyen, bir değişik olduğunda da Ülgen'e ileten mitolojik karakterdir. Kurbanlar yakıldığı zaman çıkan duman, Karlık Han'ın geldiğinin habercisidir. Genellikle Suyla Han ile birlikte görülmektedir.

Yazgı Tanrısı Suyla Han

Türk ve Altay mitolojisinde Yazgı Tanrısı, Suyla Han'dır. At gözlü, kartal gagalı, eşek kulaklı ve yılan saçlı olarak tasvir edilir. Su ile Güneş ve Ay'ın ışığından yaratıldığı bilinir. Totemi, ağaçkakandır ve bu kuş, Tanrı'nın elçisi olarak kabul edilir. Suyla Han, insanları korumakla görevlidir ve Karlık Han gibi onların yaşamlarını denetler. Ülgen'in en önemli yardımcılarından birisidir. Şamana kurbanları götürürken yardımcı olarak, kötü ruhların saldırısından korur.

Suyla Han'ın gözleri, otuz günlük uzaklığı görecek keskinliktedir. At Gözlü Kartal ve İki Dilli Kekeme Han gibi isimlerle de anılmaktadır. At kafasından oluşan büyük bir kalkan taşır.

Irmak Tanrısı Yayık Han

Türk ve Altay mitolojisinde Irmak Tanrısı, Yayık Han'dır. Irmaklardan ve göllerden sorumludur. 17 ırmağın buluştuğu yerde yaşamaktadır ve kamçısı şimşektir. Büyük Tufan'dan sonra gökyüzüne çıkmıştır. Irmaklara, rüzgar ve sularla hükmeder. Su yılanı ve su ejderi kılığına girebilir. İnsanları kötülükten koruduğuna inanılır. "Yayık Kaldırma" adı verilen cansız nesne kurban etme törenleri kendisi için yapılmaktadır. Ayrıca ilkbahar geldiği zaman, at ve küçükbaş hayvanların ilk sütleri, bulgur ile lapa haline getirilir ve ırmaklara saçılır.

Göğün 3. katında oturan Yayık Han, şamanların düşünsel yolculuklarına yardım etmektedir. Kazak ve Kırgız

hikayelerinde Tepegözü kör eden kahraman olarak adı geçer. Şamanların ayin ve törenlerinde oldukça önemli bir yeri vardır. Ayrıca Altaylar, ırmak taşkınlarında "Yayık sudan çıktı" derler. Taşan suların ruhudur ve yeryüzündeki tüm sular ona aittir.

Şaman dualarında Yayık tasviri sıklıkla yapılır. Bunlara göre; Ülgen'in habercisi, kızıl bulut kenarlı, gökkuşağı dizginli ve solgun şimşek kamçılıdır. Tuva şamanları tarafından "Ak Eren" olarak da adlandırılır. Bazılarına göreyse büyük bir ejderha görünümündedir.

Güzellik Tanrıçası Ayızıt ve Kızları

Türk ve Altay mitolojisinin Afrodit'i, Ayızıt'tır. Yani güzellik tanrıçasıdır. Ayığsıt Hanım olarak da bilinir. Aşkın ve güzelliğin simgesi olarak betimlenir. Totemi ise

kuğudur. Kuğuların kutsal sayılmasının ve onlara dokunulmamasının sebebi de budur. Gümüş tüylü bir kısrak kılığına girebilir ve gökten bu şekilde iner. Kısrağın kuyruğu ve yeleleri ise kanat biçimindedir. Ormanlarda dolaşır ve beyaz bir kalpağı vardır. Aynı zamanda omuzlarını açık bırakan bir atkısı da bulunur.

Ayızıt; çocukları ve yavru hayvanları korurken, insanlara sevgi ilham eder. Sarayının kapısında elinde gümüş kaplar ve kamçılar olan bekçiler vardır. Bu bekçiler, kötü insanları içeriye almazlar. Ayızıt'ın kızları vardır ve onlar da kuğu kılığına girebilirler. Bu kızların büyülü, beyaz tülleri vardır ve bunları giydikleri zaman kuğuya dönüşürler. Ayrıca Ayızıt'ın kızları, beyaz turna kuşunu simgelerler.

Yakutlara göre Altın Kitap, Ayızıt'ın elinde bulunur. Bu kitaba, tüm insanların yaşamları kaderleri kaydedilir.

Doğum Tanrıçası Kübey Hatun

Türk ve Altay mitolojisinde, Kubay Ana ismiyle de bilinen doğum tanrıçasıdır. Doğum yapan kadınları korur ve dişiliği simgeleştiren tanrıçadır. Süt Gölü'nden tulumlarla süt getirir ve doğacak çocuğun ağzına damlatır. Böylece çocuğun dışarı çıkmak istemesini sağlar. Yaşam ağacının içinde yaşar ve bacakları, ağacın kökünü andırır. Bedeni şişman değildir ve orta yaşlı görünür. Üst kısmı çıplaktır ve göğsünden süt verir. Uzun saçları vardır ve ışık saçar. Hamile bir kadın doğum yaparken, gökten iner ve onun yanında durur; ama kadın onu göremez. Çocuk doğduktan 3 gün sonra gider.

Kübey Hatun, yeryüzündeki saf ve temiz olan her şeyi korur. Bu nedenle de Temizlik Tanrıçası olarak görülür. Altay Türklerinde kayın ağacının kutsal sayılmasının nedenidir. Özellikle beyaz ulu kayın ağaçları, ilahi kabul edilir.

Türklerin Atası Oğuz Kağan

Türk ve Altay mitolojisinde Türklerin atasıdır. Annesi Ay Kağan, babası ise Kara Han'dır. Aynı zamanda Oğuz Kağan Destanı'nın başkahramanıdır. İlk Türk devletinin kurucusu olarak kabul edilen Oğuz Kağan'ın hayatı, daha doğumundan başlayarak olağanüstü olaylarla doludur. Yüzünün maviye çalan al renkli, ağzının ise ateş gibi olduğu bilinir. Çok çabuk büyümüştür ve doğar doğmaz bir kere süt emip, ardından çiğ et yediği söylenir.

Oğuz Kağan'ın gücü simgeleyen boynuzlu bir tacı vardır. Ormanda tek boynuzlu bir yaratıkla vuruşarak öldürdüğü bilinir. Bu yaratığın ise gergedan veya şeytan olduğu kabul görmüştür. Babası Kara Han'ı öldüren Oğuz Kağan, birçok boya adını vermiştir. Bu boylar; Uygurlar, Kanglılar, Kıpçaklar, Kalaçlar, Karluklardır. Aynı zamanda iki eşinden toplamda 6 oğlu olmuştur. Bunların çocukları ise Oğuz boylarını oluşturmuştur.

Bir gün avlanırken, adanın ortasında bir ağaç kovuğunda ışık saçan güzel bir kıza denk gelir. Yarsub isimli bu kızla evlenir ve 3 oğlu olur. Yıllar sonra bir gün gökten güçlü, mavi bir ışık düşer ve ortasında güzel bir kız bulur. Gök-Kal isimli bu kızın başında kutup yıldızı gibi ateşten bir ışık demeti bulunur. Bu kızla da evlenir ve 3 oğlu daha olur. Rüyasında gördüğü gümüş oku bulup getiren ilk üç oğluna, oku bölerek paylaştırır. İkinci

karısından olan üç oğluna da yine rüyasında gördüğü altın oku paylaştırır.

Oğuz Kağan'ın ilk eşinden olan üç oğlu, Türk ve Altay mitolojisinde yersel kavim olan Üçokları (Uçokları) temsil ederler. İsimleri; Gök Han, Dağ Han ve Deniz Han'dır. İkinci eşinden olan üç oğlu ise mitolojide göksel kavimdir ve Bozokları temsil ederler. İsimleri ise Gün Han, Ay Han ve Yıldız Handır.

Oğuz Kağan'ın Babası Kara Han

Kayra Han ile karıştırılmamalıdır. Kara Han, Oğuz Kağan'ın babasıdır ve Kara Ulus'un önderidir. Kara Ulus ise soylu olmayan insanlar için kullanılmaktadır. On oğlu ve dokuz kızı bulunmaktadır. Soylu olmadan, halktan bir kişi iken

sonradan Han'lık kazanmıştır. Türk ve Altay mitolojisinde söylencesel hakan olarak bilinir. Karadeniz'de yaşar ve Akdeniz'in yanında ikincil öneme sahip olarak görülür. Bazı kaynaklara göre Oğuz Kağan'ın babası değildir. Yalnızca soyunun Ay olarak gösterilmesinden dolayı kelime benzeşimi de olabileceği düşünülmektedir. Türklerde, kara kuzeyin sembolüdür ve gücü vurgular.

Oğuz Kağan'ın Eşleri Yarsub ve Gök-Kal

Oğuz Kağan'ın ilk eşi Yarsub'dur ve yer ile suyu temsil eder. Saçları akarsu gibi mavi, dişleri inci gibidir. Çok güzeldir ve Oğuz Kağan onu bir ağaç kovuğunda otururken görür ve onunla evlenir. Gök Han, Dağ Han ve Deniz Han isimlerinde üç oğlu olur. İkinci eşi ise Gök-Kal'dır ve gök ile havayı temsil eder. Son

derece güzel, başında ışık demeti olan bir kızdır. Gökten mavi bir ışıkla düşer. Gün Han, Ay Han ve Yıldız Han isimli üç oğlu daha olur.

Gökyüzü Kağanı Gök Han

Türk ve Altay mitolojisinde Gökyüzü Kağanı'dır. Oğuz Kağan'ın ilk eşi Yarsub'dan doğan oğludur. Gök Han, Türk yurdunun sınırsızlığını ve enginliğini simgelemektedir. Bu nedenle de gökyüzünün sonsuzluğu, büyük bir önem arz etmektedir. Totemi, sungur kuşudur ve maviye çalan rengi vardır. Diğer kuşları avlamaktadır.

Dağ Kağanı Dağ Han

Türk ve Altay mitolojisinde, Dağ Kağanı'dır. Oğuz Kağan'ın ilk eşinden olan oğludur. Dağ Han'ın totemi, uçkuştur. Türk devletinin, ululuğunu ve büyüklüğünü simgelemektedir. Bu nedenle de bazı dağlar, Türklerde kutsaldır. Örneğin; Altay ve Tanrı Dağı. Bunlara ek olarak mitolojik dağlar da vardır ve bunların en önemlileri; gökyüzündeki Altındağ, yeraltındaki Bakırdağ, yeryüzündeki Demirdağ'dır. Altındağ, dokuz rüzgarın kesiştiği yerde başlamaktadır. Demirdağ ise dokuz ırmağın kavuştuğu yerdedir. Bakırdağ ise dokuz yeraltı denizinin birleştiği yerde bulunur.

Deniz Kağanı Deniz Han

Türk ve Altay mitolojisinde Deniz Kağanı'dır. Tengiz Han olarak da isimlendirilir. Oğuz Kağan'ın ilk eşinden olan son oğludur. Türk Devleti'nin denizlerdeki egemenliğini ve enginliğini simgelemektedir. Totemi, çakır kuşudur ve maviye çalan renklidir. Aynı zamanda çakır kışının denizi çağrıştırdığı bilinir. Ek olarak Oğuz Kağan Destan'ında gökten inen kurt,mavi bir ışık içindedir. Deniz Han'ın ismini bu şekilde aldığı bilinir.

Güneş Kağanı Gün Han

Türk ve Altay mitolojisinde Güneş Kağanı'dır. Oğuz Kağan'ın ikinci eşinden doğan oğludur. Gün Han'dan türeyen boylar arasında en bilineni, Kayı Boyu'dur ve bildiğiniz gibi bu boy, Osmanlı Devleti'ni kurmuştur. Güneş'e duyulan hayranlığın, mitolojik halidir. Gün Han'ın totemi, laçın kuşudur. Şahin olarak da bilinir ve diğer kuşları avlaması için kullanılır. Gün Han, altın bir otağ kurdurmuştur ve sağ tarafına 40 kulaç yüksekliğinde bir direk diktirmiştir. Bunun üzerine de altın bir tavuk koydurmuştur. Türk mitolojisinde altın, Güneş'i sembolize etmektedir.

Ay Kağanı Ay Han

Oğuz Kağan'ın ikinci eşinden olan oğludur ve ongunu kartaldır. Kartal, hükümranlığını temsil etmektedir. Türk ve Altay mitolojisinde Ay Kağanı'dır. Sara Han ve Hara Han olarak da anılır. Ay, birçok kültürde dişil bir varlıkken, Türklerde hem dişi hem de erkek Ay Tanrısı bulunur. Ama Ay Han bir tanrı değil, kutsal bir kişi olarak görülür.

Yıldız Kağanı Yıldız Han

Türk ve Altay mitolojisinde, Yıldız Kağanı'dır. Oğuz Kağan'ın ikinci eşinden olan oğludur. Yıldızlar, yön bulma ve yol gösterme özelliğine sahiptir. Yıldız Han da bunları nitelemektedir. Yıldızların simgesel olarak kişiliğe bürünmüş halidir. Ongunu, atmacadır.

Kartal Tanrıça Bürküt Ana

Kartal Ana olarak anılır ve Türk, Altay, Moğol mitolojisinde Kartal Tanrıça'dır. Şamanları yeryüzüne getiren tanrıdır. İnanışa göre; Şaman olacak bir çocuğun ruhu, bir kartal tarafından yutulur. Daha sonra kartal, güneşli bir bölgeye göç eder ve çayırların ortasında bir kızıl çam ve bir kara kayın olan yere gelir. Kartal yumurtayı burada ağaçlardan birisinin tepesine bırakır. Yumurta bir süre sonra çatlar ve içinden bir çocuk çıkarak, ağacın altındaki beşiğe düşer.

Bazı Türk boyları, kartaldan türediklerine inanır. İyi şamanların, kızıl çam üzerindeki kızıl yumurtadan; kötü şamanların ise kara kayın üzerindeki kara yumurtadan çıktıkları bilinir. Kartallar ise ömrü boyunca şamanları korurlar ve yardımcı olurlar. Bu kartalın ise çok büyük olduğu ve sol kanadıyla ayı, sağ kanadıyla da güneşi kapladığı bilinir.

Gökyüzü Tanrısı Ürüng Ayığ Toyon

Türk, Altay ve Yakut mitolojisinde, Gökyüzü Tanrısı'dır. Ürüng Ay Toyon, Ayığ Han ve Ayıh Han gibi isimlerle de anılır. İnanışa göre; ilk insanı o yaratmıştır ve dünyayı idare eder. Yaratıcı ruhların da lideridir. İnsanların sahip olduğu yetenekleri o vermektedir ve ilham kaynağıdır. Toprağın bereketli olmasını da sağlayan Ürüng Ayığ Toyon, yaratıcılıkla ilgili tüm unsurların kaynağı olarak görülür. Yiğitleri ölümden kurtardığına ve ölen kahramanlara yeniden can verdiğine inanılır. Ürüng kelimesi, beyaz, saf ve temiz olarak tasvir edilmektedir.

Ürüng Ayığ Toyon'a, beyaz at kurban edilir ve canlı olarak doğaya salınır. Bundan sonra kimse o hayvana el sürmez. Göğün 13. katında oturur ve insanların ısınması için Güneş'i yaratmıştır. Görünüm olarak ulu ve nurlu olarak tasvir edilir. Elinde ise kurt başlı bir asa vardır. Ongunu da kartaldır. Eşinin ise Kübey Hatun olduğu bilinir. Kimi kaynaklar ise eşinin Ayızıt olduğunu göstermektedir.

Yakut halkının inanışında da gökyüzünün tanrısıdır. Gökyüzünün en üstünde, iki beyaz güneş ile yaşayan yaşlı bir adam olarak tasvir edilir. İki beyaz güneşi birbirinden ayırarak, insanların ısınması için 3. Güneşiyaratmıştır.

Loğusa Kadınların Düşmanı AlKarısı

Türk, Anadolu ve Altay halklarının inancına göre loğusa dönemindeki(yeni doğum yapan) kadınlara ve atlara musallat olduğuna inanılan yaratıktır. Bu efsanenin temeli ise Şamanizm'e uzanmaktadır. İnanışa göre; loğusa kadınların ve yeni doğmuş çocukların ciğerleriyle beklenmektedir. Korunmak için de çeşitli yöntemlere başvurulur. Loğusa kadın yalnız bırakılmak, ışık sürekli açık tutmak, başucuna Kuran-ı Kerim koymak, yüzünü kırmızı örtü ile örtmek gibi yöntemlerdir. Alkarısı'nın, albastıya neden olduğuna inanılmaktadır.

Tevrat ve İncil'e göre Alkarısı'nın, Adem'in ilk karısı olduğuna inanılan Lilith ile de eşleştirildiği bilinmektedir. Türk mitolojisi yaratıkları arasında olan Alkarısı, kırmızı ve uzun bir

elbise giyer. Çirkin, uzun boylu, iyi yapılı ve dağınık saçlı olarak tasvir edilir. Bazılarına göre tek gözlü çirkin bir yaratıktır. Bazıları ise Alkarısı'nın, dünyanın en güzel kadını olduğu söylemektedir. En çok sevdiği şeyin, at yelesini örmek olduğu bilinir.

Yer Tanrıçası Ötügen Ana

Yer Tanrıçası olarak da bilinir. Devleti, hakimiyeti, hayvanları ve toprakla ilgili tüm ürünleri koruyan tanrıçadır. Sular, dağlar ve ağaçlarla bir bütündür. Bu nedenle de her şeyin anası olarak tanımlanır. Aynı zamanda yabani hayvanların sahibesi olarak da bilinir. Ölen insanların da göğsüne geri dönüp, yeniden doğduğuna inanılır.

Elinde dokuz kartal başlı bir asa bulunur. Bu asanın, hayat ağacını temsil ettiği bilinir ve beş tanesi doğuya, dört tanesi batıya bakmaktadır. Melek kanatları ile tasvir edilir ve elinde karşılıklı (ying-yang'a benzer şekilde) iki kartal kafasından oluşan kalkanı vardır.

Kutsal Yol Gösterici Sigun Geyik

Sigun Geyik olarak da adlandırılır ve Türk, Altay, Moğol mitolojisinde kutsal geyiktir. Türk lehçesinde alageyik olarak da bilinir. Türk mitolojisi hayvanları arasında kutsaldır. Bazı Türk ve Moğol boyları, soylarının bu hayvandan türediğine inanılır. Bu soyun bir kolu, Gökkurt iken; diğer kolu Gökgeyik'tir. Ayrıca geyik sürülerinin başında bulunan idareci kurtlara da Gökgeyik ismi verilir. Bu geyiklerin, boynuzları ise en önemli

sembolleridir. Dokuz boynuzluğudur ve boynuzlar, dokuz budaklıdır. Aynı zamanda yeryüzünün simgesidir. Anadolu ve Asya halı desenlerinde de geyik motifinin bolca işlendiği bilinmektedir.

Bir Türk efsanesinde bu geyikten şu şekilde bahsedilir. Türklerin ataları hayatlarını bir mağaranın içinde sürdürürdü. Her gün güneş battığında göl ruhu, ak geyik şekline giren kocasını deniz altına götürüp, sabah olunca denizden çıkarırdı. Bu geyik, öküz başlı ve at kuyruklu tasvir edilirdi. Kutlu bir hayvan olarak da erenlerin ve ozanların yanında yer aldıkları bilinir.

Geyik; Türklere Ergenekon'a girişte, Hunlara batıya göçlerinde yol göstermiştir.

Çocukların İsim Babası Gök Sakallı Hızır

Kayın ağacından inip insanlara yardım eden ve çocuklara isim veren mitolojik karakterdir. Altın sakallı, ay koca olarak da tasvir edilmektedir. Ak-boz olarak tarif edilen bir ata binmektedir. Bu at; kanatlı, boynuzlu veya balık pullu ve kuyruklu olarak tasvir edilmektedir. Gök Sakallı Hızır, ölüme çare aramıştır ve yolu süt gölüne düşmüştür. Burada havada uçmak için kanatlı, suda yüzmek için yüzgeçli atlara rastlamıştır. Uçan atların kanatlarını uçmamaları için kırmıştır ve diğer atlarla çiftleştirmiştir. Cins atlar da bu şekilde türemiştir. Aynı zamanda Hızır'ın atı bengisu içtiği için ölümsüzdür.

Elinde kurt başlı bir asa tutar ve buna çevgen denir. Diğer elinde de yine kurt başlı, bir kama tutmaktadır.

Ateş Tanrıçası Od Ana

Od Ana ismiyle de bilinen tanrıça, Türk, Altay ve Tatar mitolojisinde Ateş Tanrıçasıdır. Ocağı ve içinde yaşanan ateşi korumaktadır. Kırmızı giyinen, yaşlı bir kadındır. Ateşin yayılmasıyla dalgalanan kırmızı ipekten bir kaftanı bulunmaktadır. Genç ve al bir kısrağa binmektedir. Uzun, kırmızı ve örgülü saçları bulunmaktadır. Saçları da ateşi simgelemektedir. Çok büyük göğüslü bir şekilde tasvir edilir. Her ocağa bir koruyucu ruh olarak gönderilir. Yedi oğlu vardır ve hepsi Ateş Tanrısı'dır. Yeryüzündeki ilk ocağı ise Ülgen'in kızları yakmıştır ve Od Ana'ya emanet etmiştir.

Od Ana, dokuz ateş ırmağının kavşağında, dokuz köşeli bakır bir evde yaşamaktadır. Bu evin ise ülkenin koruyuculuğunu simgelediğine inanılmaktadır.

Filozof Bügü Kağan

Büğü Tekin ismiyle de bilinir ve Uygurca filozof anlamında kullanılır. Aynı zamanda büyücü ve sihirbaz olarak da adlandırılır. Savaşçı bir kağan değildir ve Mani dinini, Uygurların resmi dini olarak kabul etmiştir. Bu dinin mensupları ise beyaz bir elbise giymektedir.

Tek Gözlü Dev Tepegöz

Türk mitolojisi yaratıkları arasında yer alan tek gözlü bir devdir. Kaf Dağı'nda yaşar ve annesi, alageyik şekline girebilen bir peridir. Bu perinin, bir çobanla birleşmesinden doğmuştur. Mitolojide bu dev, bazen kadın bazen de erkek olarak tasvir edilir. Büyülü bir yüzük taşır. Yalnızca gözünden vurularak öldürülür ve bedeninin diğer kısımlarına silah işlememektedir. İnsan eti yer ve insan kemiklerinden örülmüş bir kalede yaşar.

Aynı zamanda bazen demir kıyafetli olarak anlatılır. Kirgis adını taşıyan bir tepegöz ise en tehlikelisi olarak bilinir.

Bir Dede Korkut masalında ise kılıcın kesmediği, okun işlemediği bedeni olan, yalnızca gözünden zarar gören, çobandan olmaz, periden doğma bir canavardan bahsedilir. Basat isimli kahraman bu canavarı öldürür.

Deniz Tanrıçası Geyik Tanrıça

Göktürklere ait bir mitolojide, atalarından birisinin bir mağarada ak geyik kılığına giren bir deniz tanrıçası ile ilişkisi olduğu anlatılmaktadır. Nesillerinin kurttan geldiğini söyleseler bile dişi bir ak geyiğin rol oynadığını da söylerler. Bu nedenle de geyik tanrıça veya deniz tanrıçası olarak anılan, yol gösterici dişi bir geyik vardır.

Geyik Tanrıça'nın kafasında geyik boynuzu bulunmaktadır. Aynı zamanda kanatları vardır ve siyah örgülü uzun saçlarıyla tasvir edilir.

Yol Gösterici ve Savaşçı Gök Kurt

Bozkurt olarak bilinen Gök Kurt; Türk, Moğol ve Altay mitolojisinde kutsal hayvandır. Aynı zamanda ulusal semboldür. Yol gösterici, kutlu kurt gibi isimlerle de anılır. Türk ve Moğol boylarının ortak ongunudur. Göktürklerin, mavi bayraklarında da kurt başı resmi vardır. Bozkurt, gökyüzünü temsil etmektedir. Savaşçılığı, özgürlüğü, doğayı da temsil etmektedir. Türk ulusunun başına bir kötülük geldiğinde ortaya çıkarak yol gösterdiğine inanılmaktadır.

Kurttan süt emen çocuğun hikayesi de 6. yüzyıla kadar betimlenmiştir. Erenlerin ve evliyaların, bazen kurt kılığına girdiğine inanılmaktadır. Türk ve Hilal taktiği neden yarım çember ile düşmanı alt etme yöntemi de kurtlardan öğrenilen bir yöntemdir. İlk defa Türkler uygulamıştır.

Bozkurt, Türklerin ulusal sembolüdür ve tarih öncesi zamanlardan beri kutsal görülmektedir. Bunun nedeni ise bir bozkurdun soyundan geldiklerine inanmalarıdır. Bugün ise Türk milliyetçiliğinin sembolüdür. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk paralarının üzerine Bozkurt resmi basılmıştır.

Birçok destana, bozkurt konu olmuştur. Türeyiş Destanı'nda erkek kurt önemli bir rol oynamaktadır. Hiung-nu tanyusu iki güzel kızını Tanrı'ya sunmak istemiş. Bu nedenle ülke sınırında yüksek bir kule yaptırmış ve Tanrı'ya kızlarını almak için yalvarmış. Onları kuleye bırakmış ve bir yaşlı kurt kulenin dibindeki mağaraya yerleşmiş. Kızlardan birisi kurdu Tanrı zannetmiş ve onun karısı olarak çocuğunu doğurmuş.

Bozkurt Destanı olarak bilinen Aşina'nın yaratılış destanı da bilinen efsanelerdendir. Bu efsaneden Asena başlığında bahsetmiştim. Ayrıca Han Kitabı'nda yer alan Vusun Destanı'nda karganın etle, kurdun ise sütle beslediği bir çocuktan bahsedilmektedir.

Ergenekon Destanı ise Göktürk destanıdır ve Börte Çene'ye erkek bir kurt rehberlik etmiştir.

Yiğitliğin Sembolü Alp Er Tunga

Efsanevi bir Türk kahramanıdır ve Saka Hanı olarak da bahsedilmektedir. Tunga kelimesi, yırtıcı ve leopar cinsinden bir hayvana verilen isimdir. Yiğitliği sembolize ettiği için Alplara verilmektedir. Uzun saç, Alplarda semboliktir ve bu hayvanların postları giyilmektedir. Postlar ise savaşçılığı sembolize etmektedir. Alp Er Tunga, iki leopar ile resmedilmektedir ve kıyafeti de bir posttur. Postun dişleri de başının üzerinde görünmektedir.

Alp Er Tunga, Türkler dışında Selçukluların 33 atasından birisidir. Yeraltında 100 sütunlu demir bir sarayda yaşar ve Alpar ismiyle anılır. Turancılara göre Türklerin eski atalarının soyundan gelmektedir. Divan-ı Lügati't-Türk,

Kutadgu Bilig ve İran destanı olan Şehname'de bahsedilen kahraman Efrasiyab ile aynı kişi olduğu belirtilmektedir.

Yeraltının Yılanları Abra ve Yutpa

Türk ve Altay mitolojisi yaratıkları arasında yer alan yeraltı yılanlarıdır. Abra yerine; Abura ve Apra isimleri de kullanılır. Yutpa yerine de Yutma ve Utma isimleriyle anılırlar. Yeraltındaki büyük denizde yaşayan, ejderhaya benzeyen iki dev yılandır. Başları, timsaha benzer ve çatal kuyrukları bulunur. Dört ayaklıdırlar ve parlak bakır renkli gözleri vardır. Erlik'in sarayını koruduklarına inanılır ve onun hizmetkarlarıdır. Bazı kaynaklara göre de Toybadım Irmağı'nın kıyısında yaşayan canavarlardır.

Gıdıklayan Orman Cini Arçura

Türk ve Çavuş mitolojilerindeki orman cinidir. Arçuray ve Arçuri gibi isimlerle de anılmaktadır. Şeytani ve kötücül bir varlıktır. Uzun saçları olan, kara görünümlü, kıllı vücutlu bir mitolojik karakterdir. Üç kolu ve bacağı vardır. Öldürmeyen ama insan bedenine zarar veren Arçura'nın insanları gıdıklayarak öldürdüğüne inanılmaktadır. Kızıl gözlü olduğu ve at sırtında dolaştığı bilinmektedir. Aksakallı bir adam, yayınbalığı, kuş ve keçi kılığına girebilir. Genellikle erkek görünümlü tasvir edilmektedir.

Yaşam Kaynağı Toprak Ana

Türk ve Altay mitolojisinde, Toprak Tanrıçası'dır. Besleyici, barındırıcı ve yaşam vericidir. Göğün 3. katında oturmaktadır ve sekiz köşeli evi vardır. Kutlu ve güçlü mitolojik karakterlerdendir. Evrenin ruhu olarak tanımlanır ve her arazinin bir iyesi olduğuna inanılır. Türk boylarında eril bir varlık olarak görülür ve Anayurt kavramının simgesidir.

Yoldan Çıkartan Cin Azmıç

Türk ve Balkar mitolojilerinde, Kayıp Cini veya Yol Cini olarak tanımlanır. Aznıç ve Azıtkı isimleriyle de anılır. Şeytani bir ruhtur ve belli bir görüntüsü tasvir edilmemektedir. İnsanın düşmanıdır ve tek başına yola çıkan insanları kurban seçmektedir. İnsana, tanıdık biriymiş gibi seslenir ve insan dönüp baktığı zaman Azmıç'un buyruğu altına girer. Daha sonra da Azmıç bu insanı, kayalıklardan aşağı atar.

Dokuz Yıl Savaşan Bükrek ve Sangal

Türk ve Altay mitolojilerinde birbiri ile savaşan iki ejderhadır. Savaşırken, Yin-Yang sembolünü anımsatırlar. Bükrek; Bukra ismiyle de bilini ve iyiliği temsil eder. İnsana zarar vermeyen ve yardımcı olan ejderhadır. Kanadı yoktur ve uçamaz. Denizleri birbirine bağlayan büyük denizde yaşar. Sesinin güzel

olduğuna ve kötü ejderhaları kaçırdığına inanılır. Sangal ise kötülüğü temsil eder ve Bükrek ile dokuz yıl süren savaşta yenilmiştir.

Derelerin Koruyucusu Çay Ninesi

Türk ve Azeri mitolojisinde derelerde ve çaylarda yaşadığına inanılan ruhani varlıktır. Çay iyesinden türeyen bir kelimedir. Yaşlı kadın görünümünde olduğuna inanılır. Aynı zamanda köprüden geçerken suya çok bakılması durumunda sinirlendiği ve insanın başını döndürdüğü söylenir. Başı dönen insanın, gözünün kararıp çaya düştüğü şeklinde bir efsane vardır. Suya çöp atmak gibi Çay Ninesi'ni sinirlendiren durumlar dışında insana zarar vermediği bilinir.

Tepegözün Kardeşi Demirkıynak

Yaztırnak, Demirtırnak gibi isimlerle de anılır ve Tepegözün kızı veya kız kardeşi olarak tanımlanır. Korkunç sesler çıkartan, bu sesle insanların delirmesine yol açan, pis kokulu bir yaratıktır. Efsaneye göre Bigadiç dağlarında yaşamaktadır. Sudan korkan ve bu nedenle onu görünce suya giren insanlara zarar veremediğinden de bahsedilmektedir. Çelik gibi tırnaklı, kıllı vücutlu, kahverengi derili olarak tasvir edilir.

Kanatlı At Tulpar

Pegasus'a benzeyen, kanatlı at figürüdür. Kırgızların Manas Destanı'nda adı geçer ve rüzgardan hızlı oldukları söylenir. Ayrıca Kazakistan'da yapılan bir arkeolojik çalışmada keşfedilen Esik Kurganında bulunan altın elbiseli adamın başlığında tulpar figürü bulunmaktadır. Türk, Kırgız ve Altay mitolojilerinde adı geçmektedir. Genel olarak beyaz veya siyah olarak tek renkte bir attır.

Beyaz kanatları olan Tulparların, Tanrı tarafından yiğitlere yardımcı olması için yaratıldığına inanılmaktadır. Kanatlarını ise yalnızca karanlıkta, büyük engellerle karşılaştığında ve mesafeleri aşarken açtığı bilinir."

2.2. ESKİ VE YENİ TÜRK DİNİ (ŞAMANİZM VE İSLÂM)

Ünlü ve alana çok önemi katkılar sağlayan büyük Türk Milliyetçisi Ziya GÖKALP, Türk Medeniyet Tarihini üç döneme ayırmaktadır. Türk kavminin tarih sahnesine çıkışından Müslümanlığı benimsediği döneme kadar devam eden eski devir; İslâm Dininin benimsenmesinden Batı Medeniyetinin kabulüne kadar geçen süreyi ifade eden orta devir ve batı medeniyetinin kabulünden sonrasını ifade eden yeni devir. İslâm öncesi dönemi ifade eden sürelerde Türklerin inanç sistemlerinde bir bütünlüğün olduğu söylenemez. Özellikle dini inanç olarak sayılabilecek değerler açısından alabildiğine bir çeşitlilik ve çok kültürlülükten bahsetmek yerinde olacaktır. Bu dönem ve yerleşim alanlarında yaşayan Türklerin ekonomik ve sosyal yaşamları diğerlerine göre daha ileri düzeyde ve daha konforlu olduğu için diğer kültür ve toplulukların bu bölgelere doğru yön tutmalarına neden olmuştur. Bu coğrafi ve kültürel hareketliliğe bağlı olarak Budizm, Zerdüştlük, Mani ve Hıristiyanlık adı verilen dinlerin Türkler arasında oldukça rahat bir şekilde yer bulmaları sonucunu doğurmuştur. Her ne kadar aynı dönemlerde ve daha önceleri Şamanizm'in Türklerin daha önce benimsedikleri bir dini inanç sistemi olduğu bilgisi hakim

olsa da, esasında bu inanç sisteminin Asya kıtasının her yerinde yaygın olan ve sihre dayalı bir inanış biçimi olduğunu destekleyen sonuçların ortaya çıkarıldığı araştırmalar yapılmıştır.

Orta Asya gibi doğu topluluklarının yaşadığı coğrafyalarda sihir temelli din anlayışı ve bu çerçevede dini yaşam genel olarak "Şaman" kavramı üzerine inşa edilmiş olduğu için, bu düşünce sisteminin Türklerin eski dini anlayışlarını oluşturup oluşturmadığı konusunda sürekli tartışmalar yürütülmüştür. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Saadettin Gömeç; "Şamanizm ve Eski Türk Dini" adlı ve Likya Kitap tarafından 2008 yılında basılan eserinde konuya ışık tutmaya çalışmıştır. Bu eserin birinci bölümünde ve Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı doktora öğrencisi İlcan Bihter Barlas tarafından; "Şaman Adı ve şaman Yerine Kullanılan Diğer Terimler" konulu araştırma ve inceleme yazılarında "Şaman" kelimesinin etimolojik araştırması yapılmış ve eski Türk toplulukları arasında gördüğü rağbet üzerinde durulmuştur. Aynı şekilde "Kam" da denilen Şamanların yaşam biçimleri, kılık ve kıyafetleri ve eski Türk toplulukları arasındaki yansımalarına bakılmıştır. Eserde

"Şamanizm'e Göre Dünyanın Yaradılışı" konu başlığında ise, bu konuda çeşitli efsanelere yer verilmiştir. Bu efsanelere dayalı olarak aşağıda belirtilen bir yaradılış öyküsü ortaya çıkmıştır. Dünyanın yaradılışı ile ilgili birinci günde aydınlık, ikinci günde fiziki gök, üçüncü günde suyun yerden ayrılması, dördüncü güne ay, güneş ve yıldızların yaradılışı, beşinci günde balıklar ve kuşlar, altıncı günde insan ve diğer hayvanlar yaratılımış, yedinci gün ise Tanrı'nın bütün işlerine son verdiğine inanılmaktadır.

Bu manada eserin "Kök Tengri" Dinine Göre Dünyanın ve İnsanın Yaradılışı" başlıklı üçüncü bölümünde özellikle Çin ve Türk kaynaklarından yola çıkılarak Türklere göre dünyanın yaradılışına değinilmiştir. Bu kısımdaki çalışmada; "Umay", "Ergenekun" ve "Kutlu Atalar Mezarlığı" gibi kavramlar değerlendirilmiştir. Kitabın dördüncü bölümü "Şamanizm' de Tufan ve Kıyamet Geleneği" incelenerek okuyuculara takdim edilmiştir. Günümüz Altay ve Saha Türkleri arasında bu efsaneye benzer efsanelere rastlanmıştır. Altay Türkleri arasında anlatılan "Tufan" efsanesini ilk olarak Rahip Verbitskiy tespit etmiştir. Efsane şöyledir; "*Tufan'dan önce yeryüzünün hâkimi Tengiz Han idi. Bu zamanda Nama adlı meşhur bir adam vardı. Tengri Üllgen buna tufan olacağını,*

insanları ve hayvanları kurtarmak için bir gemi yapmasını söyledi. Nama'nın üç tane oğlu bulunuyordu. Oğullarına gemiyi inşa etmelerini söyledi ve Ülgen'in öğrettiği biçimde bir gemi yapıldı. İnsanlar ve hayvanlar gemiye alındı. Gök yüzünü sis kaplayıp yerin altından sular fışkırmaya başladı. Gökyüzünden de yağmur yağıyordu. Bir müddet sonra sular çekilip, kara parçaları görünmeye başladı. Nihayet gemi bir dağın tepesinde karaya oturdu. Suyun derinliğini öğrenmek için Nama kuzgun, karga ve saksağanı gönderdi, fakat bunlar dönmedi. Bunun üzerine güvercini yolladı ve güvercin gagasında bir dal ile geri döndü. Nama daha önce gönderdiklerini görüp görmediğini güvercine sordu. Güvercin üçünün de bir leşe konup gagaladığını söyledi. Nama onlara kıyamete kadar leş ile beslensinler diye bedduada bulundu. Tufandan sonra Nama, "Yayık Han" adıyla ilahlar arasına girdi. Bir başka Tufan efsanesine göre ise yer bir kurbağanın üzerindedir. Kurbağa kımıldarsa tufan olur. Eski zamanda bu kurbağa bir kere kımıldamış ve denizler dalgalanarak ulu tufan olmuştur".

Saadettin Gömeç tarafından kaleme alınan ve hazırlanan kitabın beşinci bölümünde, "Tabiat Varlıklarına Karşı Duyulan Saygı" başlığı ölçeğinde çeşitli konulara yer verilmiştir. Burada Türkler tarafından önemsenen tabiat varlıkları konu edilmiştir. Su, güneş, ateş ve ay bu kavramlardan bazılarıdır. Altay geleneğine göre, güneş ana

ve ay ise ata olmaktadır. Güneş yerde ateş tarafından temsil edilir ve bu manada birtakım Saha masallarında da çok önemli kahramanlar güneş ve ayın koruması altındadırlar. Güneş ve ay bazen kötü olduğuna inanılan kötü ruhlarla savaşırlar. BU savaş eğer kaybedilirse güneş ve ay tutulması gerçekleşir. Bu yüzden Altaylar o esnada bağırıp çığırarak herhalde ay ve güneşin kurtulmasını sağlamaya uğraşmaktadırlar. Çıkarılan gürültüden kötü ruhların korkup kaçacakları varsayılmaktadır. Kitabın altıncı bölümünde "Ayinlerde Kullanılan Bazı Araçlar" konu başlığıyla ilgili durumlara değinilmiştir. Burada en göze çarpan unsurun davul olduğu görülüyor. Bu davulun adı "Tüngür" dür. Bilindiği gibi davul Türklerin çok önceden de kullandıkları bir ayin aracıdır. Bunu teyit eden Çin kaynakları da mevcuttur. Bununla beraber, eski Yenisey civarında yaşayan Kırgızlar ve Oğuzlar Kopuz da kullanmışlardır. Bu bilgiye ulaşan kişi tarihçi Gerdizi' dir. Dolayısıyla Kopuzun da Türklerin milli bir enstürmanı olduğu anlaşılıyor. "Kurban ve Kurbanla Alâkalı Gelenekler" konuı başlıklı yedinci bölümde, eski Türk dini inanışında ayinlere ve törenlere yer verilmiştir. Ayrıca bu ayin ve törenlerin ne zaman ve nerelerde yapıldığı araştırılmıştır. Yapılan tören ve merasimlerde kurban edilen şeyler ve kurban ediliş biçimleri üzerinde de

durulmaya çalışılmıştır. Anlaşıldığı üzere, her kurban takdiminde kanlı ve kansız kurbanlar olacaktır. Kurbanlar içerisinde canlı ve kanlı olanlar olarak en önemli olan attır. Attan sonra önemli olan kurban da koyundur. Hem eski Türklerde ve halâ bu inancı sürdürenlerde ve İslâm inanç sistemini benimseyen Türklerde kurbanın erkek olması yeğlenir.

Dede Korkut hikayelerinde başat kahramanlar olan Oğuz Türkleri, kurban olarak atlar arasında aygır olanı, deveden buğrayı ve koyundan da koçu kurban etmişlerdir. Ayrıca Kırgız ve Kazaklarda da aynı gelenek hakimdir. Hazırlanan kitabın sekizinci bölümünde, "Kamların/Şamanların Birtakım Özellikleri" incelenmeye alınmıştır. Ortaya çıkan görüş çerçevesinde Kamların dünya malına önem vermedikleri anlaşılıyor. Çünkü oldukça fakir insanlardır. Kamlar genellikle kendilerini de bu statüye alıştırmışlardır. Kendilerinin belki sanıldığı gibi hokkabazlar olmadıklarını belirtmek için törenlerde ekstaz bir tavır takınırlardı. Bu durumu içselleştiremeyenlere şarlatan nazarıyla bakılırdı. Kamların kabile veya oymağın ihtiyacı olan öğüt ve nasihat veren eğiticiler olduğunu da söylemek gerekir. Böyle bir sıfat taşımak ta Kamın olgunluk derecesine işaret ediyor. Kam olabilmek için öncelikli olarak cinsi münasebetten uzak, günahtan

arınmış, bedeni ıslah etmek için oruç tutmaya ve susuz kalmaya odaklı bir yaşam felsefesinin olması gerekiyordu. İlcan Bihter Barlas kitabın dokuzuncu bölümünde, "Şamanizm de Tözler, Falcılık ve Yaratıcılık" üzerinde durmuştur. Bu bölümden eski Türklerde falcılığın bir gelenek olduğu ifade ediliyor. Aslında fal eski Türklerde ırk yerine de kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmut eserinde ırkı; "falcılık, kâhinlik ve yürektekini dışarı çıkarma " olarak tanımlamıştır. Türkiye de de ırka bakmak fala bakmak olarak bazı bölgelerde kullanılıyor. Oğuz Destanında kendisine yer verilen "Irkıl Hoca" nın adı da ırktan geldiği söyleniyor. Argıl'ı Sahaların ilk oyunlarının adı olması da aradaki ilişkiye vurgu yapıyor. BU kişilerin bir ölçüde gelecekten bilgi vermeleri gibi bir rollerinin olduğu anlaşılıyor. Altayların dini inanış sistemleri içerisinde Kam'dan sonra "Irımcılar" geliyordu. BU şahısların sara nöbeti geçirirken gelecekten haber verdiklerine inanılıyordu. "Tölge" kelimesi için de benzer şeyler söylenebilir. Bu kelimede fal anlamında kullanılıyordu. Çok popüler ve meşhur olan Kırgız Destanında en önemli şahsiyet olan Manas'ın arkadaşı "Kara-Tölek" bir tölgecidir. Günümüzde hem Asya Türklerinde ve hem de Müslüman Türklerde en yaygın bir şekilde kürek kemiğiyle fal bakılıyor. Ancak bu usulün hemen hemen

dünyanın etnografik olarak farklı birçok yerinde de uygulandığı gözlenmiştir. Hazırlanan kitabın onuncu bölümünde, Kök Tengri İnancının Çerçevesi" konusuna değinilmiş ve atıfta bulunulmuştur. Bu çerçevede Türklerin eski inanış sisteminin "Kök Tengi" inanış sistemi olduğu sonucu çıkarılmıştır. Bozkır kavimleri arasında inanıldığına göre, Kök Tengri tek yaratıcıdır. Bu inanç sistemi de bu temel üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla sunulan kurbanların gerekçesi de Kök Tengridir. Bu tanrı tam bir iktidar sahibidir. O dönemin ilim erbabı, Kök Tengri inancını doğrudan doğruya tüm Türklerin Kültü olarak nitelendirmişlerdir. Kök Tengri'nin semavi bir niteliğinin olduğuna da inanılıyordu. Kaleme alınan bu anlamlı kitabın en son on birinci bölümünde, "Şamanizmi Yeniden Canlandırma Teşebbüsleri" konu başlığı incelenmiştir. Bu maksatla çeşitli ıslah çalışmalarına rastlandığı belirtiliyor. BU konuda örnek olacak şekilde ve 20. yüzyıl başlarında Altay Dağlarında böyle bir teşebbüse rastlanmıştır. Dünya literatürüne "Burhanizm" olarak geçmiştir. Bu çalışmalarla ortaya çıkan anlayışa Altay Türkleri Ak-Yang (Ak Din) demişlerdir. BU dönüştürme çalışmaları sadece Şamanizm'e karşı değil, bölgede hakim olan Rus emperyalizminde bir başkaldırı olarak ta değerlendirilebilir.

2.3. TÜRK DESTANLARI

Dünya edebiyatı örneklerinde rastlandığı gibi, Türk Edebiyatının da şüphesiz ilk örnekleri destanlardır. Destanlar kişisel, sosyal, tarihi, acıklı veya gülünç olayları tahkiye tekniği ile çeşitli söyleyiş tarzlarıyla aktaran nazım türleridir. Ayrıca kâinatın, insanlığın, milletlerin yaradılışını, gelişimini, hayatta kalma mücadelelerini ve çeşitli olay ve nesnelerle ilgili sebep açıklayan ve Batı Edebiyatında "epope" terimiyle anılan eserlerin tamamı da Türk Edebiyatı geleneği içerisinde destan olarak kabul edilmektedir. Destan Türk edebiyatında daha farklı manalarda da kullanılmıştır. Örneğin eski Türk edebiyatındaki nazım şekillerinden olan mesnevilerin bazıları ve manzum hikâyeler, anonim ve aşık edebiyatında var olan koşma ve mani dörtlükleri şeklinde yazılan acıklı

ve gülünç olaylar daha önce belirtildiği gibi örnek verilebilir. Bilindiği gibi destanların konu alanlarını; çeşitli konularda yaradılış hikâyeleri, milletlerin hayatlarında çok büyük yankıları olan bir kahramanın yada tarihi bir olayın millet zihninde ortak sembol ve kavramlarla daha da zenginleştirilmiş uzun ve manzum hikâyelerdir. Kısacası destanlar, milletin tamamının ortak mücadelesini ortak değerler, kurallar, anlamlar bütünlüğü kapsamında yorumladığı ve yaşatıldığı o toplumun geçmişini ve geleceğini her boyutta temsil ettiği için dünya edebiyatının en Ülkücü eserleridir. Ancak bilinmelidir ki destanlar konuları olan olayları veya yaşananları veya tarihi gerçekleri yaşandığı gibi nakletmeyebilirler. Çünkü destanlar; tarihi olay ve kahramanları milletin ortak bilinç altının, vicdanının istek, beklenti, doğruları ve değerleri ile idealleştirir , eski hatıralarla/yaşantılarla birleştirerek yaşanmış tarihi gerçekmiş gibi sunarlar. İçerik olarak her millet kendi milli kimlik ve niteliklerini, ortak dünya algılarını, hatıra ve beklentilerini hatta kusur ve hatalarını da destanlarına yansıtır**.**

Prof. Dr. Umay Günay tarafından kaleme alınan Türk Destanları yazısında konuya şöyle bir açıklama getirmişlerdir (http://www.genelturktarihi.net/author/gtt). "*Cihangirlik tutkusu, kuvvet, binicilik ve savaşcılık yanında*

verdiği sözde durma , acizlere ve mağluplara hoşgörü ile yaklaşma, yardımcı olma Türk destanlarında dile getirilen ortak değer ve kabullerdir. Türk destanları, kâinatın, insanın, kadının ve erkeğin yaradılışı, Türk milletinin doğuşu, çeşitli Türk devletlerinin kuruluş gelişme, çöküşleri, zafer ve yenilgileri gibi konularla beraber pek çok sebep açıklayıcı efsaneyi de içinde barındırır. ilk örneklerinin manzum olduğu kabul edilen Türk destanlarından Kırgız Türkleri arasında yaşayan Manas destanı dışında bütünüyle günümüze gelebilen örnek bulunmamaktadır. Diğer Türk destanları çeşitli kaynaklarda özet, epizot, hatıra, kısaltılmış seçme metinler halinde bulunmaktadır.

Türk tarihine anahatlarıyla bakıldığında Türk hayatı fetihlerle başlamış ve yeni toprakları yurt edinerek gelişmiştir. Türklerde bilinen ilk anayurt olan Orta Asya tarihin hiç bir döneminde terkedilmemiştir. Türk halkları ilk anayurt olan Orta Asya'dan itibaren dünya coğrafyası üzerinde geniş alana yayılmış ve bugün yedi Türk cumhuriyetinde, pek çok özerk toplulukta ve çeşitli devletlerin idaresinde azınlık halinde yaşamaktadır. Türk kültürü de tarih ve coğrafyadaki çok boyutluluğa paralel olarak çeşitlenmiş farklı seviye ve birikimlerle zenginleşerek ve farklılaşarak ancak ilk kaynaktan gelen ortaklıklarını sürdürerek günümüze ulaşmıştır. Bu sebeple Türk destanları da tarihî ve coğrafî çok boyutluluğun getirdiği dil ve kültür dairelerine paralel olarak çeşitlenmiştir. Türk destanları,

kendisini açıkça gösteren ana hatlarıyla kültür dairelerine, kronolojik ve içinde teşekkül ettikleri veya muhafaza edildikleri siyasî birliklere göre şöyle sınıflandırılmaktadırlar:

İlk Türk Destanları

1. *Altay – Yakut Yaradılış Destanı*
2. *Sakalar Dönemi; a. Alp Er Tunga Destanı, b. Şu Destanı*
3. *Hun Dönemi: Oğuz Kağan Destanı*
4. *Köktürk Dönemi: a. Bozkurt Destanı, b. Ergenekon Destanı*
5. *Uygur Dönemi: a. Türeyiş Destanı, b. Göç Destanı*

İslamiyetin Kabulunden Sonraki Türk Destanları

1. *Karahanlı Dönemi: Satuk Buğra Han Destanı*
2. *Kazak-Kırgız Kültür Dâiresi Manas*
3. *Türk-Moğol Kültür Dâiresi Cengiz-name*
4. *Tatar-Kırım: Timur ve Edige Destanları*
5. *Selçuklu-Beylikler ve Osmanlı Dönemleri: a. Seyid Battal Gazi Destanı, b. Danişmend Gazi Destanı, c. Köroğlu Destanı*

Türk Kozmogonisi-Yaradılış Destanı:

Ülgen (Çizim:Nuray Yakaryılmaz)

Altaylardan Verbitskiy'in derlediği yaradılış destanı özetle şöyledir: Yer gök hiç bir şey yokken dünya uçsuz bucaksız sulardan ibaretti. Tanrı bu uçsuz bucaksız dünyada durmadan uçuyordu. Göklerden gelen bir ses Tanrı Ülgen'e denizden çıkan taşı tutmasını söyledi. Göğün emri ile oturacak yer bulan Tanrı Ülgen artık yaratma zamanı geldi diye düşünerek şöyle dedi :

Bir dünya istiyorum, bir soyla yaratayım
Bu dünya nasıl olsun, ne boyla yaratayım
Bunun çaresi nedir, ne yolla yarataymış

Su içinde yaşayan Ak Ana,su yüzünde göründü ve Tanrı Ülgen'e şöyle dedi :

Yaratmak istiyorsan Ülgen, Yaratıcı olarak şu kutsal sözü öğren:

De ki hep, "yaptım oldu" başka bir şey söyleme.

Hele yaratır iken, "yaptım olmadı" deme.

Ak Ana bunları söyledi ve kayboldu. Tanrı Ülgen'in kulağından bu buyruk hiç gitmedi . insana da bu öğüdü iletmekten bıkmadı : " Dinleyin ey insanlar, varı yok demeyin. Varlığa yok deyip de, yok olup da gitmeyiniz." Tanrı Ülgen yere bakarak : " Yaratılsın yer!" Göğe bakarak "Yaratılsın Gök!" Bu buyruklar verilince yer ve gök yaratılmış. Tanrı Ülgen çok büyük üç balık yaratmış ve dünya bu balıkların üzerine konmuş. Böylece dünya gezer olmamış bir yerde sabit olmuş. Tanrı Ülgen balıkların kımıldadıklarında dünyaya su kaplamasın diye Mandı şire'ye balıkları denetleme görevi vermiş. Tanrı Ülgen, dünyayı yarattıktan sonra tepesi aya güneşe değen etekleri dünyaya değmeyen büyük Altın Dağın başına geçip oturmuş. Dünya altı günde yaratılmışdı, yedinci günde ise Tanrı Ülgen uyumuş kalmışdı. Uyandığında neler yarattım diye baktı: Ayla güneşden başka fazladan dokuz dünya birer cehennem ile bir de yer yaratmıştı. Günlerden bir gün Tanrı Ülgen denizde yüzen bir toprak parçacığı üzerinde bir parça kil gördü" insanoğlu bu olsun, insana olsun baba." dedi ve toprak üstündeki kil birden insan oldu. Tanrı Ülgen bu ilk insana "Erlik" adını verdi ve onu kardeşi kabul etti. Ancak Erlik'in yüreği kıskançlık ve hırsla doluydu. Tanrı Ülgen gibi güçlü ve yaratıcı olmadığı için öfkelendi.

Tanrı Ülgen, kemikleri kamıştan, etleri topraktan yedi insan yarattı. Erlik'in yarattığı dünyaya zarar vereceğini düşünerek insanı korumak üzere Mandışire adlı bir kahraman yarattıktan sonra yedi insanın kulaklarından üfleyerek can, burunlarından üfleyerek başlarına akıl verdi. Tanrı Ülgen insanları idare etmek üzere May-Tere'yi yarattı ve onu insanoğlunun başına han yaptı. Yakut'lardan (Saka) derlenen yaradılış efsaneleri de Altay yardılış destanının yakın varyantı niteliğindedir . XIX. yüzyıl'da derlenen bu efsanelerin çeşitli din ve kültürlerin etkilerini taşıdıkları düşünülmektedir.

Alp Er Tunga

Sakalar dönemine âit Alp Er Tunga ve Şu olmak üzere iki destan tesbit edilmiştir. Alp Er Tunga, M.Ö. VII. yüzyılda yaşamış kahraman ve çok sevilen bir Saka hükümdarıdır. Alp Er Tunga Orta Asya'daki bütün Türk boylarını birleştirerek hâkimiyeti altına almış daha sonra Kafkasları aşarak Anadolu Suriye ve Mısır'ı fethetmiş ve Saka devletini kurmuştur. Alp Er Tunga'nın hayatı savaşlarla geçmiştir. Uzun süre mücadele ettiği iranlı Medlerin hükümdarı Keyhusrev 'in davetinde hile ile öldürülmüştür. Alp Er Tunga ile iranlı Med hükümdarları arasındaki bu mücadelelerin hatıraları uzun asırlar hem Türkler hem iranlılar arasında yaşatılmıştır. Alp Er Tunga, Asur kaynaklarında Maduva, Heredot'ta Madyes, İran ve İslâm kaynaklarında Efrasyab adlarıyla anılmaktadır.

Orhun Yazıtlarında "Dokuz Oğuzlar" arasında "Er Tunga" adına yapılan "yuğ" merasiminden söz edilmektedir. Turfan şehrinin batısında bulunan "Bezegelik" mabedinin duvarında da Alp Er Tunga'nın kanlı resmi bulunmaktadır. "Divan ü Lügat-it Türk" ün yazarı Kaşgarlı Mahmud'a ve " Kutadgu Bilig" yazarı Yusuf Has Hacip'e göre "Alp Er Tunga" İran destanı "şehname" deki büyük ve efsanevî Turan hükümdarı "Efrasiyab"dır. Divan ü Lûgat-it Türk'de Turan hükümdarlığının merkezi olarak "Kaşgar" şehri gösterilmektedir. İslâmiyeti kabul etmiş olan Karahanlı devleti hükümdarları da

kendilerinin "Efrasyap" sülalesinden geldiklerine inanmışlar ve bunu ifade etmişlerdir.

Moğol tarihçisi Cüveyni de Uygur devletinin yöneticileri ve hükümdarlarının da Efrasyap soyundan olduğunu yazmaktadır. şecere-i Terakime'ye göre Selçuklu Sultanları kendilerini Efrasyab soyundan kabul ederlerdi. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılmasından sonra iletişim kurmak imkânı bulduğumuz ve Rusların Yakut adını verdiği Türk gurup aslında kendilerine Saka dediklerini söylemişlerdir. Tarih içinde kaybolduğunu düşündüğümüz Saka Türklerinin az da olsa bir bölümünün bugün hayatiyetlerini sürdürmeleri pek çok meselenin yeniden araştırılarak doğruların ortaya çıkmasına yardımcı olabilecektir. Tarihçi Mesudî de M.S. 7. yüzyılın başındaki Köktürk hakanının "Efrasyab" soyundan olduğunu yazmaktadır. Bütün bu bilgilerden hareketle "Tunga Alp" le ilgili efsanelerin Kök Türklerden önce doğu ve orta Tiyanşan alanında yaşayan Türkler arasında meydana geldiğini ve bu destanın daha sonraları Kök Türk ve Uygurlar arasında yaşayarak devam ettiğini göstermektedir. Alp Er Tunga destanının metni bu güne ulaşamamıştır. Bir kısmından yukarıda bahsettiğimiz kaynaklarda bu değerli Saka hükümdarı ve kahramanı hakkında bilgiler ve bir de sagu (ağıt) tespit edilmiştir:

Alp Er Tunga öldi mü
Isız ajun kaldı mu
Özlek öçin aldı mu
Emdi yürek yırtılur

Özlek yarağ közetti
Ogrı tuzak uzattı
Beglerbegin azıttı
Kaçsa kah kurtulur

Ögreyüki mundağ ok
Munda adın tigdağ ok
Atsa ajun uğrap ok
Tağlar başı kertilür

Begler atın argurup
Kagdu anı turgurup
Menğzi yüzü sargarup
Körküm anğar türtülür

Ulşıp eren börleyü
Yırtıp yaka urlayu
Sıkrıp üni yurlayu
Sıgtap közi örtülür

Könğlüm için örtedi
Yitmiş yaşığ kartadı
Keçmiş özüg irtedi
Tün kün keçüp irtelür

Günümüz Türkçesiyle:
Alp Er Tunga öldü mü?
Kötü dünya kaldı mı?
Zaman öcünü aldı mı?
Şimdi yürek yırtılır.

Zaman fırsat gözetti
Gizli tuzak uzattı
Beyler beyini azıttı
Kaçsa nasıl kurtulur?

Adeti böyle işte.
Bunda başka sebep yok.
Felek ok atıp vursa
Dağlar başı kertilir.

Beyler atlarını yoruyor
Kaygı onları zayıflatıyor
Benizleri yüzleri sararıp
Safran sürülmüş gibi oluyor

Erler kurtlar gibi uluşup
Bağırıp yaka (larını) yırtıyor
Kısık seslerle haykırıyor
(Gözleri yaşlarla) örtülünceye kadar ağlıyorlar

Gönlüm içten yandı
Kaybolmuş yarayı kaktı
Geçmiş gün (ler)i aradı(m)
Gece (ler) gün (ler) geçse (o yine) aranır.

Kutadgu Bilig'de "Alp Er Tunga" hakkında şu bilgi verilmektedir:

" Eğer dikkat edersen görürsün ki dünya beyleri arasında en iyileri Türk beyleridir. Bu Türk beyleri arasında adı meşhur ikbali açık olanı Tonga Alp Er idi. O yüksek bilgiye ve çok faziletlere sahip idi. Ne seçkin, ne yüksek, ne yiğit adam idi ; zaten âlemde ferasetli insan bu dünyaya hâkim olur. İranlılar ona Efrasiyap derler; bu Efrasiyap akınlar hazırlayıp ülkeler zapt etmiştir. Dünyaya hâkim olmak ve onu idare etmek için pek çok fazilet, akıl ve bilgi lâzımdır. İranlılar bunu kitaba geçirmişlerdir. Kitapta olmasa onu kim tanırdı."

Bugünkü bilgilerimize göre Alp Er Tunga ile ilgili en geniş bilgi iİran destanı Şehname'de tespit edilmiştir. Şehname'nin başlıca konularından biri İran -Turan savaşlarıdır. Bu destana göre en büyük Turan kahramanı önce şehzade sonra hükümdar olan Efrasyap'tır. Şehname'deki Alp Er Tunga ile ilgili bilgiler şöyle özetlenebilir:

"Turan şehzadesi Efrasyap babasının isteği üzerine İran'a harp açtı. İki ordu Dihistan'da karşılaştılar.Boyu servi, göğsü ve kolları arslan gibi ve fil kadar kuvvetli olan Efrasyap, İranlı'ları yendi. İran padişahı Efrasyap'a esir düştü. İran'ın ilk intikamını o zaman İran'a bağlı olan Kabil Padişahı Zal aldı. Zal başarılı olmasına rağmen iran şahının öldürülmesini engelleyemedi. Efrasyab İran'ı ele geçirmek için yeni bir savaş açtı. İran'ın

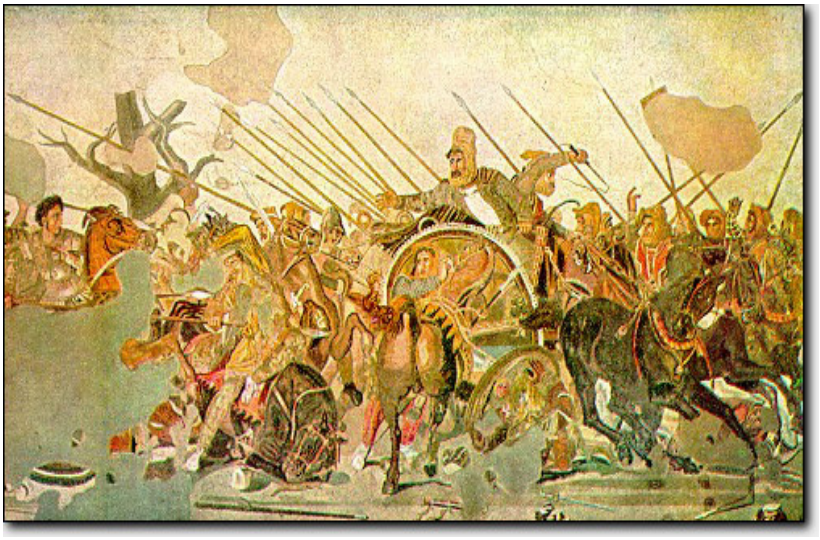
yetiştirdiği en büyük kahramanlardan Zal oğlu Rüstem Efrasyab'ın üzerine yürüdü. Efrasyab ile Zal oğlu Rüstem arasında bitmez tükenmez savaşlar yapıldı. İran tahtında bulunan Keykâvus, hem oğlu Siyavuş'u hem de Zal oğlu Rüstem'i darılttı. Siyavuş Efrasyap'a sığındı. Siyavuş'un Turan'da bulunduğu sırada evlendiği Türk beyi Piran'ın kızından bir oğlu oldu. Siyavuş oğluna babası Keyhusrev'in adını verdi. Efrasyab uzun yıllar Turan'da hükümdarlık etti. İranlılar Siyavuş'un oğlu Keyhusrev'i kaçırarak İran tahtına oturttular. Keyhusrev Zaloğlu Rüstem'le işbirliği yaptı ve Turan ordularını yendi. Keyhusrev ile Efrasyap defalarca savaştılar. Sonunda ordusuz kalan Efrasyap Keyhusrev'in adamları tarafından öldürüldü. Şehname'de Efrasyap adıyla anılan Turan hükümdarı Alp Er Tunga'nın iran hükümdarlarına sık sık yenildiği anlatılmaktadır. Ancak İran Turan savaşlarında İran hükümdarları sürekli değişmiş ı4o yıl yaşadığı rivayet edilen Alp Er Tunga ise mücadeleye devam etmiştir. Bu durum Efrasyap'ın başarısız olmadığını gösterir. Gerçek destan metni bulunduğu takdirde bu destanla ilgili daha sağlıklı değerlendirmeler yapılabilir görüşündeyim.

Şu Destanı:

Şu destanı M.Ö. 330327 yıllarındaki olaylarla bağlantılıdır. Bu tarihlerde Makedonyalı İskender, İran'ı ve Türkistan'ı istilâ etmişti. Bu dönemde Saka hükümdarının adı şu

idi. Bu Destan Türklerin İskender'le mücadelelerini ve geriye çekilmeleri anlatılmaktadır. Doğuya çekilmeyen 22 ailenin Türkmen adıyla anılmaları ile ilgili sebep açıklayıcı bir efsane de bu destan içinde yer almaktadır.

Kaşgarlı Mahmud Divan-ü Lügat it Türk' de; İskender' den Zülkarneyn olarak bahsetmektedir. Tespit edilebilen kısa metni şöyle özetlenebilir:

İskender, Türk memleketlerini almak üzere harekete geçtiğinde Türkistan'da hükümdar Şu isminde bir gençti. İskender'in gelip geçici bir akın düzenlediğine inanıyordu. Bu sebeple de İskender'le savaşmak yerine doğuya çekilmeği uygun bulmuştu. İskender'in yaklaştığı haberi gelince kendisi önde halkı da onu izleyerek doğuya doğru yol aldılar. Yirmi iki aile yurtlarını bırakmak istemedikleri için doğuya gidenlere

katılmadılar. Giden gurubun izlerini takip ederek onlara katılmaya çalışan iki kişi bu 22 kişiye rastladı. Bunlar birbirleriyle görüşüp tartıştılar. 22 kişi bu iki kişiye: "Erler İskender gelip geçici bir kişidir. Nasıl olsa gelip geçer, o sürekli bir yerde kalamaz. Kal aç" dediler.

Bekle , eğlen, dur anlamına gelen "Kalaç" bu iki kişinin soyundan gelen Türk boyunun adı oldu. İskender Türk yurtlarına geldiğinde bu 22 kişiyi gördü ve Türk'e benziyor anlamında " Türk Maned " dedi. Türkmenlerin ataları bu 22 kişidir ve isimleri de İskender'in yukarıdaki sözünden kaynaklanmıştır. Aslında Türkmenler, Kalaçlarla birlikte 24 boydur ama Kalaçlar kendilerini ayrı kabul ederler. Hükümdar Şu Uygurların yanına gitti. Uygurlar gece baskını yaparak İskender'in öncülerini bozguna uğrattılar. Sonra İskender ile şu barıştılar. İskender Uygur şehirlerini yaptırdı ve geri döndü. Hükümdar şu da Balasagun'a dönerek bugün şu adıyla anılan şehri yaptırdı ve buraya bir tılsım koydurttu. Bugün de leylekler bu şehrin karşısına kadar gelir, fakat şehri geçip gidemezler. Bu

tılsımın etkisi hâlâ sürmektedir. Bu destana göre İskender Türkistan'a geldiğinde Türkmenlerin dışındaki Türkler doğuya çekilmişlerdi. İskender Türkistan da mukavemetle karşılaşmamış bu sebeple de ilerlememiştir. Büyük ölçüde çadırlarda yaşayan Türkler İskender'in seferinden sonra şehirler kurmuş ve yerleşik hayatı geliştirmişlerdir.

Hun – Oğuz Destanı:

Oğuz Kağan destanı M.Ö. 209-174 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış olan Hun hükümdarı Mete'nin hayatı etrafında şekillenmiştir. Bütün Türk destanlarında olduğu gibi bu destanın da ilk şekli günümüze ulaşmamıştır. Bugün, elimizde Oğuz destanının üç varyantı bulunmaktadır. XIII ile XVI yüzyıllar arasında Uygur harfleriyle yazılmış ve İslâmiyetten önceki inancı yansıtan varyantın ilk örneği temsil ettiği kabul edilebilir. XIV. yüzyıl başında yazıldığı bilinen Reşîdeddîn'in Câmiüt-Tevârih adlı eserinde yer alan Farsça Oğuz Kağan Destanı İslâmî varyantların ilkini temsil etmektedir. Oğuz Kağan Destanının üçüncü varyantı ise XVII. yüzyılda Ebü'lGazî Bahadır Han tarafından Türkmenler arasındaki sözlü rivayetlerden ve önceki yazmalardan faydalanarak yazılmıştır.

Oğuz Kagan ve Oğulları

Oğuz Kağan Destanının islâmiyet Öncesi Rivayeti Ay Kağan'ın yüzü gök , ağzı ateş, gözleri elâ ,saçları ve kaşları kara perilerden daha güzel bir oğlu oldu. Bu çocuk annesinden ilk sütü emdikten sonra konuştu ve çiğ et ,çorba ve şarap istedi.Kırk gün sonra büyüdü ve yürüdü. Ayakları öküz ayağı , beli kurt beli, omuzları samur omzu, göğsü ayı göğsü gibiydi. Vücudu baştan aşağı tüylüydü. At sürüleri güder ve avlanırdı. Oğuz'un yaşadığı yerde çok büyük bir orman vardı. Bu ormanda çok büyük ve güçlü bir gergedan yaşıyordu. Bir canavar gibi olan bu gergedan at sürülerini ve insanları yiyordu. Oğuz cesur bir adamdı. Günlerden bir gün bu gergadanı avlamağa karar verdi. Kargı, yay, ok, kılıç ve kalkanını aldı ve ormana gitti. Bir geyik avladı ve onu söğüt dalı ile ağaca bağladı ve gitti. Tan ağarırken geldiğinde gergedanın geyiği almış olduğunu gördü. Daha sonra Oğuz, avladığı bir ayıyı altın kuşağı ile ağaca bağladı ve gitti. Tan ağarırken geldiğinde gergedanın ayıyı da aldığını gördü. Bu sefer kendisi ağacın altında bekledi. Gergedan geldi ve başı ile Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz kargı ile gergedanı öldürdü.

Kılıcı ile başını kesti. Gergedanın barsaklarını yiyen ala doğanı da oku ile öldürdü ve başını kesti. Günlerden bir gün Oğuz Kağan Tanrıya yalvarırken karanlık bastı. Gökten bir gök ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. Bu ışığın içinde alnında kutup yıldızı gibi parlak bir ben bulunan çok güzel bir kız duruyordu. Bu kız gülünce gök tanrı da gülüyor, kız ağlayınca gök tanrı da ağlıyordu. Oğuz bu kızı sevdi ve bu kızla evlendi. Günler ve gecelerden sonra bu kız üç oğlan çocuk doğurdu. Çocuklara Gün, Ay ve Yıldız isimlerini verdiler.

Oğuz ormanda ava çıktığı günlerden birinde göl ortasında bir ağaç gördü. Ağacın kovuğunda gözü gökten daha gök, saçı ırmak gibi dalgalı, inci gibi dişli bir kız oturuyordu. Yeryüzü halkı bu kızın güzelliğini görse dayanamaz ölüyoruz derlerdi. Oğuz bu kızı sevdi ve onunla evlendi. Günlerden gecelerden sonra Oğuz'un bu kızdan da üç oğlu oldu. Bu çocuklara Gök, Dağ ve Deniz isimlerini koydular.

Oğuz Kağan büyük bir toy(şenlik) verdi. Kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Çeşit çeşit yemekler,şaraplar, tatlılar, kımızlar yediler ve içtiler. Toydan sonra Beylere ve halka Oğuz Kağan şunları söyledi:

Ben sizlere kağan oldum
Alalım yay ile kalkan
Nişan olsun bize buyan
Bozkurt olsun bize uran
Av yerinde yürüsün kulan
Dana deniz, daha müren
Güneş bayrak gök kurıkan

Oğuz Kağan bu toydan sonra dünyanın dört bir tarafına elçilerle şu mektubu gönderdi:" Ben Uygurların kağanıyım ve yeryüzünün dört köşesinin kağanı olmam gerekir. Sizden itaat dilerim. Kim benim emirlerime baş eğerse, hediyelerini kabul eder ve onu dost edinirim. Kim baş eğmezse, gazaba gelirim. Onu düşman sayarım. Onunla savaşır ve yok ettiririm". Yine o zamanlarda sağ yanda bulunan Altun Kağan, Oğuz Kağan'a pek çok altın gümüş ve değerli taşlar hediye etti ve ona itaat ederek dostluk kurdu. Oğuz Kağanın sol yanında ise askerleri ve şehirleri çok olan Urum Kağan vardı. Urum Kağan Oğuz Kağanı dinlemezdi. Oğuz Kağan'ın isteklerini gene kabul etmedi. Oğuz Kağan gazaba geldi, bayrağını açtı ve askerleriyle birlikte Urum Kağana doğru yürüdü. Kırk gün sonra Buz Dağ'ın eteklerine geldi. Çadırını kurdurdu ve sessizce uyudu. Tan ağarınca Oğuz Kağanın çadırına güneş gibi bir ışık girdi. O ışıktan gök tüylü gök yeleli büyük bir erkek kurt çıktı. Kurt: " Ey Oğuz, sen Urum üzerine yürümek istiyorsun; Ey Oğuz ben senin önünde yürüyeceğim." dedi. Bunun üzerine Oğuz çadırını toplattırdı ve ordusuyla birlikte kurdu izlediler. Gök tüylü gök yeleli büyük erkek kurt itil Müren denizi yakınındaki Kara dağın eteğinde durdu. Urum Hanın ordusu ile Oğuz Kağanın ordusu arasında büyük savaş oldu. Oğuz Kağan savaşı kazandı, Urum Hanın hanlığını ve halkını aldı. Oğuz Kağan ve askerleri Gök tüylü ve gök yeleli kurdu izleyerek itil ırmağına geldiler.

Oğuz Kağan'ın beylerinden Uluğ Ordu bey itil ırmağını geçmek için ağaçlardan sal yaptı ve böylece karşıya geçtiler. Oğuz'un bu buluş hoşuna gittiği için bu Uluğ Ordu Bey'e "Kıpçak" adını verdi. Gök tüylü gök yeleli kurdu izleyerek yeniden yola devam ettiler. Oğuz Kağan'ın çok sevdiği alaca atı Buz Dağa kaçtı. Oğuz Kağanın çok üzüldüğünü gören kahraman beylerinden biri Buz Dağa çıktı ve dokuz gün sonra alaca atı bularak geri döndü. Oğuz Kağan atını ve karlarla örtünmüş kahraman beyi görünce çok sevindi. Atını getiren bu beye: " Sen buradaki beylere baş ol. Senin adın ebediyen Karluk olsun." dedi. Bir süre ilerledikten sonra gök tüylü ve gök yeleli erkek kurt durdu. Çürçet yurdu adı verilen bu yerde Çürçetlerin kağanı ve halkı Oğuz Kağana boyun eğmeyince büyük savaş oldu. Oğuz Kağan, Çürçet Kağını yendi ve halkını kendisine bağladı. Oğuz Kağan, ordusunun önünde yürüyen bu gök tüylü gök yeleli erkek kurdla Hint, Tangut, Suriye, güneyde Barkan gibi pek çok yeri savaşarak kazandı ve yurduna kattı. Düşmanları üzüldü, dostları sevindi. Pek çok ganimet ve atla evine döndü. Günlerden bir gün Oğuz Kağanın tecrübeli bilge veziri Uluğ Bey rüyasında bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Altın yay gün doğusundan gün batısına kadar uzanıyordu. Üç gümüş ok da kuzeye doğru gidiyordu. Oğuz Kağan bu rüyayı dinleyince yurdunu oğulları arasında paylaştırdı.

Köktürk Destanı:

Köktürklerle ilgili tesbit edilen destanın iki farklı rivayeti bulunmaktadır.

1. *Çin kaynaklarında tespit edilen varyant "Bozkurt",*
2. *Ebü'l-Gâzi Bahadır Han tarafından tespit edilen varyant şecere-i Türk'te ise "Ergenekon" adıyla verilmiştir.*

Moğol ilinde Oğuz Han soyundan İl Han'ın hükümdarlığı sırasında Tatarların hükümdarı Sevinç Han Moğol ülkesine savaş açtı. İlhan'ın idaresindeki orduyu Kırgızlar ve diğer boylardan da yardım alarak yendi. ilhanın ülkesindeki herkesi öldürdüler. Yalnız İl Han'ın küçük oğlu Kıyan ve eşi ile yeğeni Nüküz ile eşi kaçıp kurtulmayı başardılar. Düşmanın, onları bulamayacağı bir yere gitmeğe karar verdiler. Yabanî koyunların yürüdüğü bir yolu izleyerek yüksek bir dağda dar bir geçide vardılar. Bu geçitten geçerek içinde akar sular, pınarlar, çeşitli bitkiler, çayırlar, meyve ağaçları, çeşitli avların bulunduğu bir yere gelince Tanrıya şükrettiler ve burada kalmağa karar verdiler. Dağın doruğu olan bu yere dağ kemeri anlamında "Ergene" kelimesiyle "dik" anlamındaki "Kon" kelimesini birleştirerek "Ergenekon" adını verdiler. Kıyan ve Nüküz'ün oğulları çoğaldı. Dört yüz yıl sonra kendileri ve sürüleri o kadar çoğaldılar ki Ergenekon'a sığamadılar. Atalarının buraya geldiği geçidin yeri unutulmuştu. Ergenekon'un çevresindeki dağlarda

geçit aradılar. Bir demirci, dağın demir kısmı eritirlerse yol açılabileceğini söyledi. Demirin bulunduğu yere bir sıra odun, bir sıra kömür dizdiler ve ateşi yaktılar. Yetmiş yere koydukları yetmiş körükle hep birden körüklediler. Demir eridi, yüklü bir deve geçecek kadar yer açıldı. İlhan'ın soyundan gelen Türkler yeniden güçlenmiş olarak eski yurtlarına döndüler, atalarının intikamını aldılar. Egenekon'dan çıktıkları gün olan 21 martta her yıl bayram yaptılar. Bu bayramda bir demir parçasını kızdırırlar, demir kıpkırmızı olunca önce Hakan daha sonra beyler demiri örsün üstüne koyarak döğerler. Bugün hem yeniden özgür hem de bahar bayramı olarak hala kutlanmaktadır.

Uygur Destanları:

Uygurlara ait Türeyiş ve Göç isimli iki destan parçası tespit edilmiştir. Türeyiş parçası Çin kaynaklarından Göç ise hem Çin hem İran kaynaklarında bulunmaktadır.

***Türeyiş Destanı**:*

Eski Hun beylerinden birinin çok güzel iki kızı vardı. Bu bey kızları ile ancak Tanrıların evlenebileceğini düşünüyordu. Bu sebeple ülkesinin kuzey tarafında yüksek bir kule yaptırarak iki güzel kızını Tanrılarla evlenmek üzere buraya yerleştirdi. Bir süre sonra kuleye gelen bir kurdun Tanrı olduğu düşüncesiyle kızlar bu kurtla evlendiler. Bu evlenmeden doğan Dokuz Oğuzların sesi kurt sesine benzerdi.

Göç Destanı

Uygurların yurdunda "Hulin" isimli bir dağ vardı. Bu dağdan Tuğla ve Selenge isimli iki ırmak çıkardı. Bir gece oradaki bir ağacın üzerine gökten ilâhi bir ışık indi. iki ırmak arasında yaşayan halk bunu dikkkatle izlediler. Ağacın gövdesinde şişkinlik oluştu, ilâhi ışık dokuz ay on gün şişkinlik üzerinde durdu. Ağacın gövdesi yarıldı ve içinden beş çocuk göründü. Bu ülkenin halkı bu çocukları büyüttü. En küçükleri olan Buğu Han büyüyünce hükümdar oldu. Ülke zengin halk mutlu oldu. Çok zaman geçti. Yuluğ Tiğin isimli bir prens hükümdar oldu. Çinlilerle çok savaştı. Bu savaşlara son vermek için Oğlu Galı Tigini bir Çin prensesi ile evlendirmeğe karar verdi. Çinliler, prensese karşılık hükümdardan Tanrı dağının eteğindeki Kutlu Dağ adını taşıyan kayayı istediler. Gali Tigin kayayı verdi. Çinliler kayayı götürmek için kayanın etrafında ateş yaktılar, kaya kızınca üzerine sirke döktüler. Ufak parçalara ayrılan kayayı arabalara koyarak Çin'e taşıdılar. Memleketteki bütün kuşlar, hayvanlar kendi dilleriyle bu kayanın gidişine ağladılar. Bundan yedi gün sonra da Gali Tigin öldü. Kıtlık ve kuraklık oldu . Yurtlarını bırakarak göç etmek zorunda kaldılar.

Buraya kadar kısaca tanıtmağa çalıştığımız Türklerin ilk dönem edebî eserleri olan Yaratılış, Alp Er Tunga, şu, Oğuz Kağan, Ergenekon, Türeyiş ve Göç destanları bugünkü bütün Türk Cumhuriyet ve Topluluklarının ortak destanları olarak kabul edilmektedir. Büyük bir ihtimalle XV. yüzyılda yazıya geçirildiği kabul edilen "Dede Korkut Hikâyeleri" nin Hun-Oğuz Destan dairesinden ayrılmış destan parçası olduğu görüşü oldukça yaygındır. Dede Korkut Hikâyeleri ve bu hikâyelerin hem anlatıcısı hem de kahramanlarından biri olan Dede Korkut bütün Türk dünyasında ortak olarak tanınan sözlü ve yazılı gelenekte yaşatılan önemli eserlerden biridir. Türklerin X. yüzyılda büyük kitleler halinde İslâmiyet'i kabul etmelerinden ve Oğuzların büyük bir bölümünün batıya bugünkü Anadolu topraklarına göçmelerinden sonra gerek Orta Asya'da gerek Anadolu , Balkanlar ve Orta Doğuda, Türkler farklı siyasî birlikler içinde yaşamışlardır. X. yüzyıldan sonra teşekkül eden destanlardan

Köroğlu dışındakiler Türk topluluk ve guruplarının iletişimleri ölçüsünde yaygınlaşmıştır.

Köroğlu destanı XVI. yüzyılda Anadolu'da teşekkül etmiş ve hemen hemen bütün Türk dünyası tarafından benimsenmiş ve çeşitlenerek yaşatılmaktadır.

İslâmiyet'in Kabulünden Sonraki Türk Destanları

Karahanlı Hükümdarı Saltuk Buğra Han X. yüzyılda İslâmiyet'i resmen devlet dini olarak kabul etmiştir. İslâmiyet'ten sonra ilk teşekkül eden destan da bu hükümdarın İslâmiyet'i kabul ve yaymak için yaptığı mücadelelerin efsanelerle zenginleştirilerek anlatımıyla doğmuştur. Bu destanın bir elyazmasında bulunan metni kısaca şöyle özetlenebilir:

Saltuk Buğra Han Destanı

Burak'ın aracılığıyla göğe çıkan Hz. Muhammed (Minyatür, İran, 16. yüzyıl)

Hz. Muhammed kanatlı atı Burak'ın sırtında göklere yükseldiği "Mirâc Gecesinde" gök katlarında kendinden önceki peygamberleri görür. Bunlar arasında birini tanıyamaz ve Cebrail'e bunun kim olduğunu sorar.

Cebrail : " Bu peygamber değildir. Bu sizin ölümünüzden üç asır sonra dünyaya inecek olan bir ruhtur. Türkistan'da sizin dininizi yayacak olan bu ruh " Abdülkerim Saltuk Buğra Han" adını alacaktır." Hz. Muhammed yeryüzüne döndükten sonra her gün İslâmiyet'i Türk ülkesine yayacak olan bu insan için dua etti. Hz. Muhammed'in arkadaşları da bu ruhu görmek istediler. Hz. Muhammed dua etti. Başlarında Türk başlıkları bulunan silahlı, kırk atlı göründü. Saltuk Buğra Han ve arkadaşları selâm verip uzaklaştılar. Bu olaydan üç asır sonra Saltuk Buğra Han, Kaşgar Sultanının oğlu olarak dünyaya geldi. Satuk Buğra Hanın doğduğu gün yer sarsılmış, mevsim kış olduğu halde bahçeler , çayırlar çiçeklerle örtülmüştü. Falcılar bu çocuğun büyüyünce Müslüman olacağını söyleyerek öldürülmesini isterler. Saltuk Buğra Hanı, annesi : " Müslüman olduğu zaman öldürürsünüz." diyerek ölümden kurtarır.

Saltuk Buğra Han 12 yaşında arkadaşlarıyla birlikte ava çıkmağa başlar. Avda oldukları günlerden birinde kaçan bir tavşanın arkasından hızla koşarken arkadaşlarından uzaklaşır.

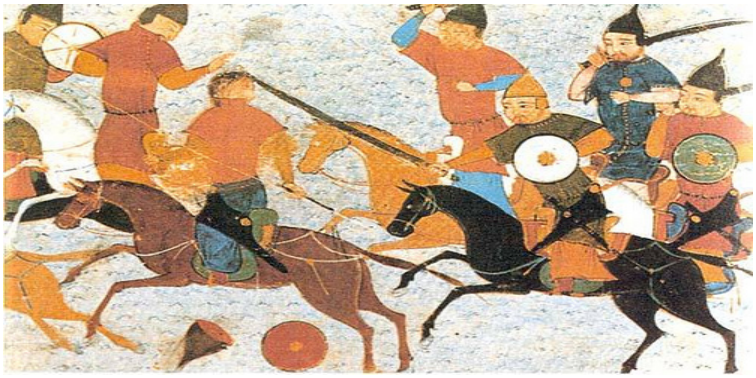
Kaçan tavşan durur ve bir ihtiyar insan görünümü kazanır. Saltuk Buğra Han'ın sonradan Hızır olduğunu anladığı bu yaşlı kişi ona Müslüman olmasını öğütler ve İslâmiyet'i anlatır. Saltuk Buğra, Kaşgar hükümdarı olan amcasından İslâmiyet'i kabul etmesini ister. Kaşgar Hanı, Müslüman olmayacağını söyler. Saltuk Buğra Han'ın işaretiyle yer yarılır ve hükümdar toprağa gömülür. Saltuk Buğra Han hükümdar olur ve bütün Türk ülkeleri onun idaresinde İslâmiyet'i kabul ederler. Saltuk Buğra Han, ömrünü Müslümanlığı yaymak için mücadele ile geçirmiştir. Menkıbelere göre Saltuk Buğra Han'ın düşmana uzatıldığında kırk adım uzayan bir kılıcı varmış ve savaşırken etrafına ateşler saçıyormuş. 96 yaşında Tanrıdan davet almış bu sebeple Kaşgar'a dönmüş ve hastalanarak burada ölmüştür.

Manas Destanı

Kırgız Türkleri arasında doğan Manas destanı Kazak-Kırgız Türk kültür dairesi içinde bugün de bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Bu destanın XI ile XII. yüzyıllarda meydana geldiği düşünülmektedir. Destanın kahramanı Manas da, Oğuz Kağan destanının İslâmî rivayetindeki ve Saltuk Buğra Han gibi İslâmiyet'i yaymak için mücadele eden bir kahramandır. Böyle olmakla beraber Manas destanında İslâmiyet öncesi Türk kültür, inanç ve kabullerinin tamamını görmek mümkündür. Bazı varyantları 400.000 mısra olan Manas destanı Türk-Bozkır

medeniyetinin Kazak -Kırgız dairesinin kültür belgeseli niteliğindedir.

Cengiz-nâme

Orta Asya'da yaşayan Türk boyları arasında XIII. yüzyılda doğup gelişmiştir. Cengiz-name Moğol hükümdarı Cengiz'in hayatı, kişiliği ve fetihleri ile ilgili olarak Cengiz'in oğulları tarafından idare edilen Türkler tarafından meydana getirilmiştir. Orta Asya'da yaşayan Türkler özellikle de Başkurd, Kazak ve Kırgız Türkleri, Cengiz destanını çok severek günümüze kadar yaşatmışlardır. Cengiz-nâme' de, Cengiz bir Türk kahramanı olarak kabul edilmekte ve hikâye Türk tarihi gibi anlatılmaktadır. Cengiz, Uygur Türeyiş destanının kahramanları gibi gün ışığı ile Kurt-Tanrı'nın çocuğu olarak doğar. Cengiz-nâme, Moğol Hanlarının destanî tarihi olarak kabul edildiğinden tarih araştırıcılarının da dikkatini çekmiştir. XVII. yüzyılda Orta Asya Türkçesinin değerli yazarı Ebü'l Gâzi Bahadır Han, "şecere-i Türk" adlı eserinde "Cengiz-Nâme" nin

ı7 varyantını tespit ettiğini söylemektedir. Bu bilgi, bu destanın, Orta Asya'daki Türkler arasındaki yaygınlığını göstermektedir. Orta Asya Türkleri, Cengiz'i İslâm kahramanı olarak da görmüşler ve ona kutsallık atfetmişlerdir. Batıdaki Türkler tarafından ise Cengiz hiç sevilmemiştir. Arap tarihçilerinin, bu hükümdarı İslâm düşmanı olarak göstermeleri ve tarihî olaylar onun sevilmemesinde etkili olmuştur. Moğolların Anadolu'ya saldırgan biçimde gelip ortalığı yakıp yıkmaları, Bağdat'ın önce Hülâgu daha sonra Timurlenk tarafından yakılıp yıkılması, Timurlenk' in Yıldırım Beyazıd'la sebebsiz savaşı gibi tarihi gerçekler, Cengiz'in de diğer Moğollar gibi sevilmemesine sebep olmuştur. Cengiz-Nâme batıda yaşayan Türkler'in hafıza ve gönüllerinde yer almamıştır. "Cengiz-Nâme"nin Orta Asya Türkleri arasında bir diğer adı da " Dâstân-ı Nesl-i Cengiz Han"dır.

Edige

Bu destanda XIII yüzyılda Hazar denizi kıyısında kurulan Altınordu Hanlığının XV. yüzyılda Timurlular tarafından yıkılışı anlatılmaktadır. Destanın adı, Altınordu Hanı ve bu destanın kahramanı Edige Mirza Bahadır'a atfen verilmiştir. Edige Mirza Bahadır'ın devletini ayakta tutabilmek için yaptığı büyük mücadeleler, ölümünden sonra XV. yüzyılda destan haline getirilmiştir. 1820'yılından itibaren yazıya geçirilen Edige destanının Kazak-Kırgız, Kırım, Nogay,

Türkmen, Kara Kalpak, Başkırt olmak üzere altı rivâyeti tespit edilmiştir Çeşitli Türk guruplar arasında Alp Er Tunga ve Oğuz Kağan gibi ilk Türk destanlarının izlerini taşıyan Türk kahramanlık dtünya görüşünü temsil eden burada bahsi geçenler kadar yaygınlaşmamış ortak edebiyat geleneği içinde yer almamış pek çok başka destan örneği bulunmaktadır. Osmanlı sahasında destandan hikâyeye geçişte ara türler olarak da nitelendirilen çok tanınmış ve bir çok Türk topluluklarınca da bilinen Köroğlu örneği yanında daha sınırlı alanlarda tespit edilen Danişmendname, Battalname gibi ilgi çekici örnekler de bulunmaktadır.

Battal-Nâme

Bu destanın kahramanı Türkler arasında Battal Gâzi adıyla benimsenmiş bir Arap savaşçısıdır. Asıl destan, VIII. yüzyılda, Emevilerin Hıristiyanlarla yaptıkları savaşlarda büyük kahramanlıklar göstermiş Abdullah isimli bir kişiyle ilgili olarak doğmuştur. Battal Arapça kahraman demektir. Battal Gâzi, ismi bilindiği gibi Arap kahramanına verilen unvanlardır. Türklerin Müslüman olmalarından sonra Battal Gâzi destan tipi Türkleştirilmiş önceki destan epizotlarıyla zenginleştirilmiş ve anlatım geleneği içine alınmıştır. XII ve XIII yüzyıllarda Battal-Nâme adı ile ve nesir biçimi yazıya geçirilmiştir. Hikâyeci âşıkların repertuarlarında da yer almıştır. Seyyid Battal adıyla da anılan bu kahraman hem çok bilgili, çok dindar ve cömertdir.

Müslümanlığı yaymak için yaptığı mücadelelerde insanların yanında büyücü, cadı ve dev gibi olağanüstü güçlerle de savaşır. " Aşkar Devzâde" isimli atı da kendisi gibi kahramandır. Arap, Fars ve Türklerin X-XX. yüzyıllar arasında oluşturdukları ortak İslâm kültür dairesinin ürünlerinden biri olmakla beraber Orta Asya'da yaşayan Türk guruplar arasına da yayılarak Türk kabul ve değerleriyle kaynaşmıştır.

Dânişmendnâme

Anadolu'nun fethini ve bu mücadelenin kahramanlarını anlatan, X11. yüzyılda sözlü olarak şekillenen X111. yüzyılda yazıya geçirilen İslâmî Türk destanlarındandır. Danişmendname' de hikâye edilen olayların tarihi gerçeklere uygunluğu, kahramanlarının yaşamış Türk beyleri olmalarından dolayıdır ki Anadolu coğrafyasının gerçek isimleriyle anılmasından dolayı uzun süre tarih kitabı olarak nitelendirilmiştir. Köroğlu metni destan adıyla anılmakla ve bazı destanî niteliklere de sahip olmakla birlikte XX. yüzyılda Anadolu'dan derlenen örnekleri daha çok halk hikâyesi geleneğine yakındır. Anadolu'da hikâyeci âşıklar tarafından 24 kol halinde anlatılan hikâyesinin özeti kısaca şöyledir :

Köroğlu Destanı

Bolu beyi, güvendiği seyislerinden biri olan Yusuf'a : " Çok hünerli ve değerli bir at bul ." emrini verir. Seyis Yusuf,

uzun süre Bolu beyinin isteğine uygun bir at arar. Büyüdüklerinde istenen niteliklere sahip olacağına inandığı iki tay bulur ve bunları satın alır. Bolu beyi bu zayıf tayları görünce çok kızar ve seyis Yusuf'un gözlerine mil çekilmesini emreder. Gözleri kör edilen ve işinden kovulan Yusuf, sıska taylarla birlikte evine döner. Oğlu Ruşen Ali'ye verdiği talimatlarla tayları büyütür. Babası kör olduğu için Köroğlu takma adıyla anılan Ruşen Ali, babasının isteğine göre atları yetiştirir. Taylardan biri olağanüstü bir at haline gelir ve Kırat adı verilir. Kırat da destan kahramanı Köroğlu kadar ünlenir. Seyis Yusuf, Bolu beyinden intikam almak için gözlerini açacak ve onu güçlü kılacak üç sihirli köpüğü içmek üzere oğlu ile birlikte pınara gider. Ancak, Köroğlu babasına getirmesi gereken bu köpükleri kendisi içer, yiğitlik, şairlik ve sonsuz güç kazanır. Babası kaderine rıza gösterir ancak oğluna mutlaka intikamını almasını söyler. Köroğlu Çamlıbel'e yerleşir, çevresine yiğitler toplar ve babasının intikamını alır. Hayatını yoksul ve çaresizlere yardım ederek geçirir. Halk inancına göre silâh icat edilince mertlik bozuldu demiş kırklara karışmıştır. Çeşitli dönemlere ve farklı siyasî birlikler sahip Türk gurupları arasında tespit edilen Türk destanlarının kısaca tanıtımı ve özeti bu kadardır. Bu destan metinleri incelendiğinde hepsinde ilk Türk destanı Oğuz Kağan destanının izleri bulunduğu görülür. Bu destan parçaları Türk dünyasının ortak tarihî dönem hatıralarını aksettiren ilk edebî ürünler olarak da önem ve değer taşırlar. Bir gün bu parçalardan hareketle Fin

destanı Kalavala gibi değerli mükemmel bir Türk destanını yazılabilirse çeşitli kaynaklarda dağınık olarak bulunan malzeme daha anlamlı hale gelebilir kanaatindeyim".

2.4. TÜRK TARİHİ

Tarih bir olay bilimdir. Bire bir somut olarak yaşanılan durumları yer ve zaman göstererek sebep sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bir disiplin alanıdır. Sosyoloji ise bir olgu bilim olarak birebir somut olarak yaşanılan durumlardan/olaylardan yola çıkılarak ulaşılan genellemeleri inceler. Dolayısıyla tarih ve sosyoloji arasına bu manada oldukça yakın bir ilişki bulunuyor. Esasında tarih yazmak tarih yapmak kadar önemlidir. Ancak tarihçinin tarihsel olaylarla ilgili olarak ortaya attığı yorumlar tarih değil, tarihçiye ait kendi görüşleridir. Tarihi yazan tarihsel olayı gerçekleştirene yani yapana sadık kalmazsa değişmeyen gerçek insanlığı şaşırtacak bir nitelik kazanır (Çambel, C. H., 1939, s: 272). Günümüzde Türk Milletine kini ve gizli hesabı olanların akıl almaz iddialarının aksine Türk Milleti en şerefli ve onurlu milletidir. Orta Asya'nın Altay Yaylasında yetiştiği için kartalın üstün niteliğini almıştır. En uzağı dahi görür ve çok hızlı bir uçuşu vardır. Bu ruhu ve şuuru barındıran

kuvvetli bir bedene sahiptir. Türk Milleti tarih sahnesine çıktığı andan itibaren doğudan gelen akınların öncüleri idiler.

Prof. Dr. Ramazan Özey' in "Tarihte Türk Devletleri ve Hakimiyet Alanları" isimli eserinde; "*Türkler, tarihte çok sayıda devlet kurmuşlardır. Söz konusu bu devletlerin çoğu, yaşadığı dönemlerin büyük devletleri olmuşlardır. Bu devletlerin sayısı, mevcut bazı tarihi kaynaklara göre 113 ila 180 arasında değişmektedir. Kuşkusuz tarih sahnesinde yaşamış olan Türk devletleri sadece bu kadar değildir. Araştırmalar devam ettikçe, bu sayının artacağı ve bu devletler hakkındaki tarihi coğrafya bilgilerinin daha kesinlik kazanacağı beklenmektedir.*

Tarihteki Türk devletlerinin sayısı ne olursa olsun, tarihin her döneminde Türkler, devlet geleneklerini korumuşlardır. Yaşadıkları zaman dilimi ile coğrafi mekanları açısından ele alındığında, Türk dünyasının yayılış sahası, Asya ve Avrupa'nın büyük bir bölümü ile Afrika'nın kuzey bölümünü kapsadığı görülür.

Bugün dünya kamuoyunda, Batı dünyası tarafından işlenen bir teze göre, "Türklerin esas memleketi Orta Asya'dır, o halde bütün Türkler Orta Asya'ya gitmelidir." gibi bir safsata görüş vardır. Bu da milattan önce gerçekleşmiş olan, göç hareketine dayandırılmaktadır.

Öte yandan, Türk medeniyetinin tekrar kurulmaması için, sanki tüm dünya elbirliği yapmış gibidir. Bugünün süper güçlerinin ideallerinde, hep parçalanmış ve ezilmiş bir Türk dünyası yatmaktadır. Bu vesileyle, görüşlerini ve düşüncelerini açıklamaktan hiçbir zaman çekinmemektedirler. Bu bağlamda, atasözleri bile icat etmektedirler. Bir Yahudi atasözü şöyledir; "Tanrım, Türklerin ayakkabılarını dar yap. Ayağındaki yaraların acısından başka bir şey düşünmesinler" ki, düşünmeye fırsat bulurlarsa, hemen medeniyet kurarlar ve dünyaya hükmederler.

Tarih içinde yaşamış Türk devletlerinin yaşadıkları zaman ve mekâna bakılırsa Türkler, Batı Hunları ile 434'den itibaren Avrupa'da yaşamaya başlamışlardır.

Dünya ölçeğinde, zaman ve mekân ilişkisi kurularak ve siyasi coğrafyanın süzgecinden geçirilerek denilebilir ki; Japon Denizi'nden Adriyatik Denizi'ne kadar uzanan geniş topraklar, Türk dünyası olarak kabul edilmelidir.

Tarih boyunca kurulmuş 180 kadar Türk devleti kurulmuş olmasına rağmen, hepsinin dünya hâkimiyetinde etkili olduğu söylemek mümkün değildir. Dünya hakimiyetini sağlamış olan Türk devletlerinin sayısı 16'dır ve bunlara Büyük Türk Devletleri de denir. Bu devletlerin hakimiyet sahaları ise şöyledir;

1. ***Hun Devleti:*** *İlk büyük Türk devletidir. M.Ö. 250'den M.S. 216'ya kadar hüküm sürmüştür. Türklük dünyasının öncüleri olarak bilinir. Mete Han döneminde devletin sınırları Japon Denizi'nden Hazar Denizi'ne kadar geniş bir bölgeyi kapsar. Coğrafi mekan olarak dünya hakimiyeti için, zamanına göre yeterlidir. Özellikle Asya kıtasında en büyük güç olmuştur.*

2. ***Batı Hun İmparatorluğu:*** *Büyük Hun İmparatorluğunun ikiye bölünmesiyle, Batı Türkistan'da Coçi Han tarafından kurulan devlet. Coğrafi mekan olarak sınırları Batı Türkistan'ı içine alır. Zaman ve coğrafi mekan çerçevesinde, en büyük bölgesel güç olmuştur.*

3. ***Avrupa Hunları (Batı Hunları):****S. 434'de Atilla'nın başa geçmesiyle Avrupa Hunları, büyük bir devlet haline geldiler. Atilla'nın oğulları devleti iyi yönetemeyince, büyük devlet 469'da çökmüştür. Hakim olduğu yıllarda, Avrupa kıtasında en büyük güç olmuştur.*

4. ***Akhunlar:*** *Tabgaç Devleti'nin çağdaşıdır akaçlama alanı içinde 350 yılında kurulmuş ve gelişme göstermiş bir Türk devletidir. Coğrafi sınırları; Horasan, Afganistan ve İran topraklarına kadar uzanır. 557'de Akhunlar tarihe karıştı. Hüküm sürdüğü yıl*

bakımından kısa olmasına rağmen, hakimiyetleri sırasında, Asya'da büyük bir güç olmuşlardır.

5. ***Göktürk Devleti:*** *552'lerde kurulan ve adında ilk defa Türk geçen bir devlettir. 744'de Uygurlar tarafından yıkılmıştır. Coğrafi mekan olarak Orta Asya'yı içine alır. Zamanına göre, Asya'da en büyük hakim güç olmuştur.*

6. ***Uygur Hakanlığı:*** *Büyük Hunların torunları olan Uygurlar, çok sayıda devlet kurmuşlardır. Uygur Hakanlığı bunlardan birisidir. 744-840 yılları arasında hüküm sürmüştür. Selenga, Orhun ve Tola ırmakları havzalarından Baykal gölünün güneyindeki bozkırlara kadar uzanan geniş sahada yaşamışlardır. 100 yıla yakın bir süre içinde, Asya kıtasında, bölgesel güç olmuşlardır. Daha sonra iki ayrı Uygur devleti daha kurulmuştur, bunlar Kansu Uygurları ve Turfan Uygurları'dır.*

7. ***Avar Devleti:*** *Macaristan'da büyük bir devlet kuran Avarlar, zaman zaman İstanbul'u kuşattılar. 630'dan sonra zayıflamaya başladılar. 9. yüzyılda da parçalandılar. Zamanına göre, Avrupa kıtasında bölgesel güç oluşturdular.*

8. ***Hazar Devleti:*** *yüzyıldan itibaren iyice güçlenen ve bütün Doğu Avrupa'yı eline geçiren Hazarlar, 3 yüzyıl*

hüküm sürdüler. Zaman ve mekan çerçevesinde, bölgesel hâkim güç oluşturdular.

9. ***Karahanlılar:*** *yüzyılın ortalarında Orta Asya'da kurulan ilk Müslüman Türk devletidir (840-1212).*
10. ***Gazneliler:*** *Karahanlılarla çağdaştır. İlk Müslüman Türk devletlerindendir. Sınırları Afganistan ve Hindistan'ı içine alır. Karahanlılar ile birlikte Asya kıtasında, bölgesel bir güç oldular.*
11. ***Büyük Selçuklu Devleti:*** *Ön Asya'da kurulan ilk ve en büyük Müslüman Türk devletlerinden biridir. 1040-1157 yılları arasında hüküm sürmüştür. Güneybatı Asya'nın tamamına yakınına hakim olan Büyük Selçuklu Devleti, zamanın en büyük bölgesel gücüdür.*
12. ***Hârezmşahlar Devleti:*** *Büyük Selçuklu Devleti ile çağdaş, Aral gölünün güneyinde 10971231 yılları arasında yaşamışlardır. Orta Asya'da bölgesel hakim güç olmuşlardır.*
13. ***Timurlar Devleti:*** *1370-1507 yılları arasında, Adalar Denizi (Ege) kıyılarından Orta Asya'ya ve Hint Okyanusu'na kadar uzanan geniş topraklar üzerinde hüküm sürmüş büyük bir Türk devletidir. Hakim olduğu topraklar, zamanına göre incelendiğinde, en büyük bölgesel güç olduğu anlaşılır.*

14. ***Bâbur Devleti:*** *1526-1858 yılları arasında Hindistan'da hüküm sürmüştür. Hakim olduğu tarihlerde, Asya'da büyük bir güç oluşturmuş ve kıtasal hakimiyeti sağlamıştır.*

15. ***Altınordu Hanlığı:*** *1227-1502 yılları arasında, Karadeniz ile Hazar denizi arasında yaşamış bir Türk devletidir. Yaklaşık üç asır Asya'da kıtasal hakim güç olmuştur.*

16. ***Yüce Osmanlı Devleti:*** *1299'da Söğüt civarında kurulmuş ve 1922 yılına kadar devam etmiş ve üç kıtada at sürmüş cihan devletidir. Bu cihan devleti, geçmişten gelen Türk devlet geleneğinin kemâle ermiş biçimini dünya sahnesinde, 600 yıl sergilemiştir. 1606 tarihinde imzalanan Zitvatorok Antlaşması ile yüce devlet, toprak bakımından en geniş noktasına ulaşmıştır. Bu tarihlerde, Osmanlı Devleti'nin sınırları; Anadolu, Kafkasya, Kırım, Güney Ukrayna, bugünkü Romanya, Yugoslavya, Bulgaristan, Yunanistan, Macaristan, Suriye, Ürdün, Lübnan, İsrail, Irak, Suudi Arabistan, Yemen, Mısır, Tunus, Libya, Cezayir ve Akdeniz adalarını içine almaktaydı. Yüce Osmanlı Devleti, Dünya tarihinde, zaman ve mekan çerçevesinde ele alındığında, Dünya hakimiyetini sağlamış bir devlettir. Osmanlılar, süre bakımından en uzun (600 yıl), coğrafi*

mekan olarak en geniş (etki alanı 24 milyon km2, söz sahibi olduğu alan bütün dünya) hakimiyeti kurmuşlardır.

Biz Türkler, her çağda doğunun kılıcının keskin ağzı idik. Lâkin gitgide birçok levanten unsurlar biz galiplere karıştıklarından, Osmanlı İmparatorluğu denilen o milletler karması ortaya çıktı. Bu Osmanlı İmparatorluğu, memleketteki Türk unsurunu Avrupa içlerine karayel (kuzey-batı) yönünde iki büyük met dalgası halinde kullanmakla istifade etti. Kanuni Süleyman zamanında, aradaki bütün Balkanlarla ötelerini zapt ederek Viyana kapılarına dayandı. Türklerin bu yönde ikinci dalgalanışı Dördüncü Mehmet zamanındadır ki, o da aynı derece cengâverane ve zaferlidir. Osmanlı İmparatorlu İ: U. biz kahraman Türkler nedeniyle bir büyük devlet oldu ve dinimiz olan İslâmiyet üzerine büyük bir ruhanî örgüt yapıldı.*

İşte bu devlet ile ruhanî örgüt çok kuvvetli bir kuruluş halinde İstanbul'da birleştiler. Orada kahraman Türk, saray entrikalarına ve ruhanî örgütün nüfuzuna mağlûp oldu ki, bu iki kuruluş egemenlik merkezlerinden tâ uzakları ve Avrupa, Anadolu ve Kuzey Afrika'da-ki bölgeleri ve yönetiyordu. İşte birinci büyük tablomuz burada bitiyor. Bu tablo Türkler tarafından boyanmış süslenmiş iken bu cengâverler şimdi saray entrikalarından bunalarak arka plâna atılmışlardı. Tarih yürüdü. Bundan sonra Türk İmparatorluğu, batı

uygarlığına karşı kendisini Türk silâhlarıyla değil, daha ziyade batı devletlerini birbirine düşürmek suretiyle savunduki bu devletlerin siyaseti de İstanbul'u ve Boğazlan istemekle birleşiyordu. Avrupalılar bize "Avrupa'nın hasta adamı" adını verdiler ve her tarafta birçok miras davacıları türedi. En sonra batı devletlerinin arasında Büyük Savaş çıktı. Biz de, Küçük Asya'da ticarî çıkarlar arayan merkezî Avrupa devletlerinin Yakın Doğu tutkularıyla bu savaşa sürüklendik. 1932 (General Sherrill, Atatürk Nezdinde Bir Yıl Elçilik,Çev: Ahmet Ekrem, 1935, s. 88-89).

Türkler, on beş yüzyıl önce Asya'nın göbeğinde çok büyük devletler kurmuş ve insanlığın her türlü kabiliyetlerine belirti olmuş birer unsurdur. Elçilerini Çin'e gönderen ve Bizans'ın elçilerini kabul eden bir Türk devleti, ecdadımız olan Türk milletinin kurduğu bir devlet idi 1922 (Atatürk'ün S.D. I, . 262)

Türk Hun İmparatorlusu Teoman ve Mete

Asya Türk Hun İmparatorluğu'nun kuruluş tarihi Çin'de imparatorluk kuruluş tarihi ile başlar. Çin'in, M.E 13. yüzyıla ait belgeleri bunu böyle kaydeder. Ancak, bu Mete Türk imparatorluğunun bizce malum olabilen imparatoru Teoman'dır. Teoman, M.E. 13. yüzyıl başında yaşamış büyük bir kahramandır. Çinliler, bu kahramanın Çin'de imparatorluk kurmuş olan büyük Türk komutanlarının neslinden geldiğini

iddia ederler. Teoman'ın oğlu Türk İmparatoru Mete de meşhurdur. O, doğuda Kadırgan dağlarından batıda Hazer denizine kadar, kuzeyde Sibirya'dan güneyde Himalaya eteklerine kadar geniş sınırlar içinde büyük Türk İmparatorluğu'nu kurmuş yüksek bir Türk hakanıdır. Mete, Çin İmparatoru ordularını büyük meydan savaşlarında mağlup etmiş, Çin İmparatoru'nu sığındığı kalede kuşatmış, ancak karısının bağışlanması için aracı olmasıyla fakat kendisine vergi vererek, bağlılığını da kabul edip serbest bırakmış bir Türk imparatorudur. Bence Mete çok büyüktür. Bütün Türk tarihinde Oğuz efsanesinin dayandırılacağı adam odur. Fakat düşünülürse Teoman, elbetteki ondan da büyüktür.

Çünkü her şeyi hazırlayan odur. İskender, "Büyük" sıfatı ile anılırdı. Fakat gerçekte ondan büyük olan Filip'tir. Çünkü İskender'in başarısı için gereken siyasî ve askerî vasıtaları hazırlayan odur. Eyüpoğullarından Selâhattin, Haçlılardan Kudüs'ü kurtarmış olmakla tanınmış büyük bir Türk'tür. Fakat ondan daha büyük olan bizzat Selâhattin'i ve onun başarılı ordularını ve vasıtalarını hazırladıktan sonra ölen büyük Türk Nurettin'dir. İnsanlık tarihinde silinmez satırlarla varlığını yazdırmış olan odur. (Kâzım Özalp, Özalp, Atatürk'ü Anlatıyor, Milliyet gazetesi, 22X1.1969).

Osmanlı Devleti'nin gücü

Milletimiz, ufak bir aşiretten anavatanda bağımsız bir devlet kurduktan başka batı âlemine, düşman içine girdi ve orada çok büyük güçlükler içinde bir imparatorluk kurdu. Ve bunu, bu imparatorluğu altı yüz yıldan beri tam bir hayranlık ve büyüklükle devam ettirdi. Bunu başaran bir millet, elbette yüksek siyasî ve idarî niteliklere sahiptir. Böyle bir vaziyet yalnız kılıç kuvvetiyle olamazdı. Dünyaca bilinmektedir ki, Osmanlı Devleti pek geniş olan ülkesinde bir sınırından diğer sınırına ordusunu olağanüstü hızla ve tamamen donatılmış olarak naklederdi. Ve bu orduyu aylarca ve belki de yıllarca iyi besler ve idare ederdi. Böyle bir hareket yalnız ordu kuruluşunun değil, bütün devlet kuruluşlarının olağanüstü üstünlüğünü ve kendilerinin yetenekli olduğunu gösterir 1919 (Nutuk III, s. 1182-1183).

Osmanlı Devleti ve çöküş sebepleri

Türk milleti, bin yıldan fazla bir zamandır bu topraklarda yaşama hakkına sahiptir. Bu eskiye ait kalıntılarla belirlenmiştir. Osmanlı Devleti'ne gelince, bu devlet yedi yüzyıldır yaşamaktadır ve muhteşem geçmişi ve tarihiyle övünebilir. Biz, kudreti ve görkemi bütün dünyada, Asya, Avrupa ve Afrika kıt'alarında tanınan bir milletiz. Savaşçılarımız ve ticaret gemilerimiz okyanusları aşmışlar ve bayrağımızı Hindistan'a kadar götürmüşlerdir. Yeteneklerimiz, bir zamanlar sahip olduğumuz ve bütün dünyaca bilinen egemenliğimizle

kanıtlanmıştır. Fakat son yüzyıl boyunca Avrupa kuvvetlerinin, hükümet merkezimizdeki entrikaları ve bu entrikaların sonucunda bağımsızlığımıza müdahaleleri, ekonomik hayatımızı engelledikleri sınırlamalar, yüzyıllarca bir arada kardeşçe yaşadığımız Müslüman olmayan unsurlarla aramızda ektikleri anlaşmazlık tohumları ve bu durumlara ek olarak hükümetlerimizin zayıflığı ve bunun sonucu olan kötü yönetim, çağdaş seviyede gelişme ve refah yolunda ilerlememize engel oluşturdu. Bugün içinde bulunduğumuz acı durum, hiçbir zaman bizim esastan yetersizliğimizi veya çağdaş uygarlığa uyamadığımızı ifade etmez. Bu, tamamen yukarıda sayılan birbirine zıt sebepler yüzünden ortaya çıkmıştır. 1919 (Atatürk'ün T.T.B.IV, s. 83-84).

Tarihimizle kanıtlanmıştır ki, şimdiye kadar sayısız zaferler elde etmişizdir. Tarihimiz birçok parlak zaferler kaydeder. Fakat zaferle beraber her şey bırakılmış ve verimli sonuçlarını toplamayı ecdadımız ihmal etmiştir.1923 (Atatürk'ün S.D.I1, s. 53).

İslâm âlemine dahil topluluklar ile Hıristiyan âlemine ait kitleler arasında birbirini affetmez gören bir düşmanlık vardır. İslâmlar Hıristiyanların, Hıristiyanlar İslamların ebedî düşmanları oldular. Birbirlerine kâfir, bağnaz gözüyle baktılar. İki dünya birbirleriyle yüzyıllardan beri bu bağnazlık ve düşmanlıkla yaşadı. Bu düşmanlığın sonucudur ki, İslâm âlemi

batının her yüzyıl yeni bir şekil ve renk alan ilerlemelerinden uzak kalmıştı. Çünkü, İslâm topluluğu o ilerlemelere kibirle, nefretle bakıyordu. Aynı zamanda iki kitle arasında uzun yüzyıllar boyunca devam eden düşmanlık zoruyla İslâm âlemi, silâhını bir an elinden bırakmamak zorunluğunda idi. İşte silâhla bu sürekli uğraşı, düşmanlık duygusuyla batının ilerlemelerine ilgi göstermeme, gerilememizin sebep ve etkenlerinden diğer birini oluşturur. 1923 (Atatürk'ün S.D.1I, s. 139-140).

I. Dünya Savaşı ve Türkiye

Türkiye, Umumî Savaş'a girmeye mecburdu ve mevcut dünya dengesine göre bu giriş şekli de olandan ve görülenden başka türlü olamazdı. Belki savaşa giriş zamanı, belki kuvvetlerin kullanma tarzları, sözün kısası bir sürü ayrıntı tenkit olunabilir. Fakat, esasa diyecek yoktur. Türkiye savaşa girerdi ve böyle girerdi. 1922 (Yunus Nadi, Atatürk'ün Vasıfları, En Büyük Kaybımız, s. 226-227).

Çanakkale savaşları hakkında

İngilizler, Arıburnu çıkarmasında, bu cephedeki savaşlarda komutanlarının, askerlerinin gösterdikleri cesareti, dayanıklılığı, cengâverane meziyetleri olağanüstü bir takdir diliyle anıp ilân etmektedirler. Fakat düşünün ki, bütün savaş araçlarıyla tam donatılmış olarak büyük bir inat ve kararlılıkla Arıburnu kıyılarına ayak basan düşmanımız, gene o kıyı

kenarlarında kalmaya mecbur olmuştur. Bu sebeple subaylarımız, askerlerimiz vatan ve din duygularıyla, kendilerine özgü millî kahramanlıklarıyla bu derece kuvvetli bir düşmana karşı başkent kapılarını korumakla gerçekten övünmeye değer bir mevki kazanmışlardır. Komuta ettiğim bütün birliklerin subaylarını ve bireylerini birer birer takdir ederim. Bu yüce amaç uğrunda canlarını kahramanca feda eden mukaddes şehitlerimizi derin ve ebedî bir saygıyla anarım. 1913 (Ruşen Eşref Onaydın, Anafartalar KumandanıMustafa Kemal ile Mülakat, 1930, s. 64).

Madam Corinne'e Çanakkale'den yazdığı bir mektuptan:

Burada, benim ismimin duyulmamasına hayret etmemeli; çünkü ben önemli bir savaşın kahramanı olarak Mehmet Çavuş'a şeref kazandırmayı tercih ettim! Tabiî şüphe etmezsiniz ki, savaşı yöneten sizin dostunuzdu ve savaş gecesi, savaşanların saflarında Mehmet Çavuş'u bulan da o İdi. 1915 (Melda Özverim, M.K. ve C.L., s. 52)

Kazanılan zaferler Alman emir ve komutasının değil, Türk erinin cevherini kavrayabilmiş Türk komutanlarının eseridir. Türk milletinin kanında, kromozomlarında atalarından geçen kahramanlık cevheri, üstün savaş mirası vardır. Bu cevheri iyi kullanan komutan, tarihte ve gün içinde zafere ulaşmıştır. Çanakkale zaferi de, diğer zaferler de Türk komutasının, Türk erinin eseridir 1916 (Rıdvan Nafiz Edgüer, Hayatı ve Eserleri, s.17).

Çanakkale savaşlarını kazandıran ruh

Biz, bireysel kahramanlık sahneleriyle meşgul olmuyoruz; yalnız size Bombasırtı vak'asını anlatmadan geçemeyeceğim. Karşı siperler arasında uzaklığınız sekiz metre, yani ölüm muhakkak, muhakkak.. Birinci siperdekiler, hiçbiri kurtulmamacasına tümüyle düşüyor; ikincidekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılık ve kadere boyun eğişle biliyor musunuz! Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiç ufak bir bezginlik bile göstermiyor; sarsılmak yok! Okumak bilenler ellerinde Kuran-1 Kerim, cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler kelime-i şahadet çekerek yürüyorlar. Bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren hayrete ve tebrike değer bir örnektir. Emin olmalısınız ki Çanakkale savaşını kazandıran, bu yüksek ruhtur 1918 (Ruşen Eşref Ünaydın, Anafartalar Kumandam Mustafa Kemal ile Mülakat, 1930, s. 47-48).

Milletimizin bir yıllık mücadelesi sonucunda varlığını ve bağımsızlığını savunmak hususundaki çaba ve kararının sarsılmaz olduğu fiilen kanıtlandıktan sonra ancak milletimiz, İstanbul'da Padişah'ın huzuru ile toplanılarak Şura-yı Saltanat'ta ayağa kalkmak suretiyle alınan karara dayanılarak İstanbul Hükümeti'nin kabul ettiği Sevres Antlaşması altındaki idam kararının yok edici niteliğini kavradığını ve buna Türkiye'de uygulama yeri olamayacağını kararlı mücadeleleriyle

maddeten kanıtladıktan sonra, nihayet İtilâf Devletleri'nin ileri gelenleri bizimle görüşmeye gerek duymuşlardır.

Düşmanların bütün bir yıllık çabalarına rağmen sonuçta bugün, Sevres Antlaşması içeriği fiilen ve hükmen yoktur. Sonucundan ümitli olmak istediğim Londra Konferansı insanlık dünyasının lâyık olduğu barış ve güvenliği bir bekleme halinde bıraksa da bugün anlaşılmıştır ki, Sevres Antlaşması hükümleri Türkiye'ye zorla uygulanamaz. Efendiler! Mağlup sıfatıyla 1918 ateşkes antlaşmalarını imzalamış olan milletler arasında bu sonuca ancak Türkiye, izlediği siyasetin uzak görüşlülüğü ve silâhlarının kuvveti sayesinde erişmiştir. 1921 (Atatürk'ün S.D.I, s.162-163).*

İmparatorluk hülyası ve sonuçları

Bu milleti bugün idam sehpası karşısında bulunduran işlerin ve hareketlerin kaynağı hayaldir, duygulardır. Uzaklara gitmeye gerek yok. Bu milletin genel seferberliğinin hangi gerçeğe, hangi gerçek hesaba dayandığını bir defa düşününüz. Bunun tek sebebi duygulardır! Umumî Savaş'a, bu milleti götüren nedir? Hangi gerçektir? Duygudur! Daha ilerisine gidelim, geçmişimize dönelim; küçük bir tarihî olay: Sadrazam Kara Mustafa Paşa, bu milleti Viyana kapılarına götürürken bütün Kuzey Almanya'yı zapt ve fethederek dünya çapında bir Osmanlı İmparatorluğu yapmak hülyasına düşmüştü.

Fakat, zavallı babamız düşünmüyordu ki bütün bu zafer emelleri peşinde dolaşırken, bu girişimler torunlara, babadan miras kalmış yerlerini kaybettirmek için zemin hazırlıyordu. Fakat efendiler! Bu topluluğun büyük bir imparatorluk, maddî bir imparatorluk halinde bir noktadan yönetilmesini düşünmek istiyorsak bu bir hayaldir! Bilime, mantığa, tekniğe aykırı bir şeydir! Dikkat ediniz ve bir tarihî gerçek, bir teknik ve bilimsel gerçek olarak daima hatırda tutunuz ki, bir siyasî cismin sınırını geçemeyeceği bir güç sonlanması vardır! Nasıl ki bir insanın normal şekillenmesi için birtakım mâkul ve doğal hatlar vardır. Eğer bu hatlar doğallıktan uzaklaşırsa, eğer insanın şekillenmesinde bu hatların tecavüz edilmesi söz konusu olursa, o zaman karşımızda ya hiç gelişmemiş bir cüce veyahut dev gibi bir şey görürsünüz! İnsanın şekillenmesi için böyle olduğu gibi insanlardan meydana gelen topluluklarda da bu kural aynen mevcut ve geçerlidir. Birkaç yüzyıl evvelki durumumuza gözlerinizi çeviriniz: Afrikalar, Suriyeler, Iraklar, Makedonyalar, Bulgaristan, Sırbistan ve diğerleri… Bütün bu ülkeleri göz önüne alınız. Bütün bu ortam, bu geniş sınır içerisinde iklimi çeşitli ve orada oturan milletlerin huyları çeşitli, her şey çeşitli olduktan sonra bunların hepsini bir imparatorluk altında bulundurmak ve yaşatmak mümkün müydü? Doğaya, akla ve doğa yasasına aykırı olduğundan dolayı sonucun ne olduğunu görüyorsunuz! 1921 (Atatürk'ün S.D.I, s. 193-195)

Türk tarihine verilen önemin sebepleri

Büyük devletler kuran atalarımız, büyük ve kapsamlı uygarlıklara da sahip olmuştur. Bunu aramak, incelemek, Türklüğe ve dünyaya bildirmek bizler için bir borçtur. (Afetinan, Atatürk Hakkında H. B. , s.297).

Türk çocuğu atalarını tanıdıkça, daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır (Afetinan, Atatürk Hakkında H.B..S.297).

Türkleri bütün dünyaya geri bir millet olarak tanıtan görüş, bizim de içimize girmiştir. Dört yüz çadırlık göçebe bir kabileden bir imparatorluk ve millet tarihini başlatmak suretiyle imparatorluk zamanında Türklerin görüşü de bu merkezdeydi. Evvelâ, millete tarihini, soylu bir millete mensup bulunduğunu, bütün uygarlıkların anası olan ileri bir milletin çocukları olduğunu öğretmeliyiz 1930 (Ahmet Hamdı Başar, Atatürk'le 3 ay, s. 122).

Büyük işleri yalnız büyük milletler yapar. (Afetinan, Kemal Atatürk'ü Anarken, 1956, s. 196).

Eğer bir millet büyükse kendisini tanımakla daha büyük olur. (Hikmet Bayur, T.D.K. Türk Dili, Belleten, No: 33, 1938, s. 16).

Anadolu'nun ilk halkı

Kafasını ve vicdanını, en son ilerleme alevleriyle güneşlendirmeye karar vermiş olan bugünün Türk çocukları, biliyor ve bildirecektir ki, onlar dört yüz çadırlı bir aşiretten değil, on binlerce yıllık, özgür, uygar ve yüksek bir ırktan gelen yüksek yetenekli bir ırktır. Bir de şunu iyi bilmek gerekir ki, eski zamanlara ait Eti'lerimiz, atalarımız, bugünkü yurdumuzun ilk ve yerli halkı olmuşlardır. Burasını binlerce yıl evvel anayurdun yerine öz yurt yapmışlardır. Türklüğün merkezini Altay'lardan Anadolu-Trakya'ya getirmişlerdir. Türk Cumhuriyeti'nin sarsılmaz temelleri, bu öz yurdun çökmez kayalarındadır. Bu kutsal yurdun öz mirasçısı, Türkiye Cumhuriyeti'nin yılmaz bekçisi o büyük, yüksek, soylu Türk milletinin bugünkü genç ve dinç çocuklarıdır; biziz. 1933 (Atatürk'ün S.D.V, s.62).

Türk çocukları ve millî tarih

Türk çocuklarında yetenek, her milletinkinden üstündür. Türk yetenek ve kudretinin tarihteki başarıları meydana çıktıkça, büsbütün Türk çocukları kendileri için gereken atılım kaynağını o tarihte bulabileceklerdir. Bu tarihten Türk çocukları bağımsızlık fikrini kazanacaklar, o büyük başarıları düşünecekler, harikalar yaratan adamları öğrenecekler, kendilerinin aynı kandan olduklarını düşünecekler ve bu yetenekle kimseye boyun eğmeyeceklerdir. (Şemsettin Günaltay, 1951 Olağanüstü Türk Dil Kurultayı, s. 33).

Millî tarih ve millî bilinç

Biz Balkanları niçin kaybettik biliyor musunuz? Bunun tek bir sebebi vardır; bu da İslâv araştırma cemiyetlerinin kurduğu dil kurumlarıdır. Bizim içimizdeki insanların millî bilinçlerini uyandırdığı zaman, biz Balkanlar'da Trakya sınırlarına çekildik. (Enver Behnan Şapolyo, 1951 Olağanüstü Türk Dil Kurultayı, s. 54). Bu söylev, benim Türk milletine yadigârımdır. 1927 (Atatürk'ten BM., s.10). Tarihi yaşadığımız gibi yazdık; fakat geleceği, cumhuriyete inananlarla onu koruyanlara ve yaşatacaklara emanet etmek gerekir. 1927 (Afetinan, B.NA.G.H., s. 516).

Çok kereler Fatih'in karşısında kaldığı sorunları düşündüğüm zaman, ben de aynı çözüm yollarına varmışımdır. Yalnız, Fatih benim karşısında kaldığım hadiselere nasıl çözüm yolu bulurdu, bunu çok merak ederim. İkinci Mehmet büyük adamdır, büyük! (Atatürk'ten B.H., s.68). Ben ömrümde ve askerlik hayatımda hiçbir zaman Enver Paşa ile yakından işbirliği yapmadım ki bundan sonra böyle bir birlik peşinde koşayım. 1918 (Hikmet Bayur, Atatürk, Hayatı ve Eseri 1, s.284). Enver bir güneş gibi doğmuş, bir gurup ihtişamıyla batmıştır. Bunun ortasını artık tarihe bırakalım! (Halil Menteşe'nin Anıları, 1986, s. 252)".

2.5. TÜRK TÖRESİ

Türk Töresi ile ilgili olarak http://www.tarihara stirmalari.com/turktore.html adresinde; *"Türk kültür yapısının en hassas ve ince dokusunu " Türk Töresi " oluşturur. "Töre, milli toplumda ferdi ve sosyal ilişkileri düzenleyen, ferdi disiplin ve otoriteye bağlayan, milli barış, dayanışma ve beraberliği sağlayan bir kültür kurumudur. Yabancı kültürler önce bu değer sistemini yıkmak isterler. Türk Töresi rastgele, tesadüfen meydana gelmiş şeylerden ibaret değildir. Bunlar ayrılmaz bir şekilde milletin varlığına milletin ortak düşünce, duygu ve kanaatlerine bağlıdır. Töre, Türk milleti ile birlikte doğar, milletle gelişir ama asla milletle yok olmaz. Kısacası "İl gider, töre kalır. Türk Töresi, yüksek vazife duygusu demektir. Türk Töresi, devlet hizmetinde, insanların münasebetlerinde millete hizmeti ve insanlara saygıyı esas alır. Türk Töresi, büyüğe saygı küçüğe şefkat ve sevgi demektir. Türk Töresi : "Türk hukuku", "Türk nizamı" demektir. Türk Töresi ' nde her Türk' ün toplum içindeki yeri, sırası ve vazifeleri belirli kaidelerle tesbit edilmiştir. Türk Milletinin teşkilanması, Türk devletlerinin ve ordularının teşkilatlanması hep bu töre esaslarına göre olmuştur. Tarihte karşılaştığımız o büyük Türk Medeniyeti, Türk Töresi'nden, Türk zekasından Türk kabiliyetinden doğmuştur. Türk Töresi: Evvela Türk Milletini sevmek ve Türk Milletinin kuvvetine, büyüklüğüne inanmak*

demektir. Türk Töresi , yüksek vazife duygusu demektir. Türk Töresi , devlet hizmetinde, insanların münasebetlerinde millete hizmeti ve insanlara saygıyı esas alır. Türk töresi, büyüğe saygı küçüğe şefkat ve sevgi demektir.

Türk Milleti, ağırbaşlı, vakarlı, ciddi, çok konuşmayan, gerektiği zaman az ve öz konuşan, soğukkanlı olan, birden öfkelenmeyen, cesur, ahlaklı, azimli, sözüne ve vazifesine sadıktır. Avrupa' da fertler karşılıklı münasebetlerinde "Türk sözü mü?" derler. Onlar Türk sözüne güvenileceğini bilmektedirler. Büyüğünün emrinden çıkmamak, küçüğe karşı sevgi, şefkat göstermek, onu itaat altında bulundurmak, hakka riayet etmek Türk Töresi nin esas unsurlarıdır. Türkler bütün devletlerini bu töre ile kurmuşlar, töreyi bozunca da yıkılmışlardır. EsKi Türklerde suç: "şerefli" suç: "şerefsiz suç" diye ikiye ayrılırdı.

Hanedan mensuplarına ölüm cezası verilince kendi yayının kirişi ile boğulurdu. Osmanlılar devrinde bile bu böyle olmuştur. Namussuzluğun, iffetsizliğin cezası ölümdü. O da okla şerefsizce öldürüldü. Türklere büyük kuvvet veren, onlarda disiplini sağlayan bu töre esasları olmuştur. Kuvvet, birlik ve beraberlikten doğar. Milletimizin uğradığı bütün felaketler; birlik içinde yaşayamadığımızdandır. Törelere riayet etmeyerek, birbirimizi sevmememizden, birbirimizi çekememeliğimizdendir. Memeleket hizmeti, itaastsizliği, ihmalkarlığı, ciddiyetsizliği kabul etmez. Evvela kendimizi yoklayacağız. Bir Bozkurt, Bir

Ülkücü olarak ruhen, karakter itibariyle kendimizi yetiştirmemiz lazımdır. Bencillikten Türk Milleti, Türklük çok zarar görmüştür. Hepimiz Türk Milleti olarak bu bencillik duygusunu atmalıyız; atmalısınız. Hepiniz birbiriniz için olmalısınız.

Milletimizin kurtuluş ve yükselişi, fikirlerimizin tatbiki, bizim iktidarda olmamıza bağlıdır. Onun için gençliği, halkı kendimize bağlamalıyız. Kendimizi onlara sevdirmeliyiz. Sadakat, vefa, şefkat ve yardım duygusu, sevgi ve saygı aranızda geliştirmeniz icab eden en yüksek duygulardır. Bu duygular olmazsa mükemmel bir insanlık olmaz. Birbirimizle kaynaşmak için, diğer gençleri, vatandaşları kazanmak için her şeyden evvel insanları hafife almamayı, onları hor görmemeyi, kim olursa ona "insan" gözüyle bakmayı öğrenmeliyiz.

Bir Bozkurt, Bir Ülkücü her hareketi, davranışı, oturması, kalkması, konuşması ile Türk Milliyetçiliğinin, propagandasıdır. Kötü, yanlış hareketlerimizle insanları kendimizden nefret ettirmemeliyiz. Bir ülkücüye yaraşır şekilde hareket etmezsek hepimiz şahsımızda davamıza zarar vermiş oluruz. Türk Milleti, bize kötü hareketlerimizle "Şunlara bakın" "şu milliyetçi geçinenlere bakın" demesin. Biz, güzel hareketlerde bulunarak dedirtmeyin. Ülkücü gençleri tam bir Türk insanının örneği olarak görmek istiyorum. Ciddiyetinizi muhafaza etmeli ve cıvıtmamalısınız. Müslüman Türk geleneğinde, kadına saygı vardır. Türk cemiyetinde kadının yeri, erkeğinin yanıdır. Türk

kadını toplumumuzun faal bir unsuru, saygıdeğer bir varlığıdır. Türk vakurdur. Kişi olarak, Bozkurt olarak bu olgunluğu elde etmezseniz, insanca vasıflarla varlığımızı süslemezseniz, memlekete beklenen faydayı vermesseniz, parasız hasta muayene etmeyen doktorlardan, çimento demir çalan mühendislerden olurusunuz. Asla başkalarının işine karışmayın ve sır saklayın. Daima iyilik getirecek söz ve hareketlerde bulunun ve bunu adet edinin. Dinimiz dahi bazı ahvalde yalan söylemeyi serbest bırakmıştır. Doğruyu söylediğiniz zaman fitne fesat çıkacaksa, ortalık karışacaksa, yalan söyleyin demiştir. Gayet disiplini olmalısınız. Disiplin; Türk Töresi ne, ahlakına, kanunlarına, nizamlarına uymak, büyüğün küçüğün hakkına riayet etmek, hürmetkar olmaktır

Bu memleket, Dünya'nın beklemediği, asla ümit etmediği bir müstesna mevcudiyetin yüksek tecellisine sahne oldu. Bu sahne en aşağı yedi bin senelik Türk beşiğidir. Beşik tabiatın rüzgarlarıyla sallandı. Beşiğin içindeki çocuk, tabiatın yağmurlarıyla yıkandı. O çocuk, tabiatın şimşeklerinden, yıldırımlarından, kasırgalarından korkar gibi oldu sonra onlar alıştı. Onları tabiatın babası tanıdı onların oğlu oldu. Bir gün o tabiatın çocuğu tabiat oldu, şimşek, yıldırım, güneş oldu.

TÜRK oldu.

TÜRK budur;

Yıldırımdır,
Kasırgadır,
Dünya'yı aydınlatan Güneştir".

2.6. TÜRK CİHAN HAKİMİYETİ MEFKURESİ

Mehmet Öz, "Türk Cihan Hakimiyeti ve Mefkuresi ve Kızılelma" (02.02.2018) isimli yazısında bu konuyu incelemiş ve konuya şu şekilde açıklık getirmek istemiştir; *"Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi" kavramı, Türk Ocaklarının eski genel başkanlarından, ülkemizin yetiştirdiği büyük Selçuklu tarihçisi merhum Prof. Dr. Osman Turan'ın, Türk tarihinin âdeta genel durumunu ve kazanımlarını ortaya koyduğu Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi adlı kitabının başlığında yer alır. Bir tevafuk eseri olarak 20 Ocak 2018 Cumartesi günü, yani Zeytin Dalı Harekâtı'nın başladığı gün, saat 14.00'te, Türk Tarih Kurumunda, Merhum Osman Turan'ın 40. ölüm yıldönümü münasebetiyle "Vefatının 40. Yılında Osman Turan ve Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi" adlı bir panel düzenledik.*

Rahmetli Turan, Türklerin tarihte kurdukları Hunlar, Göktürkler (Türk Kağanlığı), Karahanlılar (Türk Hakanlığı), Selçuklular ve Osmanlılar gibi devletlerin insanlığa ve dünyaya

nizam ve adalet götürme ülküsünü benimsediklerini ortaya koyduğu bu eserinin alt başlığını da "Türk Dünya Nizâmının Millî, İslâmî ve İnsanî Esasları" olarak koymuş; 2. cildinin bir bölümünde "Türk Tarihinde İnsanlık İdeali" konusunu ele almıştır. Bu kitabın Osmanlılarla ilgili ikinci cildinde, Kızılelma konusu da bir alt başlıkla (İslâm-Türk Mefkûresinde İstanbul ve Kızılelma Efsanesi) değerlendirilmiştir. Osman Turan, bu bölümde özetle şunları söyler; "Ayasofya'nın önünde dikili bir sütun üzerinde, at üstünde bulunan Justinianus [(Doğu) Roma İmparatoru Jüstinyen] heykelinin elinde kızıl bir küre olup, Türk Kızılelması ve cihân hâkimiyetinin hedefi idi. XIII. asır İslâm coğrafyacılarına göre bu heykelin sağ eli havada olup halkı İstanbul'a davet eden bir mânâya delâlet eder. Sol elinde de madenî bir küre bulunmakta ve bu da düşmanın şehri istilâsına engel bir tılsım telâkki olunmakta idi. Hıristiyan kaynaklarına göre at üzerinde canlı gibi duran Justinianus'un heykelinin elinde altından büyük bir elma olup sağ eliyle de Kudüs'ü ve İslâmları göstermektedir. Bu küre imparatorun dünyayı elinde tuttuğuna delâlet ediyor ve "Cihân hâkimiyeti" tılsımının yazılarını taşıyordu. Hıristiyan seyyahlarına göre bu altın kızıl küre Bizans imparatorluğuna uğur getiriyordu. Nitekim XIV üncü asırda heykelin ve kürenin (Kızıl-elmanın) düşmesi birçok ülkelerin kaybına, yâni Türkler tarafından fethine ve imparatorluğun sükutuna bir işaret sayılmıştı. İşte Bizansın devamı için uğurlu bir tılsım sayılan bu küre Türklerin Kızıl-

elması olup ona sahip olmak veya İstanbul'u almak emeli Türk cihân hâkimiyeti mefkûresinin bir sembolü olmuştu (Turan O, 1978, s. 355-368).

1317'de, kürenin üzerindeki haç bir fırtınada düştüğü zaman halk büyük bir korkuya kapılmış; daha sonra elma biçimindeki top da düşüp parçalanınca bundan yakında devletin parçalanıp yıkılacağı manası çıkarılmıştır. Diğer bir rivayete göre de heykelin elindeki top, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u kuşatmasından kısa bir süre önce düşmüş; İmparator Konstantin iki defa onu tekrar yerine koymayı denemişse de başaramamıştır (Gökyay O.S.)

Osman Turan; Evliya Çelebi, Peçevî gibi kaynaklarda Kızılelma motifine dair atıfları da ele aldıktan sonra "Türklerin "Padişahımız gelecek, Hıristiyan dünyasını ve Kızıl-elmayı alacaktır. Eğer kâfirler yedi sene ilerleyemezse onlar üzerinde hâkimiyetini kuracaktır." sözlerini söylediklerini bir Macar'dan (XVI. asır) dinlediğini yazar…" Ayrıca, Bedayiü'l-Vekayi adlı tarih kaynağında, "İnşallah Kızıl-elma dedikleri şehr-i maruf [Beç=Viyana] ümmet-i Muhammed'e müyesser olup Çasar adı âlemden silinir." diye yazılı olduğunu da belirtir. (Turan, s. 358).

Peçuylu İbrâhim(Tarihçi Peçevî), "Ehl-i İslâm kızılelmaya değin fethetseler gerektir deyü lisân-ı halkta şâyi'dir, lâkin bu kelâmın me'hazı ve sebebi mâlûm değildir." derken Evliya Çelebi, Budin'de bir Kızılelma Sarayı, Estergon'da da bir

Kızılelma Camisi bulunduğunu belirtmektedir. Kanûnî Sultan Süleyman döneminde Habsburglar ile yapılan savaşlarda Beç (Viyana) kızılelması ortaya çıkar. Kanûnî'nin bir gün yeniçeri kışlasını dolaştıktan sonra, "Kızılelmada buluşuruz." diyerek askerin arasından ayrılması çeşitli kaynaklarda zikredilmektedir.

Hünkâr Hacı Bektaş Veli manevi rehber kabul edildiği için Hacı Bektaş Ocağı denilen Yeniçeri Ocağındaki "bozulma"nın sebeplerinin tartışıldığı Osmanlı ıslahatnâmelerinden biri olan ve XVII. yüzyılın ilk yarısında yazılan Kitâb-ı Müstetâb'da şöyle bir beyit vardır:

Kızılelma kapusun fethi derken nacağı

Revâ mıdır bozula Hacı Bektaş Ocağı

Yine meşhur Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde de sık sık "kızılelma"lar geçer. Bunlar, Osmanlıların fetih politikasında hedef olarak geçen şehirlerdir: Üstürgon kızılelması, Beç kızılelması gibi. Mesela bir yerde, Evliya babasından da bahisler şöyle der: "Hatta peder-i merhum âlem-i sabavetimizde [ben çocukken] buyururlardı kim, 'Süleyman Hân-ı Gâzi ile Kızılelma-yı Üstürgon'u feth ettiğimizde Kızılelma Câmi'i içinde bir dollâb kapağı dahi bizim acîbemizdendir" deyû bu dolâbın evsâfını nakl ederlerdi. Hamd-ı Hüda kırk iki sonra hakîre ol dollâbı ve bu câmi'-i Kızılelma'yı görmek müyesser oldu." Görüldüğü üzere Evliya'nın babası, Estergon fethedildiğinde orada bir Kızılelma Camisi yapıldığını ve orada

bir dolabı kendinin yaptığını oğluna çocukken söylemiş; Evliya da 40 yıl sonra bu camiyi ve oradaki dolabı görmüştür. Evliya Çelebi, Yunan tarihlerinde Beç [Viyana] Kızılelmasını ve İrimpapa [Papa] Kızılelmasını Osmanlı'nın alacağına dair rivayetler olduğunu da zikreder.

Bütün bunlardan Kızılelma efsanesinin Osmanlılarda ve özellikle askerler arasında ne derecede yaygın olduğu, Bizans ve Avrupa'da da Türk ve İslam korkusunun bu motifle ilgili olarak da karşımıza çıktığını açık bir şekilde görmekteyiz. Kızılelma'nın ya da altın kürenin kaybı/ele geçirilmesi Müslüman Türkler için bir hedefe ulaşılması, Hıristiyanlar için ise Türk hâkimiyeti altına girilmesi anlamına gelmekteydi. Kızılelma sürekli ulaşılmaya çalışılan bir ülkü. Bir hedef ele geçirildiğinde ise oranın imar ve inşası, orada düzen ve adaletin tesisi demektir. Nitekim Üstürgon Kızılelması'ndan bahsederken orada bir Kızılelma Camisi inşa edilmiş olduğunu Evliya'nın anlatımından çıkarıyoruz. İstanbul'u fetheden Fatih, şehrin imar ve inşasını "cihad-ı ekber" yani "en büyük cihat" olarak tanımlamış ve vakfiyesinde bunu şöyle ifade etmiştir:

"Hüner bir şehr bünyad etmektir

Reâyâ kalbin âbâd etmektir".

Yani asıl marifet şehirleri imar ve inşa edip halkın gönlünü kazanmaktır. İşte Osmanlı'nın Selçuklu'dan tevarüs ettiği "cihan hâkimiyeti" anlayışı budur.

Kızılelma, Osmanlı'nın dağılma döneminde Türkçülüğün sembollerinden biri hâline gelmiştir. Bu defa dağılan devlet yerine Turan'ın kurulması ülküsü Kızılelma olur. Ziya Gökalp'ın Türk Yurdu'nda (1913) yayımlanan "Kızılelma" hikâyesi ile bu kavram değişik bir muhteva kazanarak yeniden gündeme gelir. Ziya Gökalp'ta Kızılelma bu defa, çökmekte ve dağılmakta olan Osmanlı Devleti yerine bütün Türklerin bir araya gelerek kuracakları ve yüzyıllardır özlemini çektikleri Turan ülkesiyle eş anlamda kullanılır. Ziya Gökalp'tan birkaç yıl sonra Ömer Seyfeddin "Kızılelma Neresi?" adıyla yayımladığı hikâyede, "padişahın atının ayağının bastığı yer" diye gösterdiği Kızılelma kavramına, "erişilmek istenen ülke" şeklinde açıklık getirir. (Gökyay, "Kızılelma") Bu, kavramın Osmanlı dönemindeki manasına özdeş gibi görünse de geleceğe dair bir açılımı da içermektedir.

Özetle, Kızılelma bir ülkünün adıdır. Ordu ve askerler için fethedilecek yerdir, Konstantiniyye'dir, Roma'dır, Beç'tir (Viyana), padişahın atının gittiği yerdir, hükümdarlar için dünyaya adalet ve nizam götürme, i'lâ-yı kelimetullah (Tanrının adını yüceltme) davasıdır. Böylesi ulvi gayelere hizmet için rahatını bir yana bırakarak ömrünü seferlerde geçiren, öyle

uçaklarla, trenlerle değil; at sırtında veya bir araba ile aylarca yol kat edip sarp yollardan geçerek, genç yaşta hastalıklardan bitap düşerek vefat eden Fatih Sultan Mehmed'i şirk ile suçlayan zihin yapısının bunu anlaması tabii ki mümkün değildir.

Osman Turan'ın kitabının alt başlığı ve muhtevası dikkatle incelendiğinde "millî, İslami ve insani" bir terkip arayışının açıkça görülmemesi imkânsızdır. Yani millî olandan cihanşümul olana uzanan bir bakış açısı, bir ufuk arayışı söz konusudur. Kendisini, ailesini, milletini tanımayan ve sevmeyenlerin evrensellik ve hümanizm iddiaları karşısında; bir ayağı kendi tarihine, kültürüne sımsıkı bağlı öbür ayağıyla dünyayı kavramaya çalışan bir bakış açısı, bir ülküdür bu. Bugün, Türk milletinin "Kızılelma"sı, yeniden medeniyetimizi ihya ve insanlık için daha adil, dengeli, yaşanabilir ve huzurun hâkim olduğu bir dünyayı inşa ülküsüdür. Çevre sorunlarına nasıl çare bulacağımıza, insan hak ve hürriyetlerini nasıl teminat altına alacağımıza, maddi ve manevî sefaletin nasıl üstesinden geleceğimize kafa yormak başlıca görevlerimizdendir".

2.7. BAZI ÇAĞDAŞ TÜRK DÜŞÜNÜRLERİ

2.7.1. Ziya Gökalp

https://www.antoloji.com/ziya-gokalp/hayati/ internet adresinden alınmıştır. *"Ziya Gökalp, özellikle*

Milliyetçilik ve Türkçülük üzerine kaleme aldığı eserleri ile ünlenmiştir. Türk Milliyetçisi Ziya Gökalp 23 Mart 1876'da Diyarbakır Çermik'te doğdu. 25 Ekim 1924'te İstanbul'da yaşamını yitirdi. Asıl ismi Mehmet Ziya. Babası yerel bir gazetede çalışan memurdu. Eğitimine Diyarbakır'da başladı. Amcasından geleneksel İslam ilimlerini öğrendi. 18 yaşında intihara teşebbüs etti. Direkt yüreğine sıktığı kurşuna rağmen, kendisiyle ilgilenen doktorun çabaları sayesinde ölmedi. Bir yıl sonra hiç istememesine rağmen 1895'te İstanbul'a gitti. Baytar Mektebi'ne kaydını yaptırdı. Buradaki öğrenimi sırasında İbrahim Temo ve İshak Sükûti ile ilişki kurdu. Jön Türkler'den etkilendi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. Muhalif eylemleri nedeniyle 1898'de tutuklandı. Bir yıl cezaevinde kaldı. Serbest bırakıldıktan sonra 1900'de Diyarbakır'a sürgüne gönderildi. 1908'e kadar Diyarbakır'da küçük memuriyetler yaptı.

Diyarbakır'da bulunduğu dönemde bölgenin güvenliği için kurulan ve başında Kürt asıllı İbrahim Paşa'nın bulunduğu Hamidiye Alayları hırsızlık ve soygun olaylarına karışınca halkı örgütleyerek eyleme yöneltti. 3 gün boyunca Diyarbakır Telgrafhanesini işgal ederek buradan saraya İbrahim Paşa ve adamlarını cezalandırmaları için telgraflar çekmeye başladı. Doğu ile Batı arasında ki kilit bağlantı noktalarından olan Diyarbakır Telgrafhanesinin işgali işin içine Batılı

devletlerinde karışmasına neden oldu. Onlarında saraya yaptığı baskı neticesinde bölgeye bir araştırma heyeti gönderildi. Fakat bir süre için sinen İbrahim Paşa ve adamları daha sonra aynı kanunsuzluklara yeniden başlayınca Ziya Gökalp ve arkadaşlarının önderliğinde ki halk bu sefer 11 gün süre ile telgrafhaneyi yeniden işgal ettiler. Bu direnişin sonunda İbrahim Paşa ve adamları bölgeden uzaklaştırılmıştır. II. Meşrutiyetten sonra İttihat ve Terakki'nin Diyarbakır şubesini kurdu ve temsilcisi oldu. 'Peyman' gazetesini çıkardı.

1909'da Selanik'te toplanan İttihat ve Terakki Kongresi'ne Diyarbakır delegesi olarak katıldı. Bir yıl sonra, örgütün Selanik'teki merkez yönetim kuruluna üye seçildi. 1910'da kurulmasında öncülük yaptığı İttihat Terakki İdadisi'nde sosyoloji dersleri verdi. Bir yandan da 'Genç Kalemler' dergisini çıkardı. 1912'de Ergani/Maden (Diyar-ı Bekir) mebusu olarak Meclis-i Mebusan'a seçildi, İstanbul'a taşındı. Türk Ocağı'nın kurucuları arasında yer aldı. Derneğin yayın organı 'Türk Yurdu' başta olmak üzere Halka Doğru, İslam Mecmuası, Milli Tetebbular Mecmuası, İktisadiyat Mecmuası, İçtimaiyat Mecmuası, Yeni Mecmua'da yazılar yazdı. Bir yandan da Darülfünun-u Osmani'de (İstanbul Üniversitesi) sosyoloji dersleri verdi. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesinden sonra tüm görevlerinden alındı.

Ermeni soykırımı iddiaları ile ilgili işgal mahkemesi tarafından yargılandı. Mahkeme sürecinde soykırım iddialarını kesinlikle reddetmiş ve Mukatele (karşılıklı öldürme) tezini savunmuştur.1919'da İngilizler tarafından Malta Adası'na sürgüne gönderildi. Burada kaldığı dönemde ailesiyle yaptığı mektuplaşmalar daha sonra Malta Mektupları adıyla kitaplaştırılmıştır. Ve bu kitap Malta sürgünlerinin orada geçirdikleri hayat şartlarıyla ilgili elimizdeki yegane eserdir. 2 yıllık sürgün döneminden sonra Diyarbakır'a gitti, Küçük Mecmua'yı çıkardı. 1923'te Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Heyeti Başkanlığı'na atandı, Ankara'ya gitti. Aynı yıl İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet meclisi'ne Atatürk tarafından Diyarbakır mebusu olarak seçildi. 1924'te kısa süren bir hastalığın ardından İstanbul'da öldü. II. Mahmut Türbesi haziresine gömüldü.

Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinde yeni bir ulusal kimlik arayışına girdi. Düşüncesinin temelinde, Türk toplumunun kendine özgü ahlaki ve kültürel değerleriyle, Batı'dan aldığı bazı değerleri kaynaştırarak bir senteze ulaşma çabası yatıyordu. 'Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak' diye özetlediği bu yaklaşımın kültürel öğesi Türkçülük, ahlaki öğesi de İslam'dı. Uluslararası kültürün yapıcı öğesinin ulusal kültürler olduğunu savundu. Saray edebiyatının karşısına halk edebiyatını koydu. Batı'nın teknolojik ve bilimsel gelişmesini sağlayan pozitif

bilim anlayışını benimsedi. Dini, toplumsal birliğin sağlanmasında yardımcı bir öğe olarak değerlendirdi. Toplumsal modeli, Emile Durkheim'in teorik temellerini kurduğu 'dayanışmacılık' temelinde şekillendi. Bireyi temel alan liberalizm ve kapitalist toplumun sınıf mücadelesiyle yıkılarak sınıfsız toplumun kurulmasını hedefleyen Marksizm'e karşı; sınıfsal ayrımları değil mesleki ayrımları gören, mesleki örgütleri temel toplum birimi olarak kabul eden, meslek örgütlerinin dayanışmasıyla toplumsal huzurun kurulabileceğini savunan solidarizmde karar kıldı. Toplumsal ve siyasi görüşlerini anlattığı sayısız makale yazdı. 'Türkçülük' düşüncesini sistemleştirdi. Milli edebiyatın kurulması ve gelişmesinde önemli rol oynadı.Ziya Gökalp önce Türkiye Türkçülüğü sonrasında Oğuzculuk daha sonra ise Turancılık fikirlerinin destekçisidir.

Eserleri

Limni ve Malta Mektupları

Kızıl Elma (1914)

Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak (1929)

Yeni Hayat (1930)

Altın Işık (1927)

Türk Töresi (1923)

Doğru Yol (1923)

Türkçülüğün Esasları (1923) : Eserin ilk baskısı Osmanlı alfabesiyle yayınlanmıştır.

Türk Medeniyet Tarihi (1926, ölümünden sonra)
Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler (ölümünden sonra)
Altın Destan
Üç Cereyan
Hars ve Medeniyet
Kuğular
Felsefe Dersleri (2006)

2.7.2. ATATÜRK

https://www.sabah.com.tr/mustafa-kemal-ataturk-kimdir- İnternet adresinden olduğu gibi alınmıştır. *"Mustafa Kemal Atatürk 1881 yılında Selânik'te Kocakasım Mahallesi, Islâhhâne Caddesi'ndeki üç katlı pembe evde doğdu. Babası Ali Rıza Efendi, annesi Zübeyde Hanım'dır. Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim aldığı okullar baştan sonra şöyledir; ilkokul eğitimini Mahalle Mektebinde ve Şemsi Efendi Okulunda, ortaokul eğitimini Selanik Mülkiye Rüştiyesi ve Selanik Askeri Rüştiyesinde, lise eğitimini Selanik Askeri İdadisi, üniversite eğitimini ise Harp Okulu ve Harp Akademisinde almıştır. 1893 yılında Askeri Rüştiye'de okurken matematik öğretmeni ona Kemal ismini verdi ve böylece ismi Mustafa Kemal oldu. Harp Akademisi'nden yüzbaşı unvanını alarak mezun olan Mustafa Kemal Şam'da göreve atıldı. Osmanlı Devleti hakim iken Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'na*

katıldı. Mustafa Kemal, 1905 yılında Şam'da 5. Ordu'da, 1907'de Makedonya'daki 3. Ordu'da görevlendirildi. Manastır ve Selanik'te görevli iken 1909'da İstanbul'daki (31 Mart Vak'ası) ayaklanmayı bastıran Hareket Ordusu'nda görev aldı ve ayaklanma başarıyla kısa sürede bastırıldı. Arnavutluk isyanını bastırma harekatına katıldı. 1911'de İtalya'nın Trablusgarp'a asker çıkarması üzerine Tobruk'a gönderildi. Tobruk ve Derne'de Türk Kuvvetlerini başarı ile yönettikten sonra binbaşı rütbesiyle 1912-1913 yıllarında Balkan Savaşı'na katıldı; Edirne'yi Bulgaristan'dan geri alan kolorduda görev yaptı. 1913-1915 yıllarında Sofya'da ataşe olarak bulundu. Birinci Dünya Savaşı'nda, 1915'te, 19. Tümen Komutanı olarak Çanakkale Savaşı'na katıldı. Gelibolu'da düşman saldırılarını başarı ile durdurdu; "Anafartalar Kahramanı" olarak ün kazandı. 1916'da Doğu Cephesi'ne Kolordu Komutanı olarak atandı ve generalliğe yükseltildi. Rus saldırılarını durduran Mustafa Kemal, Bingöl ve Muş'u düşmandan geri aldı. 1917'de Filistin ve Suriye'de görevli 7. Ordu Komutanlığı'na atandı. Aynı yıl Veliaht Vahdettin ile Almanya'ya gitti.

Alman Genel Karargahı ve Alman savaş cephelerinde incelemeler yaptı. 1918'de yeniden görevlendirildiği Suriye cephesinde 7. Ordu Komutanı iken, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İstanbul'a geldi. Ülkeyi düşman işgalinden kurtarmak

amacını gizli tutarak, Ordu Müfettişliği görevi ile İstanbul'dan ayrıldı. Karadeniz yoluyla 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal, 22 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi'ni yayımladı. Türk milletine, "Vatanın bütünlüğünün ve milletin bağımsızlığının tehlikede olduğunu, azim ve kararlılıkla vatanın kurtarılması için Sivas'ta bir kongre toplanacağını" bildirdi. Ayrıca Osmanlı Hükümeti'nin verdiği görevden ve askerlikten istifa ederek 23 Temmuz 1919'da Erzurum'da, 4 Eylül 1919'da Sivas'ta toplanan kongrelerin başkanlığını yaptı. Bu kongrelerde, "Düşman işgaline karşı milletin vatanı savunacağı, bu amaçla geçici bir hükümetin kurulacağı ve bir milli meclisin toplanacağı, manda ve himayenin kabul edilmeyeceği" kararları alındı ve açıklandı. Türkiye Büyük Millet Meclisi, onun çabalarıyla 23 Nisan 1920'de Ankara'da tarihi görevine başladı; Mustafa Kemal, Meclis ve Hükümet Başkanı seçildi. Osmanlı Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Sevr Antlaşması'nı Türk milletinin kabul etmediğini dünyaya duyurdu. 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM'nin açılmasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu müjdelenmiştir. Meclisin Türk Kurtuluş Savaşı'nı başarıyla yönetmesi, yeni Türk devletinin kuruluşunu hızlandırdı. 1 Kasım 1922'de hilâfet ve saltanat birbirinden ayrıldı, saltanat kaldırıldı. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'yla yönetim bağları koparıldı. 13 Ekim 1923'te Cumhuriyet idaresi kabul edildi, Atatürk oybirliğiyle ilk cumhurbaşkanı seçildi. 30 Ekim 1923 günü İsmet İnönü tarafından Cumhuriyet'in ilk

hükümeti kuruldu. Kurtuluş Savaşı'nın ardından TBMM tarafından 29 Ekim 1923 günü Cumhuriyet ilan edilirken, Mustafa Kemal de Cumhurbaşkanı seçildi. 1938'deki ölümüne dek arka arkaya 4 kez cumhurbaşkanı seçilen Atatürk, bu görevi en uzun süre yürüten cumhurbaşkanı oldu. Mustafa Kemal'e, 24.11.1934 günlü, 2587 sayılı kanunla Atatürk soyadı verildi ve bu soyadının başkaları tarafından kullanılması yasaklandı. Mustafa Kemal Atatürk, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın etkilerini hafifletmek ve ülkenin kalkınmasını hızlandırmak amacı ile 1933'te Beş Yıllık Sanayi Planı'nı başlattı. Aynı dönemde dış politikada da önemli adımlar atıldı; Milletler Cemiyeti'ne girilmesi (1932), Balkan Antantı'nın imzalanması (1934), Montrö Boğazlar Sözleşmesi (1936) ve Sadabat Paktı (1937) gibi girişimler Türkiye'nin bölgesinde ve dünyada etkili bir aktör olarak öne çıkmasına katkıda bulundu. Atatürk, Hatay'ın anavatana katılması için yoğun bir diplomatik çaba sarf etti ve onun bu amacı, vefatının ardından 1939 yılında gerçekleşti.

Atatürk'ün sağlık durumu 1937 yılından itibaren bozulmaya başladı. Kendisine 1938 yılı başlarında siroz teşhisi konuldu. Avrupa'dan doktorlar getirildi. Türk ve yabancı doktorların tedavileri sonuç vermedi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı Atatürk, 10 Kasım 1938 Perşembe sabahı saat 09.05'te İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda hayatını kaybetti. Cenazesi büyük bir törenle Ankara'ya

uğurlandı ve Atatürk 21 Kasım 1938 günü Ankara'da yapılan büyük bir törenle Ankara Etnografya Müzesi'ndeki geçici kabrine konuldu. Bundan 15 yıl sonra da 10 Kasım 1953'te kendisi için yaptırılan Anıtkabir'deki ebedi istirahatgâhında toprağa verildi. Vasiyetinde varlığını Cumhuriyet Halk Fırkası'na, Türk Tarih Kurumu'na ve Türk Dil Kurumu'na bıraktı, Makbule Atadan'ın Çankaya'da oturmasını istedi, Sabiha Gökçen için ev ve para verilmesini istedi, ayrıca İsmet İnönü'nün çocuklarına yurt dışı eğitimleri için gerekli olan desteğin verilmesini istemiştir".

Eserleri

Tâbiye Meselesinin Halli ve Emirlerin Sureti Tahririne Dair Nesayih

Takımın Muharebe Talimi (Almancadan çeviri - 1908)

Cumalı Ordugâhı - Süvari: Bölük, Alay, Liva Talim ve Manevraları (1910)

Tâbiye ve Tatbikat Seyahati (1911)

Bölüğün Muharebe Talimi (Almancadan çeviri - 1912)

Zabit ve Kumandan ile Hasbihal (1918)

Nutuk (1927)

Vatandaş İçin Medeni Bilgiler (Manevi kızı Afet İnan ile hazırladı) (1930)

Geometri (isimsiz yayımlandı) (1937)

Türk Gençliğine Hitabe

Onuncu Yıl Nutku

Bursa Nutku

Balıkesir Hutbesi

2.7.3. İsmail Hakkı Baltacıoğlu

http://www.kimkimdir.net.tr/kisiler/ismail-hakki-baltacioglu adresinden alınmıştır. *"Eğitim alanındaki atılgan tutumu ve çağdaş düşünce akımlarına açık görüşüyle tanınan Profesör İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu 1 Nisan 1978'de Ankara'da öldü. 1908'de Darülfünun'un tabiye bölümünü bitiren İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Darülmuallimin'de öğretmenlik yaptıktan sonra 1910'da pedagoji ve elişleri öğretimini incelemek üzere Fransa'ya gönderildi. Türkiye'ye dönünce bir süre gene Darülmuallimin'de görev aldı; 1913'te Darülfünun'da pedagoji profesörlüğüne getirildi; 1917'de Edebiyat Fakültesi dekanı oldu; 1923-1925 arasında Darülfünun rektörlüğü yaptı. 1933 Üniversite Reformu'nda kadro dışı bırakılan Baltacıoğlu, 1934'te haftalık kültür, edebiyat dergisi Yeni Adam' ı yayımlamaya başladı.*

1939'da Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne atandı. 1942'de Afyon'dan, 1946'da Kırşehir'den milletvekili seçildi; 1942-1957 arasında da Türk Di1 Kurumu Terim Kolu başkanlığında bulundu. "Kendi kendine öğrenim", "açık hava okulu" benzeri, kurumsal olmaktan çok, uygulamaya yönelik eğitim konusundaki görüşlerini Rüyamdaki Okullar (1944) gibi yapıtlarında ortaya koyan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Yeni Adam

dergisinde, özelliklede 1942'de yayımladığı Türk'e Doğru kitabında çağdaşlaşmanın ulusal kaynaklardan kopmadan gerçekleştirilebileceğini savundu. Felsefe, toplumbilim, pedagoji ve estetiğe ilişkin yapıtlarının yanı sıra, ortaoyunu gibi geleneksel tiyatro türlerinden yararlanarak oyunlar, Batak (1942) adlı roman ve Yalnızlar (1942) adlı bir öykü kitabı yayımladı.

2.7.4. Mümtaz Turhan

https://www.cokbilgi.com/yazi/mumtaz-turhan-kimdir-hayati-eserleri/ internet sayfasından olduğu gibi alınmıştır. *"Mümtaz Turhan, Cumhuriyet döneminde yetişmiş en önemli bilim ve fikir adamlarından biridir. Bilimin yapısıyla ilgili düşünceler ortaya koyduğu gibi, müspet bilimlerin verilerinden hangi problemlerin çözümünde ne şekilde faydalanılabileceğini örnekleriyle göstermiştir. Bilimin gücüne inanmış bir kimse olarak Batı'nın bilimlerinin doğru olarak alınıp doğru olarak uygulanması neticesinde halledilemeyecek mesele kalmayacaktır. Yalnız önce Batılı bilim zihniyetini iyi öğrenmek, benimsemek, memlekete getirmek ve yerleştirmek gerekir. Bunun için 500 kadar birinci sınıf bilim adamı yetiştirilmelidir. Nitekim Çin, memleketin yeraltı zenginliklerini tespit etmek ve iyi işletmek üzere önce 23 bin jeolog yetiştirmiştir. Biz de önce Batı'yı iyi bilen orada yetişmiş, orada neler olup bittiğini takip eden genç bilim adamları yetiştirmeliyiz.*

*Mümtaz Turhan, ülkenin maarif meselelerini halletmek için onları kültür değişmeleri çerçevesinde inceliyor. "**Kültür Değişmeleri**" (1951) adlı eserinde, kültür antropolojisi açısından bu değişmelerin tahlilini yapıyor. O, toplum hayatı ile temasta uzman yetiştirilmesini çok önemsemektedir. Kültür değişmelerini de zamanımızın sosyal psikolojisinin en önemli problemi olarak sunuyor. Kültürel ve tarihî değişmelerde esas olanın, kalıcı olanla geçici olanı; evrensel olanla mahallî (bölgesel) olanı ayırmak olduğunu bildiriyor.*

Mümtaz Turhan, Lâle Devri'nden beri sürüp gelen kültür değişmelerini başarılı görmemektedir. Bunun sebebini bürokratik-edebî zihniyette buluyor. Mümtaz Turhan, kültür temasının değişmeyi nasıl ve ne kadar meydana getirebileceğini tetkik için Erzurum'un bazı köylerinde yıllarca süren, gözleme dayanan araştırmalar yaptı. Kültür antropolojisine dayanarak yaptığı bu araştırmalarda, kültür karışmasının, unsurlarını önce karşılıklı alınıp verilmesiyle başladığını tespit eder. Bu değişimde psikolojik etkenler daha etkilidir. Kabul edilen unsurların özümsenmesi de psikolojik etkenlere dayanır. İki toplumun kültür karışmasında eşit unsurlar alıp vermesi nadir görülen hususlardandır.

Birinci sınıf bilim adamları teziyle bağlantılı olarak genel eğitimin Batılılaşmaya bir katkısı olmadığı ileri süren Mümtaz Turhan, Türk halkı ile ileri ülkelerin insanları arasında bir fark

olmadığını söyler. O, esas farkın aydınlar arasında olduğu kanaatindedir. Bundan dolayı Batılı ve Türk aydınları karşılaştırır. Türk aydınları nitelik ve nicelik açısından yetersizdir. Garplılaşmanın biricik vasıtası olarak millî eğitim gören Mümtaz Turhan, Batılılaşmanın, bilimden geçtiğinin anlaşılamadığından okur yazar yetiştirmekten ibaret sayıldığını, böylece halk ile aydınlar arasında bir kültür ikiliği yaratıldığını ileri sürer. Mümtaz Turhan, Batılılaşma ve çağdaşlaşma problemini etraflıca derinliğine ve çok kapsamlı bir şekilde ele alan, belki de, tek bilim ve fikir adamımızdır. O, bu çerçevede Garplılaşmayı en büyük dava olarak ortaya koymuş, inkılâpları yeniden değerlendirmiş, Batılılaşamayışımızın sebeplerini tahlil etmiş, ilim ve tekniğin mahiyetini incelemiş, Batılılaşmanın anlamını ele almış, ciddî tenkitler yapmış ve en önemlisi gerçekliğe uygun, uygulanabilir çareler ve tedbirler teklif etmiştir. O, bu konuda, köyün önemini ortaya koymuş, köyden şehre akımın önlenmesinin bilimsel ve sanayi açısından çarelerini göstermiştir.

Mümtaz Turhan, dinin ve özellikle İslâm'ın toplumsal ve bireysel yönden önemini belirtmiş, toplumun ileriki derecesinde ancak diğer kurumlar kadar sorumlu tutulabileceğini, toplum düzeni ve birey davranışları açısından en etkili kurumun din olduğunu söylemiştir. Onun inkâr veya ihmal edilmesiyle problemin çözülemeyeceğinin farkında olan Mümtaz Turhan,

*dinin ilim zihniyeti ile yetişmiş ehil ellere verilmesini teklif etmiştir. Bunun için "**İlâhiyat Liseleri**" açılmasını istemiş, köyde din görevlisi (imam), öğretmen ikiliğini kaldırmak için imamlığın, öğretmenliğin ve muhtarlığın aynı şahısta toplânmasını çözüm yolu olarak teklif etmiştir. Bu çözüm aydın-hal (köy) ikiliğini kaldıracağı gibi köylünün enerjisinin de bir yönde toplânmasını sağlayacaktır.*

Mümtaz Turhan, kitabının sonunda şunları söyler: "Zira dava eğer Türkiye'nin kalkınması ise, o, ne sadece çarşafın ne birden çok kadınla evlenmenin ortadan kalkması, ne ilk tahsil ile mümkündür. Çünkü bunlar, dinden ziyade, muayyen iktisadî şartların, yaşayış tarzlarının meydana getirdiği, netice mahiyetinde içtimaî hadiselerdir." Mümtaz Turhan, halkı eğitmek isteyen aydınların, önce kendisinin bilgisini artırarak safsatadan ve hurafelerden kurtulması gerektiğini, aksi takdirde rehberlik hakkını kaybedeceğini söyleyerek kitabını bitirmektedir.

*Mümtaz Turhan, "**Atatürk İlkeleri ve Kalkınma**" adlı eserinde, Atatürkçülüğün taassup (bağnazlık) konusu yapılmasına, onun sağa sola çekilmesine karşı çıkıyor; Atatürk inkılâplarının amacının, millet olmak ve millî kültüre kavuşmaktan ibaret olduğunu belirtiyor. Türkiye'nin ana davasının "bir an evvel millet olma ve millî kültüre kavuşma" olduğunu belirten Mümtaz Turhan, milliyetçiliği, bu ana davanın gerçekleşmesinde bir araç görmektedir.*

Mümtaz Turhan laiklik kavramı üzerinde de fikir beyan etmiştir. Ona göre, laiklik, sadece dinde devlet, dünya ile ahiret işlerinin ayrı tutulması ilkesini içermez; aynı zamanda vicdan hürriyetini başka inançlara saygıyı ifade eder. O, laikliğe başka bir anlam daha yükler ki, bu nokta üzerinde bizde pek durulmamıştır: Bu kavramın özü her çeşit olay ve vakıa karşısında ister tabiatta isterse toplumda olsun, objektif bir tutum takınmak, hiçbir etki altında kalmadan, realiteyi olduğu gibi idrak edip tarafsız olarak incelemektir.

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

1. *Banarlı Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Istanbul 1971.*
2. *Bang W. – R.R. Arat, Die Legende von Oghuz-Kaghan, Berlin 1932. Türkçe çevirisi, Oğuz Kağan Destanı, Istanbul 1936.*
3. *Ebulgâzi Bahadır Han, şecere-i Terakime, fotokopi, Istanbul ı937.*
4. *Gökyay Orhan şâik, " Han-nâme" Necati Lugal Armağanı, Ankara ı968.*
5. *İnan Abdulkâdir, Tarihte ve bugün şamanizm, Ankara 1945.*
6. *Köprülü Mehmet Fuat, Türk Edebiyatı Tarihi, Istanbul 1928. ikinci baskı Istanbul 1982.*
7. *Moğolların Gizli Tarihi, çeviren Ahmet Temir, Ankara 1948.*
8. *Orkun H.N., Oğuzlara Dâir, Ankara ı935.*
9. *Ögel Bahaeddin, "Uygurların Menşe Efsanesi", A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi , Ankara 1947.*
10. *Ögel Bahaeddin , Türk Kültür Tarihi, Ankara 1962.*
11. *Türk Mitolojisi, Ankara 1971.*
12. *Sümer Faruk, Oğuzlar , Ankara 1967.*

13. Togan Zeki Velidi, Umumî Türk Tarihine Giriş, Istanbul 1946.

14. Prof. Dr. Hüseyin Akyüz - Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma; Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, 2010.

15. Ömer Yıldırım, 1. Sınıf Felsefeye Giriş dersi Ders notları

16. Bülent Dâver. Siyaset Bilimine Giriş. Dördüncü bası. Ankara : 1976, s. 5.

17. TDK. Türkçe Sözlük, Altıncı bası. Ankara: 1974, s. 658.

18. Münci Kapani. Politika Bilimine Giriş. Dördüncü bası. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1988, s. 25 – 29.

19. Kapani, Ön. Ver., s. 17 – 20

20. Maurice Duverger. Sosyal Bilimlere Giriş. Üçüncü bası. Çev.: Ünsal Oskay. Ankara : Bilgi Yayınevi ,1986, s. 58

21. İbrahim Ethem Başaran. Örgütsel Davranışın Yönetimi. Ankara. AÜ. EF Yayını, 1982, s.28.

22. Ziya Bursalıoğlu, Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış. Yedinci bası. AÜ. EBF Yayım, 1987, s. 100.

23. Leonard J. Kazmier. İşletme Yönetimi İlkeleri. (Çeviri) Ankara: TODAIE, 1979, s. 81

24. MahmutÂdem. Eğitim Planlaması, İkinci bası. Ankara AÜ. EFAMYayını, 1981, s.7 – 8

25. *Bursalıoğlu, ön. Ver., 1987. s,, 100 -101.*

26. *Kazmier. ön. Ver., 1979. s, 88*

27. *Aynı, s, 84-85*

28. *Aynı, s, 83-89.*

29. *P. Donald Crane. Personel : The Management of Human Resources. Second Edition. Boston: Massachusetts, Kent Publishing Company, 1979, s. 45*

30. *Arife Gümüş, Türk Eğitim Sisteminde Felsefe rayışları, 2017*

31. *Yusuf Akşeyda Marmara Üniversitesi, Eğitim Modeli İthalatından Vazgeçilmeli*

32. *Tarih Okulu İlkbahar 2009 Sayı III, 183-186. 183 Saadettin Gömeç, Şamanizm ve Eski Türk Dini, 128 sayfa, Likya Kitap, Ankara 2008, ISBN 975-6665-24-6, 8 TL. İlcan Bihter BARLAS1*

33. *1931 (Hasan Cemil Çambel,T.T.K. Belleten Cilt:3, Sayı: 10, 1939, s. 272)*

34. *İlgili bölüm için bk. Osman Turan, Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Nakışlar Yay., 2. bs., İstanbul 1978. s. 355-365.*

35. *Orhan Şaik Gökyay, "Kızılelma", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.*

ÖZGEÇMİŞ

16.02.1986 tarihinde Adana'nın Yüreğir ilçesinde doğdu. İlk ve Ortaokulu Erzurum'da tamamladı. Daha sonra Erzurum Yavuzselim Öğretmen Lisesinden mezun oldu. Atatürk Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme Bölümüne başladı ve bir yıl devam ettikten sonra yeniden sınava girip Kars Kafkas Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünü kazandı ve orada da 1 yıl eğitim aldı ve ortalamayı yüksek tutturduğu için kurumlar arası yatay geçişle Kafkas Üniversitesi Dedekorkut Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalına geçiş yaptı ve bölüm ikincisi olarak mezun oldu. Çeşitli özel eğitim kurumlarında Psikolojik Danışman ve Rehberlik öğretmeni olarak görev yaptı. Gazziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında Tezsiz Yüksek Lisans, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalında Tezli Yüksek Lisans ve akabinde Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri

Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında Doktora eğitimini 2025 yılında tamamladı.

TÜRK EĞİTİM FELSEFESİNİN PSİKOLOJİK VE MİTOLOJİK KAYNAKLARI

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com

ISBN: 978-625-5450-80-7